

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Μ.Π.Σ: Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές

Διπλωματική Εργασία

Ο Bill Clinton και η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική 1993-2000

Η περίπτωση των Βαλκανίων.

Αμαλία-Μίλλη Τσουμάνη

ΑΜ. 1211Μ034

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 4
-----------------	--------

ΜΕΡΟΣ I

ΟΙ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 90

1. Οι Ηνωμένες Πολιτείες στη μετά Ψυχροπολεμική Εποχή	
1.1. Η Αμερική μπροστά στις εξελίξεις της Ευρώπης 1989-1991	σελ. 7
1.2. Ο Πόλεμος του Κόλπου	σελ. 11
1.3. Οι Ηνωμένες Πολιτείες στις αρχές της δεκαετίας του 90	σελ. 15
2. Αμερικανικές Εκλογές 1992. Ο Νέος Πρόεδρος των ΗΠΑ	
2.1. Το Outsider από το Άρκανσας	σελ. 19
2.2. Προεκλογικές εκστρατείες και η νίκη του Κλίντον	σελ. 20
2.3. Το Προφίλ του νέου Προέδρου	σελ. 23
3. Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική και ο Μπιλ Κλίντον	
3.1. Διαμόρφωση της αμερικανικής στρατηγικής Θεωρητικό-Ιστορικό πλαίσιο	σελ. 27
3.2. Το «Δόγμα Κλίντον»	σελ. 33

ΜΕΡΟΣ II

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

1. ΒΟΣΝΙΑ

1.1. Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος πολέμου	σελ. 36
1.2. Το χρονολόγιο του πολέμου	σελ. 38
1.3. Οι χειρισμοί της ΕΕ και η ανάμειξη των ΗΠΑ	σελ. 40
1.4. Σχέδιο Βανς-Όουεν. Τελική διευθέτηση του πολέμου. Συμφωνία του Ντέιτον	σελ. 43
1.5. Μια δεύτερη ανάγνωση του πολέμου	σελ. 47

2. ΚΟΣΣΟΒΟ	
2.1. Προοίμιο-Το ξέσπασμα του πολέμου	σελ. 51
2.2. Αντίδραση της Διεθνούς Κοινότητας και των ΗΠΑ. Συμφωνία του Ραμπουγιέ. Στάση της Σερβίας	σελ.53
2.3. Η επέμβαση του ΝΑΤΟ	σελ.57
2.4. Λήξη του πολέμου. Επακόλουθα-Προσεγγίσεις	σελ.61
3. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ. 66
4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 72

Πρόλογος

Ολοκληρώνοντας τα τρία εξάμηνα του μεταπτυχιακού ανακάλυψα την Αμερική. Απελευθερώθηκα από τη στερεότυπη και επιφανειακή εικόνα για την Αμερική και τους αμερικάνους που επικρατεί στον περισσότερο κόσμο και κυρίως στην Ευρώπη, που πάντα συνήθιζε και συνηθίζει να βλέπει την άλλη πλευρά του Ατλαντικού αφ' υψηλού. Έτσι θέλησα να φτιάξω ένα θέμα για τη διπλωματική που θα ακουμπούσε πάνω στην Αμερική και στην εξωτερική της πολιτική σε συνδυασμό με κάποιον από τους Προέδρους. Σκέφτηκα τα δόγματα που έχουν συνδεθεί με ονόματα προέδρων, όμως δεν ήθελα κάτι από τα κλασσικά, Τρούμαν, Κάρτερ, Ρέιγκαν, ή ακόμη Νίξον ή Κέννεντυ. Το όνομα του Κλίντον ήρθε περιέργως στο μυαλό μου, όχι τόσο για το δόγμα του όσο για τον θόρυβο που είχε γίνει γύρω από το όνομά του. Και είναι τελικά εντυπωσιακό, πως η κατασκευή μιας εικόνας και το χτίσιμο της γύρω από αυτή, με συνεργό την κοινή γνώμη και τα μέσα ενημέρωσης, μπορεί να σε στιγματίσει, παραβλέποντας και άλλες παράλληλες πτυχές. Για τους περισσότερους ο Μπιλ Κλίντον έμεινε στην ιστορία για το σκάνδαλο Μόνικαγκεϊτ, τον χαλαρό τύπο που τις ελεύθερες ώρες του στον Λ. Οίκο έπαιζε σαξόφωνο, διασκεδάζε με φίλους και ενίοτε μπορεί να κάπνιζε και μαριχουάνα. Έγινε ο δεύτερος πρόεδρος στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών, μετά τον Άντριου Τζάκσον, που του ασκήθηκε καταγγελία (impeachment) από τη Βουλή των Αντιπροσώπων για ψευδορκία και παρακώλυση της δικαιοσύνης. Για άλλους έμεινε γνωστός ως ο «καθαριστής» των Βαλκανίων, ο ανεργάτιστος ιμπεριαλιστής. Οι άνθρωποι συνηθίζουμε να έχουμε επιλεκτική μνήμη, όπως επιλεκτικές αποκαλέστηκαν και οι επεμβάσεις του Κλίντον στις διάφορες συρράξεις που ξέσπασαν κατά τη διάρκεια της προεδρίας του.

Το όνομα του Κλίντον συνδέθηκε όμως και με την πολιτική της νέας δεκαετίας που ξεκινούσε και είχε ένα τεράστιο πλεονέκτημα: τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Εκμεταλλεόμενος αυτή τη σημαντική ιστορική συγκυρία, ο Κλίντον ανοίχτηκε στα πεδία του φιλελευθερισμού, της οικονομίας, της τεχνολογικής ανάπτυξης, του διεθνισμού, της δημοκρατίας και των αξιών. Η προεδρία του συνδέθηκε με την παγκοσμιοποίηση και τις ελεύθερες αγορές. Έσπρωξε τις Ηνωμένες Πολιτείες προς τα έξω, αποφεύγοντας εντέχνως τις

φωνές του απομονωτισμού και έκανε την παρουσία του αισθητή σε κάθε γωνιά του πλανήτη δηλώνοντας τον ηγετικό ρόλο της Αμερικής που απολάμβανε την μονοπολική της στιγμή. Η Αμερική είχε παντού πρωταγωνιστικό ρόλο, προβάλλοντας αξίες και ιδανικά, όπως τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η βία θα χρησιμοποιείται μόνο σαν ύστατο καταφύγιο, με την εξουσιοδότηση των διεθνών οργανισμών και θεσμών. Ο Κλίντον αναβίωσε τον ουίλσονισμό, προσαρμόζοντας τον στις ανάγκες και στα ιστορικά δεδομένα της εποχής του. Έφερε στο προσκήνιο τον φιλελεύθερο διεθνισμό που θα μπορούσε να στηρίξει τις ιδέες αυτές έμπρακτα, ένα liberal consensus όσον αφορά την αντιμετώπιση των εθνοτικών και εμφύλιων συγκρούσεων με ανθρωπιστικές επεμβάσεις-έναν νέο όρος που αναδύθηκε την εποχή αυτή- αλλά και ένα consensus στην προώθηση της δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Το πρώτο μέρος της εργασίας αναφέρεται στην πολιτική κατάσταση της Αμερικής παράλληλα με της Ευρώπης τη στιγμή λήξης του Ψυχρού Πολέμου και τα γεγονότα που ακολούθησαν. Η ιστορική και πολιτική αυτή στιγμή χάραξε μια νέα πορεία για τις χώρες και τις δύο ηπείρους αλλά και για την επιστήμη των διεθνών σχέσεων και της πολιτικής. Με το δεδομένο αυτό, αναπροσαρμόζεται και η πολιτική της Αμερικής, καθώς επέρχονται οι εκλογές του 1992 με την ανατροπή του Τζ. Μπους (senior). Ακολουθεί μια περιγραφή και σχολιασμός του προφίλ του νέου Προέδρου που ολοκλήρωσε μία γεμάτη οκταετία και στο τέλος του πρώτου μέρους αναλύονται η διαμόρφωση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και το δόγμα Κλίντον.

Το δεύτερο μέρος εστιάζει στους δύο μεγάλους πολέμους που συγκλόνισαν τα Βαλκάνια και την Ευρωπαϊκή ήπειρο, της Βοσνίας και του Κοσόβου, την ανάμειξη και επέμβαση της Αμερικής που οδήγησε στη λήξη τους. Δεν έθεσα ένα παραδοσιακό ερώτημα στη διπλωματική σκοπιά, διότι πιστεύω ότι η απάντηση είναι αυτονόητα θετική σε πιθανούς προβληματισμούς «Ηθικά/ πρακτικά/ συμφεροντολογικά/ πολιτικά ορθή η επέμβαση των ΗΠΑ στα Βαλκάνια;». Τα γεγονότα και οι εξελίξεις από μόνες τους καθόρισαν τον πρωταγωνιστικό ρόλο των ΗΠΑ, καθώς και τα έμμεσα συμφέροντα της Αμερικής στη Βαλκανική περιφέρεια, προσδιόρισαν την ένταση και την κορύφωση των επεμβάσεων. Το μεγάλο φανερό και κρυφό ερωτηματικό της εποχής, με τον πόλεμο στη Βοσνία να μαίνεται επί τρία χρόνια, τον αριθμό των θυμάτων να αυξάνεται και τη βία να συνεχίζεται

ανελέητα, ήταν: «*Τους αφήνουν και σφάζονται; Που είναι οι Αμερικάνοι;*». Η ίδια η ερώτηση δίνει και την απάντηση, επιβεβαιώνοντας την παραδοχή, ότι για να λυθεί αυτός ο πόλεμος ή κάθε πόλεμος τη στιγμή που η Ευρώπη μοιάζει αδύναμη να κάνει σημαντικά βήματα, η Αμερική είναι «το απαραίτητο έθνος», ή όπως θα σχολίαζαν άλλοι «το έθνος που αγαπούμε να μισούμε».

Η Αμερική στο κατώφλι της νέας δεκαετίας, παρουσίαζε ένα νέο πρόσωπο, της υπερδύναμης που λειτουργούσε ως ο σταυροφόρος του κόσμου, αυτή τη φορά με άλλο ξίφος, προωθώντας αξίες, ανθρωπιστικά ιδεώδη και το δημοκρατικό κεκτημένο σε προβληματικές χώρες και κράτη για την εδραίωση της παγκόσμιας ειρήνης και σταθερότητας. Χωρίς την απειλή άλλης δύναμης και μάλιστα χωρίς την υποψία ανάδυσης άλλης δύναμης ικανή να την απειλήσει ή να τη συναγωνιστεί, η Αμερική διένυσε ίσως από τις καλύτερές της δεκαετίες, φτάνοντας στο οικονομικό, στρατιωτικό, τεχνολογικό, διπλωματικό, στρατηγικό απόγειό της, βάζοντας για ακόμη μία φορά τη σφραγίδα της σε κάθε τι που αφορούσε την παγκόσμια ιστορία.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΟΙ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 90

1. Οι Ηνωμένες Πολιτείες στη μετά Ψυχροπολεμική εποχή

1.1 Η Αμερική μπροστά στις εξελίξεις της Ευρώπης 1989-1991.

Στη δεκαετία του 1990 οι ειδικοί εστίαζαν στη μερική αποσύνθεση των παραδοσιακών θεμελίων της παγκόσμιας τάξης, δηλαδή των κρατών. Στη διάρκεια εκείνης της δεκαετίας, πολλές χώρες, συνήθως πρώην αποικίες που ανεξαρτητοποιήθηκαν, αποδείχθηκε ότι δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ψευδοκράτη, χωρίς σταθερούς θεσμούς και εσωτερική συνοχή ή εθνική συνείδηση. Το τέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας, σε συνδυασμό με το τέλος της κομμουνιστικής καταπίεσης στην πρώην Σοβιετική Ένωση και στην πρώην Γιουγκοσλαβία αποκάλυψε, επίσης κρυμμένες από χρόνια, εθνικές εντάσεις. Έτσι η κυρίαρχη τάση της δεκαετίας ήταν η σύγκρουση ανάμεσα στα θρυμματισμένα κράτη (και το κρατικό σύστημα) και την πρόοδο της οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτικής ενοποίησης-με άλλα λόγια την παγκοσμιοποίηση.¹

Η κρίση της Σοβιετικής Ένωσης προήλθε από ένα συνδυασμό εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Οι τρομακτικές θυσίες της σοβιετικής κοινωνίας προς όφελος των αμυντικών δαπανών είχαν αρνητικές συνέπειες για τη σοβιετική ασφάλεια, καθώς η άνοδος της σοβιετικής ισχύος προκάλεσε διεθνή αντισοβιετική συσπείρωση. Ο νέος σοβιετικός ηγέτης Μιχαήλ Γκορμπατσόφ που ανέλαβε τα ηνία, κατάλαβε νωρίς την αδιέξοδη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η χώρα και για το λόγο αυτό ξεκίνησε μια προσέγγιση με τις ΗΠΑ, ώστε να εξομαλυνθούν οι σχέσεις των δύο κρατών και να τερματιστεί η κούρσα των αμυντικών εξοπλισμών. Παράλληλα προχώρησε σε βαθιές εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και τομές οι οποίες απελευθέρωσαν

¹ Stanley Hoffman, *Χάος και Βία: Η παγκοσμιοποίηση, τα καταρρέοντα κράτη, η τρομοκρατία και η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική*, (μετ. Ερρ. Μπαρτζινόπουλος), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2011, σ. 51.

σαρωτικές δυνάμεις στη σοβιετική κοινωνία.² Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία ντόμινο μεταρρυθμίσεων στα κράτη του Συμφώνου της Βαρσοβίας, κάτι που ο ίδιος ο Γκορμπατσόφ δεν μπορούσε να αρνηθεί, εκτός αν προσέφευγε στην παραδοσιακή λύση της σοβιετικής εισβολής, αναβιώνοντας ψυχροπολεμικές εντάσεις με τη Δύση. Αυτό ήταν το τελευταίο σενάριο για τον Γκορμπατσόφ, ειδικά μετά τις επαφές που είχε με την Αμερική τη δεδομένη χρονική στιγμή, όταν η παγκόσμια κοινότητα προσδοκούσε τη λήξη του ψυχρού πολέμου.

Έτσι, πρώτη η Πολωνία προχώρησε σε ελεύθερες εκλογές τον Ιούνιο του 1989, στις οποίες το κομμουνιστικό κόμμα ηττήθηκε παταγωδώς και την εξουσία ανέλαβε η αντικαθεστωτική αντιπολίτευση. Το παράδειγμα της Πολωνίας συγκλόνισε τις υπόλοιπες κοινωνίες της Ανατολικής Ευρώπης. Μέσα σε ένα εξάμηνο, με εξαίρεση τη Ρουμανία, οι κομμουνιστικές κυβερνήσεις παρέδωσαν την εξουσία χωρίς αιματοχυσίες.³ Μάλιστα έχει ειπωθεί από Ρώσο Σοβιετικό εκπρόσωπο, ότι η εξήγηση αυτής της αναίμακτης και σχετικά γρήγορης παράδοσης της εξουσίας στα κόμματα της αντικαθεστωτικής αντιπολίτευσης οφείλεται στην κατάργηση του Δόγματος Μπρέζνιεφ, που υποστήριζε τη σοβιετική εισβολή σε περίπτωση που το κομμουνιστικό κόμμα απειλούνταν, και στην αντικατάστασή του από το Δόγμα Φρανκ Σινάτρα «*I am doing it my way*»⁴.

Όταν Σοβιετικός εκπρόσωπος υιοθετεί αμερικανικό εμβληματικό τραγούδι, προκειμένου να εξηγήσει την πολιτική κατάσταση της χώρας του, δεν χρειάζεται να ειπωθεί κάτι περαιτέρω που θα έκανε πιο προφανή την κατίσχυση της Αμερικής στον Ψυχρό Πόλεμο.

Η χώρα που έκανε τη διαφορά στις εξελίξεις αυτές ήταν η Ανατολική Γερμανία, καθώς παρουσίαζε μια κρίσιμη ιδιαιτερότητα. Στην περίπτωση της Ανατ.Γερμανίας δεν υπήρχε μόνο το θέμα κατάργησης του καθεστώτος και παράδοση της εξουσίας στην αντικαθεστωτική αντιπολίτευση, αλλά υπήρχε και το θέμα ύπαρξης της χώρας ως ανεξάρτητου κράτους. Για να διασωθεί ως ανεξάρτητο κράτος, έπρεπε να ανατραπεί ο σκληροπυρηνικός ηγέτης Έρικ Χόνεκερ. Παράλληλα οι μαζικές αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις, καθώς και η

² Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 363-364.

³ Ο.π., σ. 367.

⁴ Ο.π., σ. 367.

μαζική έξοδος κατοίκων προς τη Δυτική Γερμανία, υποδείκνυαν την κρισιμότητα της κατάστασης και την ανάγκη για την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων που θα οδηγούσαν, από τη μια μεριά στην κατάργηση του καταπιεστικού καθεστώτος, και από την άλλη στην αναγέννηση μιας νέας χώρας, με άλλο πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης. Όπως συμβαίνει συχνά, η απλότητα των λόγων και η πρακτική της ζωής οδηγούν σε ασφαλέστερες λύσεις τους πολιτικούς από τις επίσημες και συνήθως κενές και ακατανόητες δηλώσεις. Το σύνθημα για την ελεύθερη διακίνηση των πολιτών ανάμεσα στις δύο Γερμανίες δόθηκε απλά ως ταξιδιωτική εντολή, δηλαδή ότι για ιδιωτικά ταξίδια στο εξωτερικό οι κάτοικοι της Ανατ.Γερμανίας χρειάζεται να υποβάλλουν μόνο μία αίτηση η οποία θα γίνεται αμέσως δεκτή. Η απλούστατη αυτή ανακοίνωση από το στόμα κρατικού στελέχους αποτέλεσε στην ουσία το εφαλτήριο για την πτώση του Τείχους, αφού μετά την ανακοίνωση οι κάτοικοι των δύο πλευρών άρχισαν να το καταστρέφουν με ορμή και πάθος. Μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, η ιστορία ξαναγραφόταν από την αρχή. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης με ένα τρόπο που άφησε έκπληκτο όλο το δυτικό και ανατολικό κόσμο, η εύκολη ανατροπή των κομμουνιστικών καθεστώτων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που έμοιαζαν για χρόνια ακλόνητα, η πτώση του Τείχους του Βερολίνου, που όπως είχε δηλώσει παλαιότερα ο Έρικ Χόνεκερ, «*το Τείχος έπρεπε να παραμείνει για εκατό χρόνια ακόμα*», αποτέλεσαν σταθμούς ορόσημο στην παγκόσμια ιστορία και χάραξαν βαθιά την πορεία των διεθνών σχέσεων και της πολιτικής επιστήμης.

Στην Αμερική ο Τζόρτζ Μπους διαδέχθηκε τον Ρόναλντ Ρέιγκαν τον Ιανουάριο του 1989 και χειρίστηκε με μεγάλη δεξιοτεχνία τις ραγδαίες εξελίξεις στο διεθνές σύστημα κατά την τριετία 1989-1991. Ο Μπους διετέλεσε εκπρόσωπος των ΗΠΑ στα Ηνωμένα Έθνη, και αντιπρόεδρος επί Ρέιγκαν. Ήταν καλά προετοιμασμένος για να ανταποκριθεί στις διεθνείς προκλήσεις και να οδηγήσει την Αμερική στο ρόλο του ηγεμόνα. Το πρώτο μεγάλο βήμα έγινε όταν ο Μπους συμφώνησε να συναντήσει τον Γκορμπατσόφ στη Μάλτα τον Δεκέμβριο του 1989, με σκοπό να υπογράψουν συμφωνία για τη δραστική μείωση του διηπειρωτικού πυρηνικού οπλοστασίου τους⁵.

⁵ Ο.π., σ. 366.

Ωστόσο η πτώση του Τείχους του Βερολίνου δικαίωσε την πολιτική της ανάσχεσης, μία πολιτική που όλες οι προηγούμενες κυβερνήσεις των ΗΠΑ είχαν ακολουθήσει και που στην ουσία ανέδειξε την επικράτηση της Αμερικής στον Ψυχρό Πόλεμο και προκάλεσε ευφορία στη Δύση. Το γεγονός έγινε δεκτό με ιδιαίτερη χαρά από τον αμερικανικό λαό. Στο μέτωπο όμως των πολιτικών εξελίξεων η πτώση του Τείχους έφερε προ των Πυλών το μεγάλο ερώτημα για την επανένωση των δύο γερμανικών κρατών. Ο Μπους κράτησε σχετικά χαμηλό προφίλ και μάλλον μια ήρεμη ρητορική. Στην ουσία απέφυγε να δείξει οποιαδήποτε θριαμβολογία ακόμη και σε βάρος της κομματικής του γραμμής, γιατί δεν ήθελε να δυναμώσει την αντίπαλη γραμμή του Γκορμπατσόφ και τους εχθρούς του, οι οποίοι έβλεπαν την κατάρρευση της Σοβιετικής Αυτοκρατορίας ως την ολοκληρωτική καταστροφή⁶. Οι εξελίξεις, όπως αναφέρεται πιο πάνω, στην Ανατ. Γερμανία έδειχναν το δρόμο της επανένωσης. Η Ευρώπη βρέθηκε ξαφνικά αντιμέτωπη με φοβίες του παρελθόντος μπροστά στην εικόνα της ενωμένης Γερμανίας και στάθηκε επιφυλακτική στην επανένωση. Η άλλη πλευρά όμως του Ατλαντικού είχε αντίθετη άποψη. Η κυβέρνηση Μπους αποφάσισε να στηρίξει τη βούληση του γερμανικού λαού που επιθυμούσε την επανένωση, θέτοντας όμως ως όρο την παραμονή της ενωμένης Γερμανίας στο NATO. Με τη στήριξη των ΗΠΑ, οι Γερμανοί έκαμψαν τις αμφιβολίες των Γάλλων και των Βρετανών. Ωστόσο η εναντίωση του Γκορμπατσόφ στο θέμα αυτό ήταν ισχυρότερη, αλλά έχοντας ο ίδιος να αντιμετωπίσει τα δικά του εσωτερικά ζητήματα και προβλήματα, καθώς έβλεπε την αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης, δεν κατάφερε να αντισταθεί στην επανένωση της Γερμανίας. Την ημέρα μάλιστα υπογραφής της συμφωνίας ανάμεσα στους δύο ηγέτες, τον Γκορμπατσόφ και τον Κόλ για την επανένωση των δύο γερμανικών κρατών στο πλαίσιο του NATO, η Ουκρανία διακήρυξε την κυριαρχία της. Έτσι η Γερμανία ενώθηκε τον Οκτώβριο του 1990 και μια μεγάλη αναδιαμόρφωση άρχισε να συντελείται στην ευρωπαϊκή κατανομή ισχύος. Το σπουδαίο είναι ότι η κατανομή αυτή έγινε αναίμακτα⁷.

Η αλήθεια είναι, όπως υπογραμμίζουν πολλοί μελετητές, ότι η ευκολία με την οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες χειρίστηκαν τη γερμανική επανένωση

⁶ Paul Levine & Harry Papasotiriou, *America since 1945. The American Moment*, New York, Palgrave MacMillan, 2005, σ. 200.

⁷ Ο.π., σ. 200.

φανερώνει την δεσπόζουσα θέση της Αμερικής στον διεθνή καταμερισμό ισχύος. Η ξεκάθαρη στάση της κυβέρνησης Μπους υπέρ της Γερμανικής επανένωσης στο πλαίσιο του NATO και ταυτόχρονα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αποτέλεσαν δύο σημαντικούς καταλύτες στη μη αναβίωση του γερμανικού εθνικισμού. Στην ουσία, η πολιτική της κυβέρνησης Μπους εξασφάλισε μια ενωμένη Γερμανία που παραμένει στις αρχές του 21^{ου} αιώνα σταθερός σύμμαχος των ΗΠΑ, συμπαρασύροντας με τον τρόπο αυτό και την υπόλοιπη Ευρώπη σε μια σταθερή επαφή με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στο μεταξύ, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης συνεχιζόταν με αργούς ρυθμούς. Ο Μπους αισθανόταν από τη μια σίγουρος για τις σχέσεις του με τον Γκορμπατσόφ και από την άλλη φοβισμένος για τη μεγάλη αστάθεια που θα προκαλούσε μια βίαιη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, όπως έγινε στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας. Ο ίδιος ο Αμερικανός Πρόεδρος έψαχνε τις ευκαιρίες να αποθαρρύνει τους λαούς της Σοβιετικής Ένωσης από την απόσχιση⁸. Η Αμερικανική πολιτική δεν κατάφερε να εμποδίσει τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, από τη στιγμή που η ίδια η Ρωσία αποφάσισε να αποσχιστεί. Ευτυχώς όμως για την παγκόσμια ιστορία η απόσχιση της Ρωσίας έγινε χωρίς εντάσεις και συγκρούσεις, σε αντίθεση με την Σερβία και τη Γιουγκοσλαβική κρίση, καθώς δεν επιζήτησε καμία αλλαγή συνόρων των Σοβιετικών δημοκρατιών, αν και εκατομμύρια Ρώσων κατέληξαν ως μειονότητες εκτός των συνόρων του κράτους τους.

1.2 Ο πόλεμος του Κόλπου.

Και ενώ η Ευρώπη γυρνούσε σελίδα γράφοντας ιστορία περίπου πενήντα χρόνια μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, εξελίξεις στη Μέση Ανατολή μετατόπισαν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας προς την περιοχή. Στις 2 Αυγούστου 1990 το Ιράκ εισέβαλε και κατέλαβε το Κουβέιτ, επειδή ανακοίνωσε την αύξηση της παραγωγής πετρελαίου του κατά 40%. Ο Σαντάμ προχώρησε στο εγχείρημά του, πιστεύοντας ότι έχει την ανοχή των Αμερικανών, αφού, όπως αποκάλυψαν αργότερα οι *New York Times*, σε συνάντησή του με την αμερικανίδα πρεσβευτή στη Βαγδάτη Έιπριλ Γκιλέσπι, αυτή δεν έδειξε

⁸ Ο.π., σ. 201.

ενδιαφέρον για τη διαμάχη Ιράκ – Κουβέιτ.⁹ Μέσα σε λίγες ώρες από την εισβολή των Ιρακινών στο Κουβέιτ, οι ΗΠΑ προσέφυγαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας και πέτυχαν την έκδοση της Απόφασης 660, με την οποία καταδικαζόταν η εισβολή και αξιωνόταν η απόσυρση των ιρακινών δυνάμεων. Ανάλογη απόφαση πήρε και ο Αραβικός Σύνδεσμος, ενώ με νεώτερη απόφασή του (661) το ΣΑ επέβαλε οικονομικές κυρώσεις στο Ιράκ. Παράλληλα με τις διπλωματικές προσπάθειες, οι ΗΠΑ άρχισαν να αναπτύσσουν στρατιωτικές δυνάμεις στη Σαουδική Αραβία, φοβούμενες νέα εισβολή του Ιράκ, στην πρώτη πετρελαιοπαραγωγό χώρα του κόσμου, με την οποία είχε διαφορές. Τον Νοέμβριο του 1990, το ΣΑ άναψε το «πράσινο φως» για στρατιωτική επέμβαση στο Κουβέιτ, δίνοντας προθεσμία περίπου δύο μηνών στο Ιράκ να αποσύρει τις δυνάμεις του από το Εμιράτο. Ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Τζέιμς Μπίκερ κατάφερε να εξασφαλίσει την πολιτική σύμπραξη της Σοβιετικής Ένωσης, παλαιό σύμμαχο του Ιράκ. Η αμερικανοσοβιετική συνεργασία στο Σ.Α. ενάντια στον πόλεμο του Ιράκ αποτελούσε με τον πιο λαμπρό τρόπο την απόδειξη ότι ο Ψυχρός Πόλεμος ανήκε στην Ιστορία. Με τη συνεργασία της Σοβιετικής Ένωσης, οι ΗΠΑ μέσω του ΥΠΕΞ Μπίκερ συγκροτούσαν μία στρατιωτική δύναμη από 35 χώρες¹⁰ για να επιβάλλουν με τη χρήση βίας τις αποφάσεις του ΟΗΕ. Για πρώτη φορά ο μηχανισμός συλλογικής ασφάλειας των Η.Ε. λειτούργησε όπως ακριβώς τον είχαν οραματιστεί οι δημιουργοί του το 1945 ενάντια σε επεκτατικό κράτος παραδοσιακού τύπου, που εισέβαλε και προσάρτησε γειτονικό κράτος.¹¹ Τον Ιανουάριο του 1991 ο πρόεδρος Τζορτζ Μπους ο πρεσβύτερος έλαβε από το Κογκρέσο την εξουσιοδότηση για την ανάμιξη των αμερικανικών δυνάμεων στον επικείμενο πόλεμο, με αρκετούς εθνοπατέρες να διαφωνούν (φαίνεται ότι οι πληγές του Βιετνάμ ήταν ακόμη ανοιχτές). Η κυβέρνηση Μπους έκανε κάθε προσπάθεια να δικαιολογήσει τον πόλεμο στον Περσικό Κόλπο προβάλλοντας

⁹ <http://www.sansimera.gr/articles/387#ixzz2TwQr2ka8>

¹⁰ Στη στρατιωτική δύναμη συμμετείχαν όλες οι μεγάλες δυτικές δυνάμεις της Ευρώπης, τα αραβικά κράτη, η Ελλάδα, αλλά και το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, η Νιγηρία. Επίσης αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις συνεισέφεραν τα περισσότερα μέλη του ΝΑΤΟ, αλλά και χώρες όπως η Αργεντινή, η Αυστραλία και η Ν. Ζηλανδία (βλ. Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 371). Θα μπορούσε να πει κανείς ότι σχεδόν ολόκληρη η Υφήλιος έλαβε μέρος στον πόλεμο του Περσικού Κόλπου συγκροτώντας μια συμμαχία με κορυφή τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η συναίνεση εδώ ξεπέρασε κάθε προσδοκία!

¹¹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 370-371.

όχι μόνο τη διαφύλαξη των ζωτικών πηγών πετρελαίου, άμεσου οικονομικού συμφέροντος για τις ΗΠΑ, αλλά και ως αντίδραση στην καταπάτηση της διεθνούς έννομης τάξης από το Ιράκ.¹² Το φιλελεύθερο ιδεαλιστικό επιχείρημα για την εξάπλωση της δημοκρατίας και της ελεύθερης οικονομίας, καθώς και την εδραίωση της διεθνούς τάξης, συνοδεύει πάντα την όποια παρέμβαση των ΗΠΑ και αποτελεί το προπύργιο της εξωτερικής τους πολιτικής. Όλες οι κυβερνήσεις και οι Προεδρίες των ΗΠΑ στηρίζουν τις επιλογές τους και πολλές φορές τις δικαιολογούν πάνω στο επιχείρημα της αμερικανικής μοναδικότητας, ότι δηλαδή η Αμερική δημιουργήθηκε βασισμένη σε δημοκρατικές και ανθρωπιστικές αξίες, διαφοροποιούμενη ριζικά από τις ραδιουργίες και τις ισορροπίες ισχύος του παλαιού κόσμου της ευρωπαϊκής ηπείρου.¹³ Η κυριαρχία της Αμερικής στο πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό και εμπορικό επίπεδο, και ως εκ τούτου η θέση ισχύος που κατέχει στο παγκόσμιο σύστημα, της επιτρέπουν να παίζει το ρόλο του διεθνούς αστυνόμου. Όπως θα φανεί πιο κάτω, και η Προεδρία Κλίντον στηρίχθηκε αρκετά στο φιλελεύθερο ιδεαλιστικό επιχείρημα, προκειμένου να έχει την κοινή αμερικανική γνώμη με το μέρος της αλλά και να δηλώσει τις «αγνές» και ανθρωπιστικές προθέσεις της στον υπόλοιπο κόσμο δικαιολογώντας τις επεμβάσεις σε πολλά σημεία του πλανήτη.

Επιστρέφοντας στον πόλεμο του Κόλπου και μετά τις επιτυχημένες εναέριες επιθέσεις, οι χερσαίες επιχειρήσεις διήρκεσαν μόλις 100 ώρες, προς μεγάλη έκπληξη των αμερικανών στρατιωτικών, δείγμα της ανυπαρξίας της πολυδιαφημισμένης στρατιωτικής μηχανής του Σαντάμ. Στο διάστημα αυτό οι χερσαίες δυνάμεις των Συμμάχων απελευθέρωσαν το Κουβέιτ και έφθασαν 240 χιλιόμετρα από τη Βαγδάτη. Στο σημείο αυτό, ο πρόεδρος Τζορτζ Μπους κήρυξε κατάπαυση του πυρός και ο πόλεμος έλαβε τέλος στις 27 Φεβρουαρίου 1991. Με την πρωτοβουλία των ΗΠΑ και υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ο Α΄ Πόλεμος του Κόλπου (Περσικού), ή αλλιώς όπως τον αποκαλούσε ο Σαντάμ Χουσεΐν «Μητέρα όλων των Μαχών» ή όπως τον γνώρισαν οι συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις, ως «Επιχείρηση: Καταιγίδα της Ερήμου», έλαβε τέλος με την απελευθέρωση του Κουβέιτ. Για την ιστορία, ήταν ο

¹² Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Η Αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά ρεύματα*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2003 (2^η εκδ.), σ. 34.

¹³ Ο.π., σ. 17.

πρώτος τηλεοπτικός πόλεμος, αφού λόγω του CNN μπήκε σε κάθε σπίτι κι έγινε τηλεοπτικό θέαμα.¹⁴

Στην απορία πολλών γιατί η αμερικανική κυβέρνηση δεν κατέλαβε τη Βαγδάτη για να ανατρέψει τον Σαντάμ Χουσεΐν, ο Πρόεδρος Μπους απάντησε ότι ήθελε να κρατήσει ζωντανή τη Συμμαχία και δεν επιθυμούσε περαιτέρω ανθρώπινες απώλειες, που θα ήταν αχρείαστες. Άλλωστε και η εντολή που είχε από τον ΟΗΕ ήταν να απελευθερώσει μόνο το Κουβέιτ¹⁵. Αργότερα, πολλοί θα ισχυριστούν με κάποια υπόκωφη δόση ειρωνείας, ότι την ανατροπή του Σαντάμ θα την παραχωρούσε ως αποστολή που θα έπρεπε να φέρει εις πέρας ο γιός του, στον Β' Πόλεμο του Κόλπου (2003). Οι πραγματικοί λόγοι για τους οποίους η αμερικανική ηγεσία απέφυγε να επιδιώξει την ανατροπή του Σαντάμ Χουσεΐν με στρατιωτικά μέσα είναι άλλοι από αυτούς που αναφέρονται πιο πάνω.

Πρώτον, η αμερικανική ηγεσία φοβόταν να εμπλακεί για μεγάλο χρονικό διάστημα στα προβλήματα διακυβέρνησης του Ιράκ που θα επωμιζόταν, εφόσον κατακτούσε τη Βαγδάτη και θα ανέτρεπε τον Χουσεΐν. Οι φόβοι έγκειτο στο σύνδρομο του Βιετνάμ. Οι πληγές δεν είχαν επουλωθεί πλήρως. Ιδίως οι στρατιωτικοί κύκλοι των ΗΠΑ φοβόνταν ότι μια μακροχρόνια εμπλοκή της Αμερικής στα εσωτερικά ζητήματα διακυβέρνησης του Ιράκ θα μπορούσε να αποφέρει αρνητικές συνέπειες για τις ΗΠΑ στον ευρύτερο αραβικό και μουσουλμανικό κόσμο.

Δεύτερον, στόχος της αμερικανικής διπλωματίας ήταν η μερική αποδυνάμωση του Ιράκ, ώστε να μην μπορεί να αποσταθεροποιήσει την περιοχή του Κόλπου. Επιπλέον, ήθελε όμως να διατηρήσει ένα Ιράκ ισχυρό, ώστε να αποτελεί τον εξισοροποιητικό παράγοντα του Ιράν και της Συρίας. Γι αυτό και η αμερικανική εξωτερική πολιτική δεν υποστήριξε τις αποσχιστικές εξεγέρσεις των Κούρδων στο Β. Ιράκ και των Σιιτών στο Ν. Ιράκ. Έτσι εξηγείται και η παραμονή του Σαντάμ Χουσεΐν στην εξουσία, επειδή ακριβώς οι ΗΠΑ ήθελαν ένα ενιαίο Ιράκ ως αντίβαρο στο Ιράν και τη Συρία.

Ο Α' πόλεμος του Κόλπου έληξε με την επιβολή κυρώσεων στο Ιράκ, αναγκάζοντας τον Σαντάμ Χουσεΐν να δεχθεί τους όρους τερματισμού του

¹⁴ <http://www.sansimera.gr/articles/387#ixzz2TwQr2ka8>

¹⁵ <http://www.sansimera.gr/articles/387#ixzz2TwQr2ka8>

πολέμου και υποχρεώνοντάς τον να καταστρέψει τα όπλα μαζικής καταστροφής.¹⁶

1.3 Οι Ηνωμένες Πολιτείες στις αρχές της δεκαετίας του 90.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ήταν γεγονός χωρίς να πέσει ούτε μία σφαίρα. Ένα νέο κάδρο στην παγκόσμια τάξη είχε διαμορφωθεί και η Αμερική έπρεπε να επανακαθορίσει το ρόλο της, αφού βρέθηκε ξαφνικά χωρίς αντίπαλο δέος και χωρίς αποστολή. Δύο μεγάλα χαρτιά της αμερικανικής ακαδημαϊκής κοινότητας θα καθόριζαν για τη νέα δεκαετία τις προκλήσεις της εξωτερικής πολιτικής για τις ΗΠΑ, με τον ανάλογο τρόπο που είχε πράξει ο Τζορτζ Κένναν, γράφοντας το άρθρο του «Χ» το 1947. Ο ένας ήταν ο ιστορικός Φράνσις Φουκουγιάμα με το βιβλίο του *Το τέλος της ιστορίας*¹⁷ μέσα από την παγκόσμια άνοδο του φιλελευθερισμού ως το μόνο κοινωνικό-οικονομικό μοντέλο για το μέλλον. Η απήχηση του επιχειρήματος του Φουκουγιάμα έδειξε ότι πολλοί Αμερικανοί είδαν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ως μια μοναδική ευκαιρία για να ολοκληρωθεί η διακήρυξη του Γουίντρο Γουίλσον για τη δημιουργία μιας φιλελεύθερης παγκόσμιας τάξης. Ο δεύτερος ήταν ο ιστορικός και πολιτικός επιστήμονας Σάμιουελ Χάντιγκτον¹⁸ με το βιβλίο του για τη σύγκρουση των πολιτισμών και τον ανασχηματισμό της παγκόσμιας τάξης, σύμφωνα με το οποίο οι παλιές διαχωριστικές γραμμές του Ψυχρού Πολέμου είχαν αντικατασταθεί από πολιτιστικές διαιρετικές τομές. Όπως το επιχείρημα του Φουκουγιάμα, έτσι και το αντίστοιχο του Χάντιγκτον είχε απήχηση, διότι εξηγούσε τις εθνο-θρησκευτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν στις αρχές της δεκαετίας του 90 στη Γιουγκοσλαβία, τη Μ. Ανατολή, στη νότια περιφέρεια της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τη Νότια Ασία και σε άλλα μέρη του κόσμου.¹⁹

Αυτά τα δύο επιχειρήματα δείχνουν τις δύο πλευρές των διεθνών εξελίξεων στη δεκαετία του 90. Από τη μία, έχουμε τον προηγμένο κόσμο που

¹⁶ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 372.

¹⁷ Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, Free Press, 1992.

¹⁸ Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, Touchstone Rockefeller Center, 1996.

¹⁹ Paul Levine & Harry Papasotiriou, *America since 1945. The American Moment*, New York: Palgrave MacMillan, 2005, σ. 206.

περιλαμβάνει και κράτη του πρώην κομμουνιστικού μπλοκ και μέρη από τον αναπτυσσόμενο κόσμο, που χαίρουν ειρήνης, σταθερότητας, δημοκρατίας και ευημερίας στο πλαίσιο της εντατικοποίησης των διεθνών συναλλαγών.²⁰ Για το μέρος αυτό του πλανήτη, τη δεκαετία του 90 συμβολίζει η επανάσταση στην τεχνολογία της πληροφορίας με κορυφαία έκφανση τον παγκόσμιο ιστό (ίντερνετ), το πιο απτό στοιχείο της παγκοσμιοποίησης.²¹ Επιπλέον όλο το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης συνδέεται με αυτή τη δεκαετία, η οποία προέκυψε από την οικονομική και τεχνολογική άνοδο της Αμερικής παράλληλα με των ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων της νεότερης εποχής. Εκτός από το ανοικτό οικονομικό σύστημα, η παγκοσμιοποίηση ευνόησε την άνθηση δικτύων οικονομικών συναλλαγών σε όλο το φάσμα της υδρογείου. Ωστόσο η παγκοσμιοποίηση δεν περιορίζεται μόνο στο άνοιγμα της οικονομίας, αλλά προϋποθέτει ένα ευνοϊκό πολιτικό και πολιτιστικό υπόβαθρο.²² Από την άλλη, ένα μεγάλο μέρος του κόσμου βίωσε την αστάθεια και τον πόλεμο. Αποσχιστικά κινήματα οδήγησαν στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και άλλων κρατών με αποκορύφωμα την Αφρικανική ήπειρο. Τουλάχιστον 26 χώρες της Αφρικής γνώρισαν εμφύλιες ή διεθνείς πολεμικές συρράξεις την περίοδο αυτή. Η αμερικανική πολιτική ηγεσία ωστόσο άργησε να συνειδητοποιήσει τους κινδύνους που ενείχε αυτός ο εκτεταμένος κλονισμός του βεσπφαιλιανού συστήματος των κυρίαρχων κρατών. Η θέση των ΗΠΑ στο διεθνή καταμερισμό ισχύος ήταν δεσπτόζουσα στην αρχή της δεκαετίας του 90 και ακόμη πιο δεσπτόζουσα στο τέλος της. Τόσο η στρατιωτική όσο και η οικονομική ισχύς τους αυξήθηκε σε σύγκριση με άλλες μεγάλες δυνάμεις με εξαίρεση την Κίνα όσον αφορά στους ρυθμούς ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, οι ΗΠΑ βρέθηκαν ιστορικά σε μια ασυνήθιστη θέση υπεροχής στο διεθνές σύστημα.²³ Ήταν αυτό που ονομάστηκε μονοπολική στιγμή της Αμερικής (the unipolar moment). Η Ουάσιγκτον μετά τον Ψυχρό Πόλεμο απόλαυσε τη «μονοπολική στιγμή», αντλώντας από το συντριπτικό της πλεονέκτημα σε

²⁰ Ο.π., σ. 206.

²¹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 390.

²² Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτικής στον 21^ο Αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα (2^η έκδ.), 2008, σ.133.

²³ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 390-391.

πόρους και τεχνολογία για να επιτύχει ένα πρωτοφανές επίπεδο παγκόσμιας στρατιωτικής και οικονομικής κυριαρχίας.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, τρεις διαφορετικές αντιλήψεις θα διαμορφωθούν στη μεταψυχροπολεμική περίοδο και θα διαμορφώσουν την αμερικανική εξωτερική πολιτική, και αυτές είναι ο ουίλσονισμός, ο τζακσονισμός και ο ρεαλισμός. Τα τρία αυτά ρεύματα θα αποτελέσουν κάθε φορά το ιδεολογικό εργαλείο για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής των αμερικανών προέδρων. Έχοντας ως εφιαλτήριο τα ιδεολογικά αυτά ρεύματα, οι εκάστοτε πρόεδροι άλλοτε θα τα χρησιμοποιήσουν ως πλαίσιο ένταξης των στρατιωτικών επεμβάσεων της Αμερικής και άλλοτε ως το χρέος της χώρας απέναντι στη δημοκρατία, στα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και στα συμφέροντά της.

Η αντίληψη του ουίλσονισμού έχει ως κυρίαρχη τάση την αξιοποίηση της ηγεμονικής θέσης των ΗΠΑ στον διεθνή καταμερισμό ισχύος, ώστε να προωθήσει τον φιλελεύθερο ιδεαλισμό του Ουίλσον, από τον οποίο πήρε και το όνομα. Για την εδραίωση της παγκόσμιας ειρήνης και σταθερότητας οι ουίλσονικοί υποστηρίζουν την εξάπλωση της δημοκρατίας, θεωρώντας ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους. Επιπλέον πιστεύουν στην εξάπλωση του ελεύθερου εμπορίου, θεωρώντας ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση καθιστά απαγορευτικό το κόστος του πολέμου και τέλος έχουν μεγάλη εμπιστοσύνη στους πολυμερείς θεσμούς με προεξέχοντα τον ΟΗΕ για τη συλλογική ασφάλεια, όπως συνέβη με τη συνεργασία των κρατών στον Πόλεμο του Κόλπου 1990-91²⁴. Φανατικός οπαδός του ουίλσονισμού ήταν ο Πρόεδρος Κλίντον, τις αρχές του οποίου υιοθέτησε για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της προεδρίας του.²⁵

Στον αντίποδα του ουίλσονισμού βρίσκεται η τζακσονική παράδοση που συνδυάζει τον εθνικισμό και το λαϊκισμό με περισσότερη εσωστρέφεια που αγγίζει τα όρια της ξеноφοβίας και του απομονωτισμού. Η τζακσονική αντίληψη βλέπει με καχυποψία τον διεθνιστικό σκοπό του ουίλσονισμού αλλά και με την ίδια καχυποψία τη συμμετοχή των ΗΠΑ σε πολυμερείς δεσμεύσεις. Αντίθετα υποστηρίζει τη χρήση στρατιωτικής ισχύος μόνο όταν διακυβεύονται

²⁴ Βλ. πιο πάνω, σελ. 7

²⁵ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 390-391.

βαρυσήμαντα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα. Το όνομα της τάσης αυτής συνδέεται με τον πρόεδρο Άντριου Τζάκσον στα μέσα του 19^{ου} αιώνα λόγω των νικηφόρων μαχών στις οποίες συμμετείχε ο ίδιος ενάντια σε εξωτερικούς αντιπάλους των ΗΠΑ, προσδίδοντας στη χώρα την εικόνα του νικητή. Ο Μπους ο νεότερος υπήρξε οπαδός της τζακσονικής ρητορικής ειδικά μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.²⁶

Τέλος, ένα τρίτο ρεύμα που έχει μεγάλη επιρροή στην αμερικανική εξωτερική πολιτική είναι ο ρεαλισμός με παρονομαστές σημαντικούς προέδρους της αμερικανικής ιστορίας όπως τον Θ. Ρούζβελτ, τον Ρ. Νίξον και τον Αλ. Χάμιλτον. Βασικός γνώμονας τους τα αμερικανικά συμφέροντα χωρίς όμως να αντιτίθεται στις πολυμερείς δεσμεύσεις των ΗΠΑ. Οι οπαδοί του ρεαλισμού απορρίπτουν τον ουτοπικό ιδεαλισμό του ουίλσονισμού αλλά και τον εθνικιστικό νεοαπομονωτισμό της τζακσονικής παράδοσης. Για τους ρεαλιστές η διεθνής πολιτική ερμηνεύεται με όρους γενικής ισορροπίας των δυνάμεων και των πολύπλοκων περιφερειακών ισοζυγίων ισχύος.²⁷ Επειδή ακριβώς ο ρεαλισμός στηρίζεται σε ευρωπαϊκές κυρίως αντιλήψεις απορρίπτοντας τη βαθιά ριζωμένη αντίληψη περί της αμερικανικής μοναδικότητας, ασκεί μεγάλη επίδραση στους κεντροδεξιούς κύκλους των ΗΠΑ προκαλώντας συχνά τριβές στους δημοκρατικούς και στους ρεπουμπλικάνους.

Με αυτά τα κυρίαρχα ιδεολογικά ρεύματα διαμορφώθηκε η αμερικανική εξωτερική πολιτική στη δεκαετία του 90. Κυρίως αμφιταλαντεύθηκε μεταξύ του ουίλσονισμού του Κλίντον (1992-2000) και του τζακσονισμού των ρεπουμπλικανικών υποψηφίων στο Κογκρέσο μετά τις ενδιάμεσες εκλογές του 1994.

²⁶ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτικής στον 21^ο Αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα (2^η έκδ.), 2008, σ.122-125.

²⁷ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σ. 392.

2. Αμερικανικές Εκλογές 1992- Ο Νέος Πρόεδρος των ΗΠΑ

2.1 *To outsider από το Άρκανσας.*

Η Άνοιξη του 1991 με τη λήξη του Πολέμου στον Περσικό Κόλπο βρίσκει τον Πρόεδρο Μπους και υποψήφιο για τις εκλογές του 1992 σε πολύ υψηλό ποσοστό δημοτικότητας, που άγγιζε περίπου το 90%, γεγονός που τον βοήθησε στην υποψηφιότητά του για δεύτερη φορά στο αξίωμα του Προέδρου. Στην ουσία με μοναδικό αντίπαλο τον συντηρητικό δημοσιογράφο Πατ Μπιουκάναν, ο Πρόεδρος Μπους κέρδισε εύκολα το χρίσμα για δεύτερη φορά από το Ρεπουμπλικανικό κόμμα.

Από την άλλη πλευρά στο στρατόπεδο των Δημοκρατικών υπήρχε πληθώρα υποψηφίων για το χρίσμα. Συγκεκριμένα υπήρχαν οκτώ υποψήφιοι, οι οποίοι έπρεπε να συναγωνιστούν την υψηλή δημοτικότητα του Μπους μετά την επιτυχία στον Περσικό Κόλπο και του οποίου η επανεκλογή θεωρούνταν πολύ πιθανή.

Το τοπίο άρχισε να ξεχωρίζει με τις προκριματικές εκλογές. Ο Κλίντον ως κυβερνήτης της πολιτείας του Άρκανσας τοποθετήθηκε ως κεντρώος ή αλλιώς ως Νέο-Δημοκράτης. Ο ίδιος είχε πει: «Δεν είμαι *FDR*²⁸ φιλελεύθερος. Δεν είμαι ένας Κέννεντυ, είμαι ένα νέο είδος Δημοκράτη που είναι πολύ περισσότερο κεντρώος και που αποκηρύσσει αρκετές ιδέες του φιλελευθερισμού. Είμαι πιο κοντά στο είδος του Ρεπουμπλικάνου Ροκφέλερ²⁹ από ό,τι στο είδος του *New Deal* του Ρούσβελτ». ³⁰ Δεν είχε συγκριτικό πλεονέκτημα, καθώς μάλλον ήταν ο περισσότερο άγνωστος ανάμεσα στους υποψηφίους. Η δημόσια εικόνα του Κλίντον άλλαξε όταν μια γυναίκα³¹ έκανε την εμφάνισή της στα ΜΜΕ και υποστήριξε ότι διατηρούσε σχέσεις μαζί του. Ο Κλίντον εμφανίστηκε στη μεγάλη ακροαματικότητας εκπομπή «60 λεπτά» μαζί

²⁸ Franklin Delano Roosevelt

²⁹ Nelson Rockefeller, κυβερνήτης της Νέας Υόρκης, 1959-1973 και αντιπρόεδρος 1974-1977. Υπήρξε από τους πιο διαπρεπείς σχετικά φιλελεύθερους Ρεπουμπλικάνους την περίοδο 1950-1960.

³⁰ Michael Takiff, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, σ. 99.

³¹ Gennifer Flowers, η οποία υποστήριξε ότι είχε 12χρονη σεξουαλική σχέση με τον Μπιλ Κλίντον, βλ. την επίσημη ανακοίνωσή της στην *Washington Post*, "Declaration of Gennifer Flowers", *The Washington Post*, 13.03.1998, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/pjones/docs/flowers031398.htm>

με τη σύζυγό του Χίλαρυ, προκειμένου να διορθώσει το προφίλ και την εικόνα του προσπαθώντας να μην αφήσει περιθώρια αμφιβολίας στην κοινή γνώμη. Η εμφάνισή του στην τηλεόραση ήταν αρκετή για να του δώσει τη δημοσιότητα που επιθυμούσε. Τερμάτισε δεύτερος στις κρίσιμες προκριματικές του Νιου Χαμσάιρ και εκεί όλοι έκαναν λόγο για την «επιστροφή του μικρού». Ο Κλίντον κέρδισε το χρίσμα της υποψηφιότητας με μεγάλη διαφορά από τους βασικούς του αντιπάλους. Στις 9 Ιουλίου 1992 ανακοίνωσε την υποψηφιότητα του Αλ Γκορ, Γερουσιαστή του Τεννέσι, για το αξίωμα του Αντιπροέδρου, πηγαίνοντας ακόμη μία φορά κόντρα στη λαϊκή στρατηγική που θέλει τον αντιπρόεδρο ως το άτομο που θα εξισορροπεί ένα νότιο υποψήφιο πρόεδρο με ένα βόρειο συνεργάτη ως αντιπρόεδρο. Ωστόσο όμως ο Γκορ εξισορρόπησε την επιλογή αυτή του Κλίντον με άλλους τρόπους και όχι με τη συμβατότητα της καταγωγής. Επίσης πηγές του Κλίντον ανέφεραν ως θετικό παράγοντα το νεαρό της ηλικίας και των δύο (44 ετών ο Γκορ, 45 ο Κλίντον), γεγονός που ενέχει μια δυναμική για να προσφέρει την κατάλληλη αλλαγή. Πράγματι, ο Κλίντον με τον Γκορ ως αντιπρόεδρο αποτέλεσαν το πιο νεαρό δίδυμο που κατάφερε να φτάσει στο Λευκό Οίκο στην ιστορία της χώρας.³²

2.2 Προεκλογικές εκστρατείες και η νίκη του Κλίντον.

Με τη λήξη των συνεδρίων των δύο κομμάτων ξεκινά και η επίσημη προεκλογική καμπάνια με τον Τζορτζ Μπους για τους Ρεπουμπλικάνους και τον Μπιλ Κλίντον για τους Δημοκρατικούς. Την προεκλογική καμπάνια του 1992 σημάδεψε και η παρουσία του Ρος Περό, ο οποίος αν και δεν πήρε καμία ψήφο από το Εκλεκτορικό Κολέγιο, κατέκτησε ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, της τάξης του 19% της λαϊκής ψήφου, γεγονός που τον έφερε ως τον πιο επιτυχημένο ανεξάρτητο υποψήφιο για το προεδρικό αξίωμα από την εποχή του Θ. Ρούσβελτ και τις εκλογές του 1912.

Ο Τζορτζ Μπους έχοντας υψηλά ποσοστά δημοτικότητας λόγω της επιτυχούς εξέλιξης του Περσικού Κόλπου και της πτώσης του Τείχους, έχτισε την προεκλογική του εκστρατεία γύρω από την εξωτερική πολιτική της χώρας και τον άξονα επιρροής της Αμερικής στον κόσμο. Πυρήνας της προεκλογικής

³² Gwen Fill, "The 1992 campaign: Democrats; Clinton selects Senator Gore of Tennessee as running mate", *The New York Times*, 10.07.1992.

ομιλίας του Μπους ήταν η νέα παγκόσμια τάξη που μπορεί να αναδυθεί στους σημερινούς καιρούς των αναταράξεων, «...*τώρα είναι η στιγμή που τα Ηνωμένα Έθνη μπορούν να λειτουργήσουν όπως ακριβώς τα εμπνεύστηκαν οι θεμελιωτές τους. Με τη βοήθεια των Η.Ε μπορεί να έρθει μια νέα εποχή, μια νέα τάξη πραγμάτων που θα χαρακτηρίζεται από μια μεγάλης διάρκειας ειρήνη.*»³³

Ωστόσο δεν ξέφυγε από αρκετή λασπολογία προς τον αντίπαλό του, πότε αναφερόμενος στις εξωσυζυγικές του σχέσεις, πότε κάνοντας υποδείξεις στο ευθυνόφοβο στρατιωτικό παρελθόν του Κλίντον, και άλλοτε κάνοντας αναφορές στην ελλιπή εμπειρία του στα θέματα εξωτερικής πολιτικής και στην πολιτική σπατάλης που τον χαρακτήριζε ως κυβερνήτη. Δυστυχώς για τον Μπους και τους επικοινωνιολόγους του δεν μπόρεσαν να βρουν ένα δυνατό θετικό μήνυμα για τον αμερικανικό λαό³⁴. Η ιδέα της εξωτερικής πολιτικής είχε πάψει να αποτελεί μείζον θέμα για την αμερικανική κοινή γνώμη μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Επιπλέον ο Μπους είχε απογοητεύσει τη συντηρητική βάση των ψηφοφόρων του με την αθέτηση της περιβόητης υπόσχεσης το 1988 «*Read my lips, no new taxes!*», όχι άλλη φορολογία. Πισμένος από τα ελλείμματα του προϋπολογισμού συμφώνησε με το Κογκρέσο για την αύξηση της φορολογίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να φανεί αναξιόπιστος και να δώσει το έρεισμα στον Κλίντον να το χρησιμοποιήσει υπέρ του.

Από την άλλη πλευρά, ο Κλίντον κατάφερε να δει με μεγαλύτερη σοφία και προοπτική τη δεκαετία που ανοιγόταν. Απαντούσε αμέσως στις προσωπικές βολές που εξαπέλυε εναντίον του ο Μπους χωρίς να αφήνει περιθώρια αμφιβολίας, αποφεύγοντας έτσι το λάθος που είχε κάνει ο Δουκάκης πριν τέσσερα χρόνια, όταν αντιμετώπιζε εκείνος τον Μπους στην προεκλογική εκστρατεία. Χρησιμοποίησε σωστά τα ΜΜΕ και τις τηλεοπτικές εμφανίσεις σε πάνελ απαντώντας άμεσα στις ερωτήσεις του κοινού και κέρδισε με την εικόνα και το στυλ του προσεγγίζοντας τον μέσο αμερικανό πολίτη. Γνωρίζοντας καλύτερα από τον Μπους ότι η εξωτερική πολιτική έχει περάσει σε δεύτερο χρόνο και ότι το εσωτερικό της χώρας με την οικονομία ήταν εκείνο

³³ Gene Berkman, "The Trilateral Commission and the New World Order", www.antiwar.com/berkman/trilat.html, Ιανουάριος 1993.

³⁴The livingRoom Candidate Presidential Campaign Commercials 1952-2012, "1992 Clinton vs. Bush.vs. Perot", www.livingroomcandidate.org/commercials/1992

που είχε ανάγκη, έδωσε έμφαση στην οικονομία και θέλησε να δείξει ότι το οικονομικό του σχέδιο ήταν στέρεο.³⁵ Το σλόγκαν που αποτέλεσε τον πυρήνα της εκστρατείας του ήταν «*It's the economy, stupid*» ρίχνοντας το κέντρο βάρους στην οικονομία και στα θέματα εσωτερικής πολιτικής.

Στην κύρια ομιλία αποδοχής του στις 17 Ιουλίου 1992 στο Συνέδριο των Δημοκρατικών, ο Κλίντον υποσχέθηκε ένα «νέο συμβόλαιο» για την Αμερική και ότι θα δουλέψει σκληρά, προκειμένου να επουλώσει το κενό που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στα πλούσια και φτωχά στρώματα κατά τις προεδρίες Ρέιγκαν και Μπους. Η καμπάνια του Κλίντον έλαβε τη μεγαλύτερη ανατροπή στην ιστορία αφού το ποσοστό δημοτικότητάς του από 25% που σημειώθηκε την Άνοιξη (πίσω από τον Μπους και τον Περό) εκτοξεύθηκε στο 55%.³⁶

Η εκλογική νίκη ήταν μονόδρομος από ένα σημείο και μετά. Έτσι στις 3 Νοεμβρίου 1992 ο Κλίντον κέρδισε τις εκλογές και έγινε ο 42ος Πρόεδρος των ΗΠΑ λαμβάνοντας το 43% της λαϊκής ψήφου έναντι 37% του Μπους.

Ο Κλίντον κατάφερε τα συγκριτικά μειονεκτήματά του έναντι του Μπους και κυρίως σε ό,τι αφορούσε τον πρότερο βίο του, να τα μετατρέψει σε πλεονεκτήματα με ειλικρίνεια και σωστή επικοινωνιακή πολιτική, καθώς οι περισσότεροι ψηφοφόροι την περίοδο εκείνη δεν ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για την προσωπική του ζωή. Ο Κλίντον αποδείχθηκε ικανός στη συσπείρωση των διαφορετικών ιδεολογικών πλευρών του κόμματός του υπό την ηγεσία του ακόμη και όταν οι διαφορετικές πτέρυγες βρίσκονταν σε σύγκρουση. Πλασαρίστηκε περισσότερο ως κεντρώος και «Νέο-Δημοκράτης» δανειζόμενος όμως αρχές και πολιτικές από την προεδρία του Ρέιγκαν. Επιπλέον κατάφερε να οργανώσει ένα σημαντικό αριθμό νέων ψηφοφόρων και έγινε σύμβολο της γενιάς των baby boomers, καθώς τους ανέδειξε στην πολιτική σκηνή.

Η εμφάνιση του Μπιλ Κλίντον στις εκλογές του 1992 οδήγησε τον αμερικανικό λαό σε θέσεις που είχαν μια δέσμευση απέναντι στην ισοτιμία και ισονομία των πολιτών και ήταν λιγότερο συνδεδεμένες με τις παραδοσιακές αξίες.³⁷ Ήταν δηλαδή μια εποχή που οι συγκυρίες ευνοούσαν σε μια πολιτιστική, πολιτισμική

³⁵ The living Room Candidate Presidential Campaign Commercials 1952-2012, "1992 Clinton vs. Bush. vs. Perot", www.livingroomcandidate.org/commercials/1992

³⁶ Raymond W. Apple Jr., "Poll Gives Clinton a Post-Perot, Post-Convention Boost", *The New York Times*, 18.07.1992

³⁷ James McCann, "Electoral Choices and Core Value Changes. The 1992 Presidential Campaign", *American Journal of Political Science*, Vol. 41, No 2 (April 1997)

και κοινωνιολογική στροφή, και ο Κλίντον ως νεότερη γενιά το αντιλήφθηκε έγκαιρα και με σωστό τρόπο. Και φαίνεται ότι οι συγκυρίες αλλά και η πολιτική που ακολούθησε τον βοήθησαν στην εκλογή του για δεύτερη φορά. Το 1996 θα επανεκλεγεί και θα γίνει ο πρώτος Πρόεδρος των Δημοκρατικών μετά τον Φραγκλίνο Ρούσβελτ, που θα υπηρετήσει δύο ολοκληρωμένες θητείες στο Λευκό Οίκο.

2.3 Το προφίλ του νέου Προέδρου

Ο William Jefferson Blythe III γεννήθηκε σε μονογονεϊκή οικογένεια, αφού έχασε τον πατέρα του τρεις μήνες μόλις μετά τη γέννησή του, στις 19 Αυγούστου 1946 στην πόλη Χόουπ στο Άρκανσας. Μεγάλωσε με τη γιαγιά και τον παππού στους οποίους πάντα αναφέρεται με μεγάλη συγκίνηση. Όταν αργότερα η μητέρα του επέστρεψε, ξαναπαντρεύτηκε και ο Γουίλιαμ, ή χαϊδευτικά Μπιλ, άλλαξε το επίθετο του σε Κλίντον, σύμφωνα με το επίθετο του θετού του πατέρα. Βιώνοντας προβλήματα αλκοολισμού και ενδοοικογενειακής βίας προς τη μητέρα του και τον ετεροθαλή αδερφό του από τον πατριό του, επηρεάστηκε βαθιά, αλλά δεν αυτό τον εμπόδισε να εγκαταλείψει τις σχολικές του υποχρεώσεις. Αντιθέτως έτρεφε φιλοδοξίες και ήθελε πάντα να πρωτεύει σε ό,τι κι αν έκανε. Κέρδισε υποτροφία για το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης στην Αγγλία και στη συνέχεια σπούδασε νομική στο Γέιλ. Η χειραψία του με τον τότε Πρόεδρο Κέννεντυ στο Λ. Οίκο ως βράβευση για τη συμμετοχή του σε ένα συνέδριο νέων, έμελλε να παίξει καθοριστικό ρόλο. Όπως έχει αναφέρει ο ίδιος, κατάλαβε από τη στιγμή εκείνη ότι θα γινόταν πολιτικός.³⁸ Η πολιτική του καριέρα ξεκινά ως κυβερνήτης του Άρκανσας το 1978 και το 1983 παντρεύεται τη Χίλαρυ Ρόνταμ και συνεχίζουν παντρεμένοι έως σήμερα.

Ο Μπιλ Κλίντον ήταν το παιδί από την επαρχία που κυνήγησε το όνειρό του. Ο Michael Takiff στο βιβλίο του *A Complicated Man*³⁹ δίνει όλες τις πτυχές που συνθέτουν το χαρακτήρα του Κλίντον σχηματίζοντας μια προσωπικότητα με ετερόκλητα στοιχεία, ικανός για το καλύτερο αλλά και για το χειρότερο, με

³⁸ www.biography.com/people/bill-clinton-9251236

³⁹ βλ. Michael Takiff, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010.

αυτοκαταστροφικές τάσεις. Ο άνθρωπος των αντιφάσεων. Ταλαντούχος. Προικισμένος ηγέτης. Ιδιοφυία. Ένας έφηβος με πρόωρη ανάπτυξη. Ένας φεύτης. Ένας ηλίθιος. Ένας τέλειος δημόσιος υπάλληλος. Ένας τέλειος νάρκισσος. Φιλελεύθερος. Συντηρητικός. Ένας φιλελεύθερος με μανδύα συντηρητικού. Ένας συντηρητικός με μανδύα φιλελεύθερου. Ένας αξιοπρεπής άνθρωπος με ελαττώματα. Ένας ελαττωματικός άνθρωπος χωρίς αξιοπρέπεια.⁴⁰

Και είναι ακριβώς αυτές οι αντιφάσεις του χαρακτήρα, της προσωπικότητας και των ενεργειών του, μαζί με την επιρρέπειά του στο γυναικείο φύλο που στην πλειοψηφία των περισσότερων έμεινε ως ένας αθεράπευτα σεξομανής τύπος που του άρεσε να διασκεδάζει πάντα σε επικίνδυνες καταστάσεις.⁴¹ Η περιπέτειά του με τη Μόνικα Λεβίνσκι πήρε διαστάσεις, όχι τόσο γιατί ήταν ο Πρόεδρος που διατηρούσε εξωσυζυγική σχέση με εργαζόμενη- μαθητευόμενη του Λ. Οίκου, αλλά γιατί είπε ψέματα στον αμερικανικό λαό. Η αντιπολίτευση βρήκε γόνιμο έδαφος να επιτεθεί και το έκανε με τη διαδικασία της καταγγελίας του Προέδρου.

Ο Κλίντον είχε την τύχη ή την ατυχία να κυβερνήσει την Αμερική σε μία περίοδο που χαρακτηρίστηκε σχετικά ήσυχη. Ανέλαβε καθήκοντα με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και έφυγε ακριβώς λίγο πριν ξεκινήσει ο πόλεμος της τρομοκρατίας (2000). Ήταν μια εποχή που το κοινό ήταν ιδιαίτερα καχύποπτο για τα μεγάλα σχέδια και ήταν μάλλον αδιάφορο για αυτό που θα αποκαλούσε κανείς μεγαλείο. Ένα από τα μεγαλύτερα προσόντα του Κλίντον ήταν η ικανότητά του να αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει στον κόσμο. Κατάλαβε νωρίτερα από όλους ποιες ήταν οι προσαγές της παγκόσμιας οικονομίας. Κατάλαβε ότι εάν λάμβανες έναν αξιοπρεπή μισθό θα έπρεπε να προσφέρεις στους εργαζόμενους και στους επενδυτές κάτι ως ανταπόδοση. Και αυτό το κατανοούσε από την οπτική κάποιου που πίστευε στην παράδοση του New Deal.

Οι πράξεις, και το παρελθόν ενός ανθρώπου αποτελούν σχεδόν πάντα ένα αδιάσειστο στοιχείο για το χαρακτήρα, καμιά φορά όμως μπορούν να οδηγήσουν σε λανθασμένα συμπεράσματα. Για την κοινή γνώμη ο Κλίντον

⁴⁰ .Michael Takiff, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, σελ. 1.

⁴¹ Ο.π., σελ. 3.

ήταν ένας τύπος που πήγε στο Γέιλ, στο Τζορτζτάουν και στην Οξφόρδη. Ήταν ένας λιποτάκτης, που κάπνιζε μαριχουάνα και απατούσε τη γυναίκα του⁴². Ένα πλουσιόπαιδο κατά τα άλλα που δεν είχε ποτέ μια δύσκολη στιγμή και η ζωή του φέρθηκε απλόχερα. Αυτή ήταν η μισή αλήθεια, η άλλη μισή ήταν ότι στην ουσία ήταν ένα φτωχό παιδί από την επαρχία, μια μικρή πόλη που ονομαζόταν Χόουπ (Hope, Arkansas) και σημαίνει ελπίδα. Την πόλη καταγωγής του, την οποία έξυπνα χρησιμοποίησε ως λογοπαίγνιο στην προεκλογική του εκστρατεία, δηλώνοντας παράλληλα ότι είναι και εκείνος ένας που ελπίζει, ώστε να αντιστρέψει αυτή την εικόνα και να δώσει στον αμερικανικανικό λαό να καταλάβει ότι είναι μαζί τους, ονειρεύεται μαζί τους, προσεύχεται μαζί τους, θέλει ό,τι καλύτερο για τη χώρα και τους ανθρώπους της. Παρ' όλα αυτά υπήρχαν άνθρωποι στο Πεντάγωνο (1992 -93) που έλεγαν το εξής «*Με δεδομένο τον τρόπο που έζησε τη ζωή του ο συγκεκριμένος άνθρωπος, δεν του άξιζε να γίνει πρόεδρος*» και σίγουρα δεν αμφισβητούσε κανείς την εξυπνάδα του ή δεν είχε να κάνει με τις πολιτικές τοποθετήσεις αλλά με τον τρόπο που ζούσε. Στο στρατό το σύνθημα ήταν «*Δεν θα παλέψουμε και θα πεθάνουμε για ένα τέτοιο τύπο*».⁴³ Για μια χώρα σαν την Αμερική που συγκεντρώνει θρησκευτικές, εθνοτικές, φυλετικές, γλωσσικές, πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, ο Πρόεδρος αποτελεί το μοναδικό πρόσωπο που ενώνει και εμπνέει. Είναι ο θεσμός που κάνει όλους τους αμερικανούς να αισθάνονται ότι ανήκουν σε ένα κράτος. Η επιτυχία του Κλίντον οφείλεται στο γεγονός ότι κατάλαβε για να πετύχεις στην Αμερική, μια χώρα με τεράστια ποικιλότητα και μόνο με δύο μεγάλα κόμματα, θα πρέπει να κινείσαι συνεχώς πάνω σε ένα μεγάλο αριθμό παγονησίδων με διαφορετικές ταχύτητες τη φορά και πολλές φορές σε διαφορετικές κατευθύνσεις. Ένας Ρεπουμπλικάνος θα πρέπει να κρατά ενωμένους τους ελευθερόφρονους με τους κοινωνικά συντηρητικούς. Ο Ρέιγκαν κατάφερε να το κάνει αυτό με το να είναι πολλά πράγματα σε όλους. Ο Κλίντον έκανε κι αυτός το ίδιο με μόνη διαφορά από την πλευρά των Δημοκρατικών. Διαφορετικά δεν μπορείς να διοικήσεις ένα τεράστιο έθνος μόνο από ένα μικρό άκρο.⁴⁴

⁴² Michael Takiff, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, σελ. 129.

⁴³ Ο.π., σελ. 156.

⁴⁴ Michael Takiff, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, σελ. 164.

Η ιδεολογική ταλάντωση του Κλίντον ανάμεσα στα δύο κόμματα αποτελούσε και τότε αλλά και αργότερα ένα σημείο κριτικής. Όπως σχολιάζει ο Fred Barnes, δημοσιογράφος των *Fox News* και *Weekly Standard*, «ο Κλίντον έφερε στην επιφάνεια μερικά πρωτόγονα ένστικτα ανάμεσα στους συντηρητικούς». Ο Arne Christenson, Ανώτατος συνεργάτης του Gingrich και Διοικητής Προσωπικού την περίοδο 1966-1999, έχει πει ότι ο Κλίντον δεν ήταν ένας αδιάλλακτος φιλελεύθερος, απλώς είχες την αίσθηση ότι δεν ήξερε που μπορεί να βρισκόταν και σε ποια πλευρά θα πατούσε από τη μία μέρα στην άλλη. Ο πολιτικός και μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων David Bonior έχει πει «Δεν είμαι ιδιαίτερα επικριτικός μαζί του. Θα ευχόμουν να υπήρχε κάτι άλλο στη θέση του αλλά δεν είχαμε όμως κάτι άλλο». Τέλος ο δημοσιογράφος, αρθρογράφος στο *Newsweek Magazine*, Jonathan Alter σχολίασε ότι ο Κλίντον ήρθε σε λάθος εποχή και ότι στην πραγματικότητα ήθελε να ζούσε στη δεκαετία του 60, τότε που υπήρχαν πολλά λεφτά για τολμηρά πειράματα. Αντίθετα στη δεκαετία του 90 έπρεπε να ανησυχεί για το χρηματιστήριο και να γίνει κάτι σαν τον Πρόεδρο Αϊζενχάουερ.⁴⁵

Η σύνθετη, αντιφατική και πολλές φορές μπερδεμένη προσωπικότητα του Κλίντον αποτυπώθηκε και στην αμερικανική κοινή γνώμη, όταν δημοσκοπήσεις έδειχναν εκ διαμέτρου αντίθετα ποσοστά. Σύμφωνα με δημοσκόπηση που διεξήχθη από το CBS και τους *New York Times* στο τέλος της θητείας του, ο Κλίντον έφτασε το 68% της αποδοχής της κοινής γνώμης, ποσοστό που άγγιζε τα αντίστοιχα των Ρέιγκαν και Φρ. Ρούσβελτ, ως τα υψηλότερα ποσοστά προέδρων που φεύγουν από το αξίωμα του προέδρου στη σύγχρονη εποχή.⁴⁶ Σε άλλη δημοσκόπηση ένα 68% απάντησε ότι θα τον θυμάται για την εμπλοκή του σε προσωπικά σκάνδαλα, ενώ ένα 58% των ερωτηθέντων στην ερώτηση «Θεωρείτε γενικά τον Μπιλ Κλίντον ειλικρινή και αξιόπιστο;» απάντησε «ΟΧΙ».

⁴⁵ Ο.π., σελ. 288-292.

⁴⁶ Bootie Cosgrove-Mather, "A Look Back at the Polls", CBS News, <http://www.cbsnews.com/stories/2004/06/07/opinion/polls/main621632.shtml> (June 7, 2004).

3. Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική και ο Μπιλ Κλίντον

3.1 Διαμόρφωση της αμερικανικής στρατηγικής. Θεωρητικό-Ιστορικό πλαίσιο.

Οι αρχές της δεκαετίας του 90 βρίσκουν την Αμερική στη μονοπολική της στιγμή, όπου καμία απειλή δεν φαίνεται να υπάρχει. Κυριαρχεί σε όλα τα επίπεδα και απολαμβάνει την πρωτοπορία αλλά και τον ηγετικό ρόλο στον πλανήτη.

Πέρα από την προφανή ανάγκη να προστατέψει η Αμερική τη δική της εθνική ασφάλεια, η ανάδειξή της ως το ισχυρότερο κράτος του κόσμου επιφόρτισε την ηγεσία της Ουάσιγκτον με τρεις ουσιαστικές αποστολές:

1. Να διαχειριστεί, να διευθύνει και να διαμορφώσει σχέσεις κεντρικής δύναμης σ' ένα κόσμο μεταβαλλόμενων γεωπολιτικών ισορροπιών.
2. Να αναχαιτίσει ή να τερματίσει τις διάφορες συγκρούσεις, να παρεμποδίσει την τρομοκρατία και τη διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής και να προωθήσει τη συλλογική ειρηνευτική παρουσία σε περιοχές που σπαράσσονται από εμφύλιες διαμάχες.
3. Να αντιμετωπίσει πιο αποτελεσματικά τις όλο και πιο ανυπόφορες ανισότητες συνθηκών ζωής των ανθρώπων, συμπορευόμενη με τη νέα πραγματικότητα μια αναφαινόμενης «παγκόσμιας συνείδησης».⁴⁷

Ο Κλίντον ανέλαβε καθήκοντα τον Ιανουάριο του 1993 και στην ουσία διέθετε μικρή εμπειρία στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής. Είχε μια αόριστα διαμορφωμένη άποψη γύρω από τον νέο αμερικανικό ρόλο.⁴⁸

Στην εναρκτήρια ομιλία του το πρώτο πράγμα που σημείωσε ήταν ότι οι διαχωρισμοί ανάμεσα στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική ήταν κάπως ασαφείς, όταν όλος ο πληθυσμός επηρεαζόταν από την παγκόσμια οικονομία, το παγκόσμιο περιβάλλον, τις ασθένειες και τον ανταγωνισμό όπλων. Οι αλλαγές αυτές και η νέα εποχή που ξεπρόβαλε με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την κυριαρχία της τεχνολογίας στην καθημερινή ζωή

⁴⁷ Zbigniew Brzezinski, *Η Δεύτερη Ευκαιρία. Τρεις Πρόεδροι και η Κρίση της Αμερικανικής Υπερδύναμης*, (μετ. Δ. Βούβαλη), Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2008, σελ. 14.

⁴⁸ Ο.π., σελ. 18.

δημιουργούσαν ένα νέο πλαίσιο, στο οποίο οι Η.Π.Α θα έπρεπε να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο και τις προτεραιότητές τους τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Ο νέος Πρόεδρος παρέθεσε ένα όραμα στο οποίο η Αμερική θα συνέχιζε να ηγείται και όρισε το πλαίσιο μια νέας εξωτερικής πολιτικής στη μεταψυχροπολεμική εποχή δηλώνοντας «Όπου τα ζωτικά μας συμφέροντα βρίσκονται σε κίνδυνο ή ακόμη όταν η βούληση και η συνείδηση της διεθνούς κοινότητας περιφρονείται, θα δρούμε με ειρηνική διπλωματία όπου αυτό είναι εφικτό, με επιβολή όπου κρίνεται απαραίτητο».⁴⁹

Αρχικά, η εξωτερική πολιτική υπήρξε γι αυτόν δευτερεύουσας σπουδαιότητας. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης θητείας του όμως, ο Κλίντον ασχολήθηκε περισσότερο με την εξωτερική πολιτική, καθώς επέλεξε άτομα πολύ πιο δραστήρια πολιτικά ενώ και ο ίδιος αναμείχθηκε περισσότερο στα εξωτερικά θέματα.⁵⁰ Στην ομιλία που έδωσε τον Φεβρουάριο του 1999 στο Σαν Φραντσίσκο με τίτλο «Παρατηρήσεις από τον Πρόεδρο πάνω στην εξωτερική πολιτική»⁵¹ και που αργότερα διαμόρφωσε αυτό που αποκαλέστηκε το «Δόγμα Κλίντον» κάνει μια εκτενή αναφορά στο ρόλο των ΗΠΑ, στις επεμβάσεις και στη διαχείριση κρίσεων που εμφανιστήκαν σε όλο το μήκος και πλάτος του πλανήτη, έχοντας ως αφετηρία την εξέλιξη στους τομείς της τεχνολογίας και της πληροφόρησης, που προκάλεσαν μια νέα επανάσταση, την αποκαλούμενη παγκοσμιοποίηση, καθώς και στο ρόλο της οικονομίας στις σχέσεις μεταξύ των κρατών.

Η ομιλία του επικεντρώνεται στη σπουδαιότητα της πρόκλησης για τον 21^ο αιώνα, που δεν είναι άλλη από την παγκόσμια ειρήνη και για το σκοπό αυτό ανανεώνονται και επεκτείνονται οι συμμαχίες που μπορούν να συγκρατήσουν ή να αποσοβήσουν συγκρούσεις και πολέμους. Κύρια σημεία είναι η ενωμένη, δημοκρατική και ειρηνική Ευρώπη αλλά και η διεύρυνση του NATO προς τα κράτη του άλλοτε Ανατολικού μπλοκ. Ο Κλίντον στην πανηγυρική αυτή ομιλία έδωσε το στίγμα ότι δεν έχει σημασία πόσο μακριά ή κοντά στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι ένα κράτος που βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση και κατά πόσο απειλούνται τα πραγματικά συμφέροντα της χώρας.

⁴⁹ "The Legacy of the Clinton Administration",

<http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/general-article/clinton-legacy/>

⁵⁰ Zbigniew Brzezinski, *Η Δεύτερη Ευκαιρία. Τρεις Πρόεδροι και η Κρίση της Αμερικανικής Υπερδύναμης*, (μετφρ. Δ. Βούβαλη), Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2008, σελ. 19.

⁵¹ Βλ. <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/clintfps.htm> , "Remarks by the President on Foreign Policy".

Στην ουσία τα συμφέροντα της Αμερικής απειλούνται όταν απουσιάζει η σταθερότητα και η δημοκρατία, γιατί οι συγκρούσεις είναι πιθανό να εξαπλώνονται γρήγορα και να αποτελούν προβληματικές καταστάσεις που εύκολα μπορεί να παρασύρουν και τα υπόλοιπα κράτη. Θέλοντας να αιτιολογήσει αλλά και να επεξηγήσει στον αμερικανικό λαό το σκεπτικό της πολιτικής και των επεμβάσεων έκλεισε την ομιλία, λέγοντας ότι δεν είναι εύκολο για τις ΗΠΑ να βρίσκονται παντού και να κάνουν τα πάντα. Αλλά εκεί όπου τα συμφέροντά της Αμερικής βρίσκονται σε κίνδυνο, εκεί η κυβέρνηση θα κάνει τη διαφορά και θα προετοιμάζεται για κάτι ανάλογο. Αυτό όμως που αποτελεί πραγματική πρόκληση στην εξωτερική πολιτική, αναφέρει χαρακτηριστικά, είναι η αντιμετώπιση των προβλημάτων πριν προλάβουν να βλάψουν το έθνος και τη χώρα.

Είναι γεγονός ότι οι Αμερικανοί γενικότερα θεωρούν το έθνος τους ως ένα καλό και ευλογημένο λαό, ο οποίος έχει καταρτίσει ένα ζηλευτό ιστορικό προστασίας της ατομικής ελευθερίας. Αυτή η εθνική εικόνα επηρεάζει και την εικόνα με την οποία βλέπουν τον κόσμο. Από την εποχή του Τζ. Ουάσιγκτον η Αμερική πρέσβευε την επιθυμία διδασκαλίας του υπόλοιπου κόσμου για τα οφέλη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της φιλελεύθερης δημοκρατίας αν όχι με ενεργητικό, τουλάχιστον με ένα παθητικό τρόπο. Και είναι γεγονός ότι σήμερα η τάση αυτή έχει ενισχυθεί περισσότερο από ποτέ και μάλιστα εμπράκτως. Σήμερα οι ΗΠΑ δαπανούν πάνω από επτακόσια (700) εκατομμύρια δολάρια το χρόνο σε χώρες, προκειμένου να κάνουν ένα δημοκρατικό άνοιγμα και να βοηθήσουν στη μεταβατική κατάσταση του πολιτεύματος.⁵²

Παράλληλα οι διεθνείς θεσμοί παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αμερικανικής πολιτικής. Οι διαμορφωτές της πολιτικής και οι ελίτ πιστεύουν ότι οι διεθνείς θεσμοί έχουν περιορίσει σημαντικά την έκταση και τη σοβαρότητα των συγκρούσεων. Τα κράτη που συμφωνούν να συμμετάσχουν σε τέτοιους θεσμούς στην ουσία εντάσσονται σε μια πολιτική διαδικασία που διαμορφώνει, αναχαιτίζει και κατευθύνει τις δράσεις τους. Γι αυτό το λόγο δεν θα πρέπει να εκπλήσσει το γεγονός ότι οι Αμερικανοί έχουν βαθιά πίστη στους θεσμούς αυτούς. Άλλωστε στην καρδιά της αμερικανικής πολιτικής παράδοσης μπορεί

⁵² David P. Forsythe and Barbara Ann J. Rieffer, "Enlarging the Democratic Community", *Human Rights Quarterly*, Vol. 22, No 4 (Nov. 2000), p. 989.

κανείς να διαπιστώσει ότι οι θεσμοί βοηθούν στο να ξεπεραστούν και να ενσωματωθούν πολυποίκιλα και ανταγωνιστικά κρατικά συμφέροντα, περιοχές, τάξεις καθώς και θρησκευτικές και εθνοτικές μειονότητες.⁵³ Και είναι ακριβώς αυτό το «πιστεύω» που ώθησε τους Αμερικανούς αξιωματούχους στη δημιουργία και λειτουργία των διεθνών θεσμών. Οι πολυμερείς θεσμοί αποτελούν μια από τις πιο σημαντικές καινοτομίες στη μεταπολεμική εποχή και αυτό γιατί συγκεντρώνουν πόρους, δημιουργούν ένα συνεχές στην Αμερικανική ηγεμονία και αποσοβούν κάθε πολιτική αρνητική αντίδραση που θα μπορούσε να πυροδοτηθεί από μια αυστηρά μονομερή εξωτερική πολιτική. Ένας τελευταίος ισχυρισμός του φιλελευθερισμού είναι ότι μια κοινή ταυτότητα μεταξύ των κρατών –όχι μόνο η ισχύς και τα συμφέροντα– είναι σημαντική για τη διατήρηση της τάξης. Δεν είναι μόνο ότι πολιτικά όμοια κράτη είναι πολύ πιο πιθανό να κατανοούν το ένα το άλλο, αλλά το ότι οι αξίες τους είναι φιλελεύθερες και δημοκρατικές, δημιουργεί κοινές νόρμες στο πώς να επιλύουν συγκρούσεις και διαφορές.⁵⁴

Ο Κλίντον, όπως και μεγάλο μέρος των αμερικανών πολιτικών στοχαστών, γοητεύτηκαν από αυτή τη φιλελεύθερη σκοπιά, ωστόσο όμως ο καθένας έψαχνε ένα διαφορετικό τρόπο, προκειμένου να δημιουργήσει αυτή την κοινή ταυτότητα. Ο Κλίντον ήταν προσκολλημένος στη στρατηγική του φιλελεύθερου διεθνισμού, όπως έχει καταγραφεί από το δόγμα για τη Στρατηγική της Εθνικής Ασφάλειας (National Security Strategy of Engagement and Enlargement, 1995), αλλά και βαθύτατα επηρεασμένος από την ιδέα της «δημοκρατικής ειρήνης» του Εμάνουελ Κάντ. Στη διάρκεια της προεδρίας του, αγκάλιασε το θεσμό της προώθησης της δημοκρατίας, αλλά επιχείρησε να το επιτύχει αυτό μέσα από πολυμερείς θεσμούς χωρίς να καταφύγει στη στρατιωτική βία.⁵⁵ Τηρουμένων των αναλογιών, η δεκαετία του 90 ήταν μία εποχή χωρίς απειλές με τη μορφή του παρελθόντος, συγκρινόμενη με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου ή την εποχή μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, γεγονός που βοήθησε ακόμη περισσότερο τον Κλίντον στην εφαρμογή της πολιτικής του. Οι διάφορες και ποικίλες συνθέσεις και σχηματισμοί του Κλίντον

⁵³ G. John Ikenberry, "Why Export Democracy?: The 'Hidden Grand Strategy' of American Foreign Policy", *The Wilson Quarterly*, Vol. 23, No.2 (Spring 1999).

⁵⁴ G. John Ikenberry, "Why Export Democracy?: The 'Hidden Grand Strategy' of American Foreign Policy", *The Wilson Quarterly*, (Vol. 23, no.2 (Spring 1999).

⁵⁵ Brian Schmidt, "Theories of US foreign policy", in *US Foreign Policy*, by M. Cox and D. Stokes, New York, Oxford University Press, 2008, p. 20.

περιελάμβαναν δυναμικές ανθρωπιστικές αξίες, επιλεκτικές επεμβάσεις, δημοκρατική διεύρυνση, δυναμικό πολυμερισμό, δεσμεύσεις και διευρύνσεις προς όλο τον πλανήτη. Όλα αυτά ήταν προσπάθειες που είχαν σκοπό τη διατήρηση των ΗΠΑ στην πρωτοκαθεδρία, αλλά και τον επεκτατικό διεθνισμό, κρατώντας ζωντανή την εικόνα της Αμερικής μέσα στο νέο περιβάλλον που ξεκινούσε να διαμορφώνεται και που εκείνος είχε την ικανότητα να διαγνώσει αρκετά νωρίς. Ήταν επίσης προσπάθειες που είχαν στόχο να αρθρώσουν μια εξωτερική πολιτική μακριά από τη στενή αντίληψη του εθνικού συμφέροντος. Τα 90s ήταν τα χρόνια στα οποία οι ηγέτες των ΗΠΑ ενδυνάμωσαν, τόνωσαν τον διεθνισμό της χώρας με μια αισιόδοξη δέσμευση στο δημοκρατικό σκοπό.⁵⁶ Από την άλλη, η περίοδος αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει παγίδα νέου απομονωτισμού για την Αμερική. Μην έχοντας την εμφανή απειλή της Σοβιετικής Ένωσης, ο φόβος του απομονωτισμού άρχισε να φαίνεται δειλά-δειλά. Όπως είχε διατυπώσει το 1998 ο Samuel Berger, ο δεύτερος Σύμβουλος σε θέματα Εθνικής Ασφάλειας του Κλίντον, «ο πραγματικός κίνδυνος έρχεται από εκείνους που μιλούν τη γλώσσα του διεθνισμού αλλά περπατούν το δρόμο του απομονωτισμού»⁵⁷. Ο επιτυχής διεθνισμός σήμαινε χρήματα, δαπάνες και ρίσκα ακόμη και εκεί που η Αμερική δεν απειλούνταν άμεσα. Ο Κλίντον ισοσκέλισε τον προϋπολογισμό, διόρθωσε την οικονομία, ευθυγράμμισε την οικονομία με την ανάπτυξη, μείωσε την ανεργία και στη δεύτερη τετραετία του ασχολήθηκε πολύ περισσότερο με τη θέση και το ρόλο των ΗΠΑ ως το «απαραίτητο έθνος». Για τον Κλίντον και την Μαντλίν Ολμπράιτ, υπουργό Εξωτερικών κατά τη δεύτερη θητεία του Κλίντον, η τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα ήταν η «παγκόσμια εποχή», μια εποχή που χαρακτηρίζονταν από επιτακτική αλληλεξάρτηση, επικάλυψη των εθνικών συμφερόντων και σύνορα ανοικτά από την τρομοκρατία και την τεχνολογία έως τις ασθένειες και τα δημοκρατικά ιδεώδη⁵⁸. Σαφώς και η Αμερική δεν θα μπορούσε να είναι παντού και να κάνει τα πάντα. Αυτό που θα μπορούσε να κάνει και τελικά υλοποιήθηκε κατά την προεδρία του Κλίντον, ήταν να καθοδηγεί την παγκόσμια πρόοδο προς μια δημοκρατική αγορά. Ο ιδεαλισμός της δημοκρατίας ήταν παρόν καθ' όλη τη διάρκεια της διοίκησης Κλίντον και

⁵⁶ John Dumbrell, "America in the 1990s: searching for purpose", in *US Foreign Policy*, by M. Cox and D. Stokes, New York, Oxford University Press, 2008, p. 103.

⁵⁷ Βλ. ό.π., σελ. 91

⁵⁸ Βλ. ό.π., σελ. 94

αποτελούσε από τους βασικούς ιδεολογικούς εξοπλισμούς του Προέδρου, ειδικά στη δεύτερη θητεία του, αν και πολλές φορές είχε δοκιμαστεί με την επίμονη άρνηση της παραδοσιακής άποψης για τα θέματα ασφαλείας χωρίς να καταφέρει να πείσει πλήρως.

Ίσως οι ΗΠΑ είναι προορισμένες να κυνηγούν μια φιλελεύθερη μεγαλειώδη στρατηγική, επειδή υπάρχει κάτι έμφυτο στο χαρακτήρα του Αμερικανικού συστήματος που υποστηρίζει μια τέτοια γενική φιλελεύθερη προσέγγιση. Πίσω από αυτή, βρίσκεται μια πλειάδα ανθρώπων και οργανισμών που επενδύουν σε όλο τον κόσμο πάνω στα ανθρώπινα δικαιώματα, στους θιασώτες της δημοκρατίας, στους υποστηρικτές των πολυμερών θεσμών και διεθνών οργανισμών. Οι δημοκρατίες πλούσιων και μεγάλων χωρών, όπως είναι η Αμερική, φαίνεται ότι έχουν μια εγγενή κοινωνικότητα. Πολλοί λένε ότι η Αμερική έχει υπάρξει υπεραισιόδοξη στο θέμα προώθησης της δημοκρατίας στον πλανήτη. Αυτή η ήπια διαπίστωση όμως δεν μειώνει την γενικότερη συνεκτικότητα της φιλελεύθερης μεγαλειώδους στρατηγικής. Ο τελευταίος βρετανός κυβερνήτης του Χονγκ Κονγκ, Κρίστοφερ Πάτο, συνέλαβε όλη την αλήθεια για το ρόλο της Αμερικής στην προώθηση της δημοκρατίας λέγοντας: *«Η Αμερικανική δύναμη και ηγεμονία έχουν δείξει πολύ μεγαλύτερη υπευθυνότητα από οποιονδήποτε άλλο παράγοντα και δρώντα στη διάσωση της ελευθερίας και της δημοκρατίας ειδικά το δεύτερο μισό αυτού του αιώνα. Η Αμερική έχτισε και υποστήριξε τις αξίες που διαμορφώνουν το φιλελευθερισμό και την ευημερία της με γενναιοδωρία, σθένος και αποφασιστικότητα. Κάποιες φορές αυτό μπορεί να έγινε με αδεξιότητα αλλά αυτό που έχει σημασία είναι ότι έγινε»*. Η Αμερική δεν διαδίδει απλώς τις αξίες της, αλλά διασφαλίζει τα συμφέροντά της. Αυτή είναι με λίγα λόγια η άδηλη μεγαλειώδης στρατηγική της Αμερικής.⁵⁹

Πάνω στη ρητορική αυτή ο Κλίντον εξηγεί, αιτιολογεί και δικαιολογεί τις επεμβάσεις της Αμερικής, τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής και το ρόλο που οφείλει να έχει η Αμερική στη νέα τάξη πραγμάτων.

⁵⁹ G. John Ikenberry, "Why Export Democracy?: The 'Hidden Grand Strategy' of American Foreign Policy", *The Wilson Quarterly*, (Vol. 23, no.2 (Spring 1999)).

3.2 Το «Δόγμα Κλίντον»

Ο Μπιλ Κλίντον είναι ο πρώτος πρόεδρος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά έχουν συνδέσει αρκετοί πρόεδροι το όνομά τους με την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, διαμορφώνοντας ένα δόγμα. Το Δόγμα Τρούμαν ξεκίνησε την αναχαίτιση της Σοβιετικής απειλής, το Δόγμα Κάρτερ ήταν εκείνο που ανακήρυξε τον Περσικό Κόλπο ως ζωτικό συμφέρον για τη χώρα. Τέλος το Δόγμα Ρέιγκαν ήταν εκείνο που στήριξε τις αντισοβιετικές δυνάμεις ανταρτών.⁶⁰

Σε αντίθεση με τον προκάτοχό του, Τζ. Μπους (senior), ο Κλίντον είχε παγκόσμιο όραμα. Ο ιστορικός ντετερμινισμός του ήταν εγγενής στην ιδέα της παγκοσμιοποίησης, ταίριαζε απόλυτα με τη βαθιά πεποίθηση του Κλίντον ότι αν η Αμερική ήθελε να δικαιολογήσει το χαρακτηρισμό της ως «το πιο απαραίτητο έθνος του κόσμου» έπρεπε να ανανεωθεί.⁶¹ Η εξωτερική πολιτική του Κλίντον ήταν πολυποίκιλη και έφερε την Αμερική στο προσκήνιο σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Ποιο είναι λοιπόν το Δόγμα Κλίντον; Έχοντας ως οδηγό τις τρεις βασικές επεμβάσεις κατά την προεδρία του, στη Σομαλία, στην Αϊτή και στα Βαλκάνια (Βοσνία, Κόσσοβο) ενδεικτικές ενός κοινωνικού μηχανισμού ως χάραξη της εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή επέμβαση όπου δεν υπάρχει ζωτικός κίνδυνος για το εθνικό συμφέρον και ειδικότερα, όταν η επέμβαση υποστηρίζεται από μια τοπική ομάδα συμφερόντων και ο κίνδυνος απωλειών είναι μικρός, το δόγμα Κλίντον συνοψίζεται σε αυτό που αποκαλείται “Engagement and Enlargement” (Δέσμευση-εμπλοκή και Διεύρυνση) ως εθνική στρατηγική.

Ο όρος "engagement" είχε ως πρόθεση να μεταφέρει την έννοια του διεθνισμού και της εμπλοκής των ΗΠΑ στις διεθνείς εξελίξεις και κυρίως την απόρριψη του απομονωτισμού. Πράγματι, οι ΗΠΑ είχαν παρουσία σχεδόν παντού. Ο Κλίντον ταξίδεψε στο εξωτερικό περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο Αμερικανό πρόεδρο, πραγματοποιώντας τόσα ταξίδια στο εξωτερικό όσα

⁶⁰ Robert Manning and Patrick Clawson, “The Clinton Doctrine”, *Wall Street Journal*, (December 29, 1997).

⁶¹ Zbigniew Brzezinski, *Η Δεύτερη Ευκαιρία. Τρεις Πρόεδροι και η Κρίση της Αμερικανικής Υπερδύναμης*, (μετφρ. Δ. Βούβαλη), Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2008, σελ. 98.

έκαναν μαζί ο Ρ. Ρέιγκαν και Τζ. Μπους (senior) μαζί,⁶² δηλώνοντας έμπρακτα την εξωστρέφεια του χαρακτήρα και της εξωτερικής πολιτικής που ήθελε να διαμορφώσει για τη χώρα του. Η σημασία βέβαια της έννοιας “engagement” που απέκτησε στην πραγματικότητα ήταν ο θρίαμβος της διαδικασίας επί της ουσίας. Για παράδειγμα η επιτυχία των εκάστοτε συναντήσεων του Κλίντον με τους ηγέτες κρινόταν από την τήρηση του προγράμματος ανεξαρτήτως αποτελέσματος.⁶³

Με τον όρο “enlargement” (διεύρυνση) η προεδρία Κλίντον εννοούσε την επέκταση και εδραίωση της δημοκρατίας σε προβληματικά κράτη. Ωστόσο όμως η προώθηση της δημοκρατίας από τις ΗΠΑ, ενώ ήταν πρωταρχικής σημασίας, ήταν περιορισμένη. Επιπλέον δεν έγινε ποτέ σαφές πόσο σημαντική ήταν η προώθηση της δημοκρατίας για την στρατηγική της εθνικής ασφάλειας. Επικριτές συνοψίζουν ότι τελικά το δόγμα “Engagement and Enlargement” προσφέρει φτωχή καθοδήγηση για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής τόσο μάλλον για τα θέματα στρατιωτικής στρατηγικής.

Η έμφαση ωστόσο που δίδεται στο δόγμα της «Δέσμευσης και Διεύρυνσης» (“Engagement and Enlargement”) αντικατοπτρίζει την άποψη της κυβέρνησης για τον κόσμο ακόμη και μετά την εξιχνίαση του φιάσκο της Σομαλίας. Με άλλα λόγια, το δόγμα Κλίντον θεωρεί ότι οι παλιοί τρόποι της πολιτειακής οργάνωσης, η ιδέα της γεωπολιτικής στρατηγικής είναι πεπερασμένα και τη θέση τους έχει καταλάβει η γεωοικονομική πολιτική. Ιδέες όπως «ισορροπία δυνάμεων» πρέπει να παραχωρήσουν τη θέση τους στην αντίληψη της «συλλογικής ασφάλειας», η οποία επικεντρώνεται στην εκτόνωση απειλών με το να σύρει δυνητικά εχθρικά κράτη σε ένα δίκτυο συνεργασίας ανάμεσα σε ένα ευρύ σύνολο εθνών. Η διαφορά που επέφερε η νέα πολιτική του Κλίντον ήταν ότι η παλαιότερη αντίληψη έβλεπε, ότι τα έθνη κατά καιρούς είχαν αναμφισβήτητα διαφορετικά συμφέροντα, ενώ σήμερα τα έθνη μάλλον έχουν κοινά συμφέροντα, με την προϋπόθεση ότι γίνεται σωστή κατανόηση των θεμάτων, διότι όλα τα κράτη μπορούν να επωφελούνται από τη συνεργασία σε θέματα οικονομικού φιλελευθερισμού και επίλυσης διαφορών.⁶⁴

⁶² Charles A. Kupchan, *Το τέλος της Αμερικανικής Εποχής*, (μετφρ. Ευαγ. Μαγκανιώτης), Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2007, σελ. 64.

⁶³ Robert Manning and Patrick Clawson, “The Clinton Doctrine”, *Wall Street Journal*, (December 29, 1997).

⁶⁴ Ο.π.

Η κυβέρνηση του Κλίντον στήριξε το δόγμα της επέκτασης και εδραίωσης της δημοκρατίας έξω από τα σύνορα της Αμερικής, πάνω στη διακήρυξη ότι η προώθηση της δημοκρατίας είναι ένας από τους βασικούς πυλώνες της σύγχρονης αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον, ο σύγχρονος διεθνής νόμος καλεί τη λαϊκή συμμετοχή στα κοινά ζητήματα, όπως και τη συμμετοχή πολλών άλλων δρώντων προς αυτή την κατεύθυνση.⁶⁵ Συνεπώς ο Κλίντον με την έμφαση που έδωσε στο θεσμό προώθησης της δημοκρατίας, διατύπωνε το συνεχές της αμερικανικής στρατηγικής, όπως αυτή είχε ξεκινήσει να διαμορφώνεται μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

⁶⁵ David P. Forsythe and Barbara Ann J. Rieffer, "Enlarging the Democratic Community", *Human Rights Quarterly*, Vol. 22, No 4 (Nov. 2000), p. 988.

ΜΕΡΟΣ II

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

1. ΒΟΣΝΙΑ

1.1 Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος πολέμου

Μετά το θάνατο του Τίτο, οι ακαμψίες του διεθνούς συστήματος του Ψυχρού Πολέμου κράτησαν τη Γιουγκοσλαβία ενωμένη για λίγο χρονικό διάστημα, αλλά η κατάρρευση του κομμουνισμού και οι συνεπακόλουθες κατακλυσμικές αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη απελευθέρωσαν τις φυγόκεντρες πιέσεις που ήταν αναχαιτισμένες. Στην αρχή της δεκαετίας του 90 ξεκίνησαν αναταραχές ανάμεσα στις δημοκρατίες της Σερβίας και της Κροατίας, που αποτελούσαν τα δύο κυρίαρχα στοιχεία της παλιάς Γιουγκοσλαβίας. Ωστόσο όμως ήταν η Σλοβενία εκείνη που πήρε το προβάδισμα στη διακήρυξη της ανεξαρτησίας με το δημοψήφισμα τον Δεκέμβριο του 1990, το οποίο προκάλεσε κύμα ξεσηκωμού για διακοπή σχέσεων με την Γιουγκοσλαβία. Καμία κίνηση και προσπάθεια, ούτε καν αλλαγής και τροποποίησης του συντάγματος της Γιουγκοσλαβίας, στάθηκαν ικανές να εμποδίσουν τα κράτη της τότε Ομοσπονδίας από τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας τους. Η Σλοβενία και η Κροατία στις 25 Ιουνίου 1991 διακήρυξαν την ανεξαρτησία τους απορρίπτοντας τις όποιες οικονομικές, αρχαϊστικές και εθνικιστικές πολιτικές του Βελιγραδίου που τώρα διοικούνταν από τον Σλόμππονταν Μιλόσεβιτς.

Και ενώ ο πόλεμος της Σλοβενίας διήρκησε 10 ημέρες, στην Κροατία τα πράγματα εξελίχθηκαν πιο βίαια και πήραν άλλη τροπή. Η αιτία ήταν ότι το 12% της Σερβικής μειονότητας της Κροατίας δεν ήθελε να εγκαταλείψει τους δεσμούς της με τη Σερβία. Η διαμάχη όμως επεκτάθηκε και σε άλλα μέρη της Κροατίας ευρύνοντας έτσι και εμβαθύνοντας σε περισσότερες πολιτικές και εθνικιστικές διαιρέσεις μεταξύ της Σερβίας και της Κροατίας. Ο πόλεμος μαίνονταν ανάμεσα στην Κροατία και τον Γιουγκοσλαβικό Εθνικό Στρατό αλλά φαινόταν στην ουσία ότι ο τελευταίος ήταν ένα εργαλείο της Σερβικής

πολιτικής. Αυτό ήταν που προκάλεσε τη σύγκρουση και έφερε στο προσκήνιο την ανάμειξη της διεθνούς κοινότητας στη Γιουγκοσλαβική κρίση.⁶⁶

Ως συνέπεια, το ξέσπασμα βίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ήταν μια θλιβερή πρόβλεψη. Το δημοψήφισμα που διεξήχθη την 1^η Μαρτίου 1992 το μποϊκόταρε κομμάτι του Σέρβικου πληθυσμού, όμως κατέδειξε μια συντριπτική πλειοψηφία υπέρ της ανεξαρτησίας. Η συνέχεια αρκετά προβλέψιμη, οι Σέρβοι απέρριψαν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, έδειξαν την ετοιμότητά τους για την κλιμάκωση της διαμαρτυρίας, προκειμένου να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους και ανύψωσαν οδοφράγματα γύρω από το Σεράγεβο. Απέρριπταν έτσι την ανεξαρτησία της Βοσνίας, διότι γνώριζαν πολύ καλά ότι οι δύο άλλες εθνικές μειονότητες θα πλειοψηφούσαν συνεχώς στις εκλογές χωρίς να έχουν καμία τύχη εκπροσώπησης στο κοινοβούλιο, αφού τα εκλογικά αποτελέσματα θα κρίνονταν πάντα με βάση το εθνικό παρά το πολιτικό κριτήριο. Οι πιθανότητες βίας ενισχύθηκαν και από τους μηχανισμούς της διεθνούς κοινότητας, όταν η Ε.Κ αναγνώρισε τη Βοσνία.⁶⁷ Οι ΗΠΑ αναγνώρισαν τη Βοσνία στις 8 Απριλίου 1992, εννέα μήνες μετά το ξέσπασμα του πολέμου. Το ίδιο έκαναν για τη Σλοβενία και την Κροατία. Ο τότε πρόεδρος Τζ. Μπους είπε σε δήλωσή του ότι θα προέβαινε άμεσα στη δημιουργία διπλωματικών σχέσεων με τα τρία ανεξάρτητα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας τα οποία επισήμως έχει αναγνωρίσει και η Ε.Κ.⁶⁸

Η αναποτελεσματικότητα της διεθνούς κοινότητας στο να προλάβει το ξέσπασμα της βαλκανικής κρίσης είναι παράδοξη, εν' όψει του γεγονότος ότι η Γιουγκοσλαβική κρίση ήταν ο πιο προαναγγελμένος πόλεμος στην Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το σενάριο του ΝΑΤΟ για ενδεχόμενο ξέσπασμα ενός Τρίτου Παγκοσμίου πολέμου στην Ευρώπη, προέβλεπε την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας ως την εναρκτήρια αποσταθεροποιητική κρίση⁶⁹. Πιο συγκεκριμένα, τον Νοέμβριο 1990 διέρρευσε στο διεθνή Τύπο η μελέτη της CIA που προέβλεπε πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία μέσα σε 18

⁶⁶ Spyros Economides and Paul Taylor, "Former Yugoslavia" στο *The New Interventionism 1991-1994. United Nations experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*, edited by James Mayall, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, σελ. 59, 62.

⁶⁷ Ο.π., σελ. 62.

⁶⁸ David Binder, "US Recognizes 3 Yugoslav Republics as Independent", *The New York Times*, (08.04.1992)

⁶⁹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψ. Πολέμου*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1994, σελ. 119

μήνες⁷⁰. Έτσι μοιραία, την άνοιξη του 1990 η προσοχή της διεθνούς κοινότητας ήταν στραμμένη αλλού, όταν τα αποσχιστικά κόμματα στη Σλοβενία και στην Κροατία κέρδιζαν τις εκλογές και προχωρούσαν στην κήρυξη της ανεξαρτησίας τους. Η επανένωση της Γερμανίας, ο Πόλεμος του Περσικού Κόλπου και οι εξελίξεις στη Σοβιετική Ένωση απορρόφησαν τις προσπάθειες της διεθνούς διπλωματίας. Μόνον οι ΗΠΑ έδειξαν επίγνωση της επικείμενης κρίσης, αλλά αρνήθηκαν σθεναρά να αναλάβουν τη διαχείριση του προβλήματος και προσπάθησαν με διπλωματικές πιέσεις να μετατοπίσουν την ευθύνη στην Ε.Ε.⁷¹

1.2 Το χρονολόγιο του πολέμου

Στις 29 Φεβρουαρίου με 1 Μαρτίου 1992, οι Μουσουλμάνοι και οι Κροάτες της Βοσνίας ψηφίζουν για την ανεξαρτησία τους σε δημοψήφισμα που μπνϊκοτάρεται από τους Σέρβους. Στις 6 Απριλίου η ΕΕ αναγνωρίζει την ανεξαρτησία της Βοσνίας. Ο πόλεμος δεν αργεί να ξεσπάσει και οι Σέρβοι, υπό την ηγεσία του Ράντοβαν Κάρατζιτς πολιορκούν το Σεράγεβο. Καταλαμβάνουν το 70% της επικράτειας της χώρας, εξολοθρεύοντας και καταδιώκοντας Μουσουλμάνους και Κροάτες για να οικοδομήσουν την Σερβική Δημοκρατία. Τον Μάιο ο ΟΗΕ επιβάλλει κυρώσεις στη Σερβία, διότι υποστηρίζει τους Σέρβους αντάρτες στην Κροατία και στη Βοσνία. Τον Ιανουάριο του 1993 οι ειρηνευτικές διαδικασίες στη Βοσνία αποτυγχάνουν και οι συγκρούσεις μεταξύ Μουσουλμάνων και Κροατών, πρωτίτερα εναντίον των Σέρβων, ξεσπούν. Στη συνέχεια, οι τρεις πόλεις, Σρεμπρένιτσα, Ζέπα και Γκόραζντε στην ανατολική Βοσνία διακηρύσσονται από τον ΟΗΕ ως «ασφαλείς περιοχές». Η στρατιωτική δύναμη του ΟΗΕ, UNPROFOR αναπτύσσεται στην περιοχή με αποτέλεσμα ο Σερβοβοσνιακός στρατός να σταματήσει τη δράση του. Ωστόσο, οι περιοχές αυτές παραμένουν απομονωμένες τα επόμενα δύο χρόνια, καθώς καμία ανθρωπιστική βοήθεια δεν φτάνει στον προορισμό της.

Το 1994, το μήνα Μάρτιο, ο πόλεμος των Μουσουλμάνων-Κροατών τελειώνει με τη δημιουργία του συνασπισμού τους, μετά από παρέμβαση των

⁷⁰ International Herald Tribune, 29.11.1990

⁷¹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψ. Πολέμου*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1994, σελ. 119

ΗΠΑ. Τον Μάρτιο του 1995 ο Σερβοβόσνιος πρόεδρος Ράντοβαν Κάρατζιτς δίνει διαταγή για απομόνωση της Σρεμπρένιτσα και της Ζέπα από την ανθρωπιστική βοήθεια που καταφθάνει στην περιοχή. Στις 9 Ιουλίου ο Κάρατζιτς εκδίδει νέα διαταγή για κατάληψη της Σρεμπρένιτσα και στις 11 Ιουλίου τα στρατεύματα των Σερβοβόσνιων, υπό την ηγεσία του Ράτκο Μλάντιτς, καταλαμβάνουν τις ανατολικές περιοχές και την «ασφαλή περιοχή» της Σρεμπρένιτσα, δολοφονώντας περίπου 8.000 Μουσουλμάνους εντός της επόμενης εβδομάδας. Το δικαστήριο εγκλημάτων πολέμου στη Χάγη καταδικάζει τους Κάρατζιτς και Μλάντιτς για γενοκτονία στην πολιορκία του Σεράγεβο. Τον Αύγουστο το ΝΑΤΟ ξεκινά αεροπορικές επιδρομές εναντίον των Σερβοβόσνιων στρατευμάτων. Στις 21 Νοεμβρίου ακολουθεί η συμφωνία μεταξύ των Σερβοβόσνιων, με επικεφαλής τον μουσουλμάνο πρόεδρο Αλίζα Ιζετμπέγκοβιτς, των Κροατών του Φράνγιο Τούνζμαν και των Σέρβων του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς. Με την υποστήριξη των ΗΠΑ τα εμπλεκόμενα μέρη συμφωνούν για ειρήνη στο Ντέπτον του Οχάιο. Στις 14 Δεκεμβρίου 1995 οι τρεις ηγέτες υπογράφουν τη συμφωνία στο Παρίσι, ανοίγοντας το δρόμο για την ισχυρή δύναμη του ΝΑΤΟ, 66.000 ανδρών, στη Βοσνία. Η Διεθνής Κοινότητα επιβάλλει μια μόνιμη παρουσία στη χώρα μέσω ενός διεθνούς παρατηρητηρίου. Λίγους μήνες μετά, ο Κάρατζιτς αναγκάζεται να παραιτηθεί από τη θέση του Προέδρου των Σερβοβοσνίων μετά από πιέσεις της Δύσης. Τον Σεπτέμβριο του 1996 το εθνικό κόμμα κερδίζει τις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές, σφραγίζοντας την εθνική διαίρεση της Βοσνίας. Ο Κάρατζιτς έχοντας χάσει την επιρροή του εξαφανίζεται από το προσκήνιο. Τον Ιούλιο του 2008 συλλαμβάνεται και οδηγείται σε δίκη κατηγορούμενος από κοινού με τον Μλάντιτς για τη γενοκτονία στη Σρεμπρένιτσα τον Ιούλιο του 1995, όταν περίπου 8.000 Βόσνιοι μουσουλμάνοι φονεύτηκαν και θάφτηκαν σε μαζικούς τάφους, καθώς και για την απώλεια 12.000 ανθρώπων κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του Σεράγεβο. Ο «διαβολικός» Κάρατζιτς, όπως τον έχει χαρακτηρίσει ο Αμερικανός Διπλωμάτης Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ, αποτελεί ένα σημαντικό, πλην όμως «αιματηρό» κεφάλαιο των τελευταίων ετών στα Βαλκάνια.⁷²

⁷² www.kathimerini.gr –πληροφορίες από Reuters, 24.07.2008

1.3 Οι χειρισμοί της ΕΕ και η ανάμειξη των ΗΠΑ

Η αποτυχία της ΕΕ να προλάβει το ξέσπασμα του Βοσνιακού πολέμου ήταν ιδιαίτερα κατακριτέα, καθώς υπήρχε το κροατικό προηγούμενο ως προειδοποίηση επικείμενης καταστροφής. Αναγνωρίζοντας τη Σλοβενία και την Κροατία, ουσιαστικά πυροδότησε τη διαδικασία κατάρρευσης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, αφού η ηγεσία της Βοσνίας κινήθηκε προς την ανεξαρτησία της ακολουθώντας το παράδειγμα των δύο άλλων χωρών. Ως εκ τούτου, η ΕΕ δεν μπορούσε παρά να αναγνωρίσει κι αυτή τη Δημοκρατία αλλιώς θα φαινόταν ότι μεροληπτεί ειδικά κατά των Βοσνίων.

Η ΕΕ είχε τη δυνατότητα πριν το ξέσπασμα του Βοσνιακού πολέμου να αναγνωρίσει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των Σέρβων της Βοσνίας χωρίς το πρόβλημα της ανταμοιβής της βίας. Θέλοντας όμως να αποφύγει την χρήση δύο μέτρων και δύο σταθμών σε σχεδόν πανομοιότυπες περιπτώσεις, η ΕΕ απέφυγε αυτή την πορεία.⁷³ Το σκεπτικό της ΕΕ ήταν ότι σε περίπτωση που αναγνώριζε το δικαίωμα αυτοδιάθεσης στους Σέρβους της Βοσνίας θα άνοιγε τον ασκό του Αιόλου σε ολόκληρη την πρώην Γιουγκοσλαβία και πρώην Σοβιετική Ένωση, ίσως και αλλού. Με το επιχείρημα αυτό, και μη θέλοντας να ενθαρρύνει αποσχιστικά κινήματα και πολεμικές συρράξεις στο Κόσσοβο, στα Σκόπια με την Αλβανική μειονότητα και σε άλλες χώρες, η ΕΕ θυσίασε τα συμφέροντα των βοσνιακών Σέρβων.⁷⁴

Όταν ξέσπασε ο πόλεμος το 1991, οι ΗΠΑ και η κυβέρνηση Μπους προσπάθησαν να μείνουν αμέτοχοι στη σύγκρουση και αρνήθηκαν ακόμη και τη συμμετοχή σε ειρηνευτικές διαδικασίες. Η στάση αυτή των ΗΠΑ ήταν απόρροια της άρνησης οποιασδήποτε εμπλοκής στη συγκεκριμένη ζώνη από το Πεντάγωνο, αλλά και την κυβέρνηση, καθώς οι συνέπειες μιας τέτοιας εμπλοκής δεν εξυπηρετούσαν το εθνικό συμφέρον. Ο Κόλιν Πάουελ χαρακτήρισε τη Βοσνία ως μη στρατηγικό ενδιαφέρον για τις ΗΠΑ και ότι η κρίση στη Βοσνία είναι ιδιαίτερα περίπλοκη με βαθιές εθνικές και θρησκευτικές ρίζες. Ο Υπ. Εξωτερικών του Μπους τότε, Τζ. Μπέικερ το είπε πιο περιεκτικά

⁷³ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1994, σελ. 137.

⁷⁴ Ο.π., σελ. 137.

«*We don't have a dog in this fight*»⁷⁵ και έμεινε η φράση αυτή για πάντα στην πολεμική αρένα, εννοώντας βέβαια ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν κανένα συμφέρον σε αυτόν τον πόλεμο και συνεπώς δεν τους αφορά.

Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο η εξωτερική πολιτική του Λ. Οίκου ήταν αφιερωμένη στη Σοβιετική Ένωση.⁷⁶ Όπως είχε επισημάνει ο ιστορικός-δημοσιογράφος, David Halberstam, η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ το 1991 ήταν «Gorbo-centric», διότι αυτό που ήταν καλό για τον Γκορμπατσόφ τότε και τις Αμερικανο-Σοβιετικές σχέσεις είχε σημασία και όχι αυτό που θα ήταν καλό για τις αναδυόμενες δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας.⁷⁷ Η κυβέρνηση Μπους αναγνώριζε τις αναλογίες και τις ομοιότητες ανάμεσα στην κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και σε μια αντίστοιχη διάλυση της Σ. Ένωσης. Εξαιτίας αυτής της αντιστοιχίας, η κυβέρνηση Μπους δεν μπορούσε να υποστηρίξει την απόσχιση ενός κράτους και να εναντιωθεί στην προσπάθεια κάποιου άλλου. Εάν αναγνώριζαν την Κροατία και τη Σλοβενία, θα έπρεπε να κάνουν το ίδιο σε περίπτωση που κάποιο κράτος της Σ. Ένωσης επιθυμούσε απόσχιση. Η έγνοια της κυβέρνησης Μπους ήταν να τερματίσει τον Ψυχρό Πόλεμο με έναν ειρηνικό τρόπο γι' αυτό και αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν οποιαδήποτε αποσχισόμενη Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία, με βάση το σκεπτικό της μη επιβράβευσης οποιασδήποτε μονομερούς απόσχισης. Η τελική ειρηνική διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το Δεκέμβριο του 1991 έθεσε ένα τέλος στις ανησυχίες της αμερικανικής πολιτικής πάνω σ' αυτό το θέμα αποδεσμεύοντας την.⁷⁸ Έτσι οι ΗΠΑ προχώρησαν στην αναγνώριση της Σλοβενίας και της Κροατίας στις 7 Απριλίου 1992 και στη συνέχεια στην αναγνώριση της Βοσνίας που είχε κηρύξει την ανεξαρτησίας της στις 3 Μαρτίου. Με την κίνηση αυτή η κυβέρνηση Μπους ήλπιζε ότι θα κρατούσε μακριά τους Σέρβους από περαιτέρω επιθετικές κινήσεις ειδικά στη Βοσνία. Οι ΗΠΑ γνώριζαν ότι η εθνική ποικιλότητα της Βοσνίας με τη Μουσουλμανική πλειοψηφία εκτεθειμένη θα αποτελούσε τον επόμενο πιο θανατηφόρο πόλεμο των εποχών. Οι Σέρβοι

⁷⁵ Rachel Maddow, *Drift. The unmooring of American Military Power*, New York, Random House, 2012, σελ. 178

⁷⁶ John R. Wilson, *A Thesis: Reacting to Atrocities: US Foreign Policy and Humanitarian Intervention in the 1990s*, Oregon, University of Oregon, May 2005, p. 7-8.

⁷⁷ David Halberstam, "War in a Time of Peace: Bush, Clinton and the Generals", *New York, Touchstone*, 2002, p. 34, 32.

⁷⁸ John R. Wilson, *A Thesis: Reacting to Atrocities: US Foreign Policy and Humanitarian Intervention in the 1990s*, Oregon, University of Oregon, May 2005, p. 10.

ωστόσο αγνόησαν το μήνυμα της Ουάσιγκτον με την αναγνώριση της Βοσνίας και ξεκίνησαν τις επιθέσεις την επόμενη μέρα.⁷⁹

Η Ε.Ε προσπαθώντας να ισορροπήσει την κατάσταση στην αρχή προτού ξεφύγει, κάλεσε τις τρεις εθνότητες της Βοσνίας σε διαπραγματεύσεις για το μελλοντικό καθεστώς της χώρας τους. Οι διαπραγματεύσεις ήταν δύσκολες, καθώς οι Σέρβοι και οι Κροάτες συμφώνησαν σ' ένα σύστημα με τρία εθνικά καντόνια, αλλά οι Σέρβοι ζητούσαν το 65% του εδάφους και οι Κροάτες το 35%, γεγονός που σήμαινε ότι δεν άφηναν τίποτε για τους Μουσουλμάνους που αποτελούσαν και τη μεγαλύτερη εθνότητα (44% του πληθυσμού). Οι επεκτατικές βλέψεις τόσο της Σερβίας όσο και της Κροατίας σε βάρος της Βοσνίας ήταν γνωστές και το σχέδιο καντονοποίησης με βάση τις εθνότητες φαινόταν σαν πρώτο βήμα για το διαμελισμό. Η Μουσουλμανική πλευρά φάνηκε να αποδέχεται κάποιο καντονικό σχήμα στις αρχές Μαρτίου 1992, αλλά στα τέλη του ίδιου μήνα ήταν λιγότερο συμβιβαστική. Στην πορεία των εξελίξεων, η Ε.Ε με την υπόσχεσή της για αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Βοσνίας, εφ' όσον αυτή νομιμοποιηθεί με δημοψήφισμα, αποσταθεροποίησε την κατάσταση.⁸⁰

Το βίαιο ξέσπασμα του πολέμου και οι βαρβαρότητες που ακολούθησαν δεν άφησαν αμέτοχη την κοινή γνώμη με τους πολίτες να προσπαθούν να πείσουν τις κυβερνήσεις της Δύσης για άμεση επέμβαση. Η κυβέρνηση Μπους δέχθηκε σφοδρά πυρρά για την αδράνειά της από αντιπολιτευόμενες (κεντρο-αριστερές) εφημερίδες, καθώς και από την συντηρητική πτέρυγα του Ρεπουμπλικανικού κόμματος, χαρακτηρίζοντας τον Μπους ως αναποφάσιστο που μετατόπισε την πρωτοβουλία στην Ευρώπη, τη στιγμή που η ίδια η Ευρώπη προσβλέπει σ' αυτόν για ηγεσία. Με το πέρασμα του χρόνου και τις φρικαλεότητες του πολέμου να κλιμακώνονται, οι πιέσεις για επέμβαση στον Μπους έγιναν όλο και πιο έντονες, καθώς και ο εκλογικός του αντίπαλος Μπιλ Κλίντον τάχθηκαν υπέρ αυτής.⁸¹

Όταν ο Κλίντον ανέλαβε τον Λ. Οίκο, ο προεκλογικός ενθουσιασμός του για την επέμβαση στη Βοσνία και τη λήξη του πολέμου γρήγορα εξανεμίστηκε. Η γνωστή πολιτική του Ίγκλμπέργκερ, Υπ. Εξωτερικών της κυβέρνησης

⁷⁹ Ο.π., σελ. 13.

⁸⁰ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1994, σελ. 140-141.

⁸¹ Ο.π., σελ. 142-143.

Μπους, «Lift and Strike» την οποία υιοθέτησε και ο Κλίντον αποδείχθηκε πολύ πιο δύσκολη στην εφαρμογή της. Αυτό είχε ως συνέπεια την επιστροφή στην πολιτική «μηδενική ανάμειξη», η οποία δεν περιελάμβανε την επέμβαση ως λύση. Αυτό απογοήτευσε τους Βόσνιους οι οποίοι είχαν εναποθέσει όλες τις ελπίδες τους στην προεκλογική καμπάνια του Κλίντον και προσδοκούσαν στη στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ για την γρήγορη παύση του πολέμου. Δυστυχώς για τους Βόσνιους, ο Κλίντον δεν αποδείχθηκε γεράκι, όπως άφηνε να εννοηθεί στην προεκλογική του εκστρατεία, με την ανάληψη των προεδρικών καθηκόντων.⁸² Αντιθέτως, αμφιταλαντεύθηκε κατά τα πρώτα δύο χρόνια της προεδρίας του όσον αφορά τη Βοσνία, καθώς ζύγιζε από τη μια πλευρά την πίεση της αμερικανικής κοινής γνώμης και ιδίως των κεντροαριστερών φιλελεύθερων υπέρ της επέμβασης και από την άλλη πλευρά τον κίνδυνο της εμπλοκής σε μακροχρόνια περιπέτεια με μεγάλες αμερικανικές απώλειες,⁸³ υπό το φόβο και τη σκιά του «συνδρόμου του Βιετνάμ».

1.4 Σχέδιο Βανς-Όουεν-Τελική διευθέτηση του πολέμου Συμφωνία του Ντέιτον

Η πρώτη απόφαση που πήρε η κυβέρνηση Κλίντον και αφορούσε το θέμα της Βοσνίας ήταν για την αποδοχή ή απόρριψη του σχεδίου Βανς-Όουεν. Ο Σάιρους Βάνς ήταν πρ. Υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Κάρτερ και ο Λόρδος Όουεν, επίσης πρ. Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας και εκπρόσωπος των Η.Ε και της ΕΕ. Μετά από τετράμηνη συνεργασία παρουσίασαν το σχέδιο Βάνς-Όουεν, ως την πιο κατάλληλη λύση εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας, προκειμένου να τερματιστούν οι εχθροπραξίες. Το σχέδιο χώριζε τη Βοσνία σε 10 επαρχίες, κάθε μία από τις οποίες θα ελέγχονταν από μία από τις τρεις εθνότητες, με εξαίρεση δύο, η μία εκ των οποίων θα διοικούνταν από τους Κροάτες και τους Μουσουλμάνους και η άλλη, το Σεράγεβο, θα διοικούνταν και από τις τρεις εθνότητες. Και επειδή γνώριζαν ότι ούτε η Ευρώπη αλλά ούτε και οι ΗΠΑ ήσαν διατεθειμένες να

⁸² John R. Wilson, *A Thesis: Reacting to Atrocities: US Foreign Policy and Humanitarian Intervention in the 1990s*, Oregon, University of Oregon, May 2005, p. 38.

⁸³ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα (γ' έκδοση), 2006, σελ. 396.

χρησιμοποιήσουν ισχύ για να εξασφαλίσουν την τήρηση του σχεδίου, τα σύνορα των επαρχιών ακολούθησαν τις υπάρχουσες διαχωριστικές γραμμές. Το σχέδιο παρουσιάστηκε στη Γενεύη το 1993.⁸⁴ Ο Ρίτσαρντ Χολμπρουκ, πρώην στέλεχος της κυβέρνησης Κάρτερ και αργότερα μέλος της κυβέρνησης Κλίντον, επικεφαλής για την πολιτική πάνω στο θέμα της Βοσνίας, είχε πει ως προειδοποίηση: «Εάν εγκαταλείψουμε το σχέδιο Βάνς-Όουεν, θα πρέπει τότε να αντιμετωπίσουμε το γεγονός ότι κάθε διαπραγματευτική οδός είναι στην ουσία νεκρή και δικαιολογίες για απραξία ή μη αποτελεσματική δράση είναι πια μη αποδεκτές».⁸⁵

Η κυβέρνηση Κλίντον απέρριψε το σχέδιο Βάνς-Όουεν, που μέχρι εκείνη τη στιγμή φαινόταν η καλύτερη λύση, αλλά δεν είχε όμως να παρουσιάσει κάτι άλλο ως εναλλακτική. Ένας από τους λόγους απόρριψης της πρότασης ήταν ότι το σχέδιο επέτρεπε στους Σέρβους να διατηρήσουν εδάφη που είχαν αποκτήσει με τη βία, καταπατώντας το χάρτη των ΗΕ. Ειδικότερα ο Κλίντον απέρριψε την πρόταση γιατί δεν εναντιώθηκε στην αρχή της εθνικής εκκαθάρισης. Στην προεκλογική του καμπάνια ο Κλίντον επιτέθηκε στον Μπους για την απραξία του στο θέμα της Βοσνίας, επειδή άφηνε ελεύθερη την επιθετικότητα των Σέρβων. Επομένως τώρα δεν μπορούσε να νομιμοποιήσει μια τέτοια θέση. Η ουσία είναι πάντως ότι από την πρόταση έλειπε η στρατιωτική επέμβαση, τόσο από την πλευρά της Ευρώπης όσο και από την πλευρά των ΗΠΑ. Επιπλέον, επέβαλε ένα σχέδιο που για τις ΗΠΑ και τον πρόεδρο της ήταν ηθικά μη αποδεκτό.⁸⁶ Ο Λόρδος Όουεν είχε σχολιάσει σε συνέντευξή του στο περιοδικό *Foreign Affairs*, ότι το κριτήριο της υψηλής ηθικής που προέβαλε ο Κλίντον δεν ήταν στην ουσία μία πρακτική πολιτική τοποθέτηση αλλά θεωρητική, και μάλιστα τη στιγμή που οι ΗΠΑ δεν είχαν να αντιπροτείνουν εναλλακτικό σενάριο.⁸⁷ Πολλές ήταν οι επικρίσεις για την απόρριψη του σχεδίου, καταλήγοντας ότι η τέλεια λύση δεν υπάρχει. «Εάν η κυβέρνηση Κλίντον θέλει να εφαρμόσει μια πιο σκληρή πολιτική στο θέμα της Βοσνίας, θα πρέπει να έχει μια συγκεκριμένη ατζέντα. Είναι σαφώς

⁸⁴ John R. Wilson, *A Thesis: Reacting to Atrocities: US Foreign Policy and Humanitarian Intervention in the 1990s*, Oregon, University of Oregon, May 2005, p. 39.

⁸⁵ Richard Holbrooke, *To End a War*, New York, Random House, 1998, σελ. 52

⁸⁶ John R. Wilson, *A Thesis: Reacting to Atrocities: US Foreign Policy and Humanitarian Intervention in the 1990s*, Oregon, University of Oregon, May 2005, p. 40.

⁸⁷ "The Future of the Balkans: An Interview with David Owen," *Foreign Affairs* 72, no. 2 (1993):

προτιμότερο να επιφέρει βελτιώσεις πάνω σε ένα υπάρχον, όχι και τόσο αποτελεσματικό σχέδιο, από το να ξεκινήσει από το μηδέν».⁸⁸ Ο Κλίντον ενδεχομένως πίσω από την ιδεολογία του υψηλού ηθικού κριτηρίου έκρυβε μια πιο ρεαλιστική αντίληψη της κατάστασης, αυτή ακριβώς που είχε διαγνώσει και ο προκάτοχός του, ότι δηλαδή στη Βοσνία, δεν διακυβεύονταν σημαντικά αμερικανικά συμφέροντα. Ως εκ τούτου, δεν δικαιολογούνταν το κόστος μια δυναμικής επέμβασης των ΗΠΑ.

Με τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο και τον πόλεμο να μαινεται, ο ΟΗΕ ψήφισε τον Απρίλιο 1993 την απόφαση του συμβουλίου ασφαλείας 816, σύμφωνα με την οποία απαγορεύονταν οι στρατιωτικές πτήσεις πάνω από τη Βοσνία. Το NATO ανέλαβε την επιχείρηση «No fly zone», ελέγχοντας τον εναέριο χώρο της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, απαγορεύοντας τις πτήσεις στους εμπόλεμους. Επίσης, τα ΗΕ σε μία προσπάθεια να προστατέψουν τον άμαχο πληθυσμό στις πολιορκημένες από τους Σέρβους πόλεις, αναγόρευαν ως προστατευόμενες ζώνες τις παρακάτω πόλεις: Σαράγιεβο, Γκόραζντε, Ζέπα, Τούζλα, Σρεμπρένιτσα και Μπίχατς.

Το 1994 ξεκίνησε και η εμπλοκή του NATO με τον πόλεμο να συνεχίζεται, έως την κατάληψη της Σρεμπρένιτσα, η οποία βρισκόταν υπό την προστασία των Ολλανδών κυανόκρανων του ΟΗΕ. Εκεί εκτελέστηκαν περίπου 8.000 άνθρωποι. Τα θύματα θάφτηκαν σε ομαδικούς τάφους, ενώ τα γυναικόπαιδα μεταφέρθηκαν στην, επίσης προστατευόμενη από τον ΟΗΕ, πόλη Τούζλα. Το διάστημα μεταξύ 11 και 18 Ιουλίου, έγιναν οι περισσότερες εκτελέσεις, γεγονός που οδήγησε το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης στην απόφαση ότι στη Σρεμπρένιτσα διαπράχθηκε γενοκτονία. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις τερματίστηκαν ανεπίσημα στα μέσα Οκτωβρίου και επίσημα στις 14 Δεκεμβρίου 1995. Ένας πόλεμος που κράτησε τρία χρόνια κατά τη διάρκεια του οποίου 250.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και πάνω από δύο εκατομμύρια άνθρωποι εκπατρίστηκαν.⁸⁹

Οι ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις για τη λήξη του πολέμου ξεκίνησαν με πρωτοβουλία των ΗΠΑ μετά την εύκολη επιτυχία της αμερικανικής επέμβασης

⁸⁸ Trudy Rubin, "Clinton's Best Move In Bosnia: A modified Vance-Owen Plan", www.philly.com, 05.02.1993.

⁸⁹ Harry Papasotiriou, "The Bosnian War, 1992-1995: A Strategic Analysis", στο *The New Balkans: Disintegration and Reconstruction*, by G. Kourvetaris, V. Roudometof, K. Koutsoukis, A. Kourvetaris, East European Monographs, 2002, σελ. 138.

στη Βοσνία, το φθινόπωρο του 1995. Οι διαπραγματεύσεις άρχισαν στο Ντέιτον του Οχάιο με συντονιστή τον Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ και τους Σλ. Μιλόσεβιτς, τον Κροάτη πρόεδρο Φρ. Τούτζμαν, τον Βόσνιο πρόεδρο Αλ. Ιζεμπέγκοβιτς, καθώς και εκπροσώπους της ΕΕ. Μετά από τρεις εβδομάδες κατέληξαν στη Γενική Συμφωνία–Πλαίσιο για την ειρήνη στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη με την ονομασία Συμφωνία του Ντέιτον (ή Ειρηνευτικές Συμφωνίες του Ντέιτον), η οποία υπεγράφη επίσημα από τους προέδρους των τριών Βαλκανικών χωρών στις 14 Δεκεμβρίου 1995 στο Παρίσι παρουσία των προέδρων Μπιλ Κλίντον, Ζακ Σιράκ, του βρετανού πρωθυπουργού Τζόν Μέιτζορ, του γερμανού καγκελάριου Χέλμουτ Κόλ και του πρωθυπουργού της Ρωσίας Β. Τσερνομύριντιν, καθώς και εκπροσώπων των ΟΗΕ, NATO και ΕΕ.

Η Συμφωνία δημιούργησε τη Β-Ε ως κυρίαρχο κράτος αποτελούμενο από δύο πρωτίστως αυτόνομες οντότητες: μια ομοσπονδία μουσουλμάνων και κροατών δηλ. την Ομοσπονδία της Β-Ε και μια σχετικά μικρότερη βοσνιοσερβική μικρή πολιτεία, καλούμενη Δημοκρατία της Σέρπσκα (Σερβίας). Η Συμφωνία όρισε επίσης και τα διεθνή και ενδοκοινοτικά σύνορα της χώρας. Επέβαλε επίσης τον πλήρη σεβασμό της κυρίαρχης ισότητας των άλλων, καθώς και την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Τα συμβαλλόμενα μέρη ανέλαβαν τη δέσμευση να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των προσφύγων και των εκτοπισθέντων ατόμων.

Οι Συμφωνίες του Ντέιτον κατάφεραν να πετύχουν τον άμεσο στόχο, να σταματήσει δηλαδή το αιματοκύλισμα στη Β-Ε και να αποκαταστήσουν την ειρήνη. Παράλληλα όμως δημιούργησαν μία από τις πλέον σύνθετες μορφές διακυβέρνησης παγκοσμίως, που πολλοί αμφιβάλλουν για την μακροήμερευσή της και αυτό γιατί, με ασθενείς κεντρικούς θεσμούς, μια διαρκή διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο οντοτήτων και εξάρτηση από τη διεθνή διακυβέρνηση, η χώρα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως λειτουργική πολιτεία.⁹⁰

⁹⁰ www.setimes.com, the News and Views of Southeast Europe, 12.12.2005

1.5 Μια δεύτερη ανάγνωση του πολέμου

Η Ευρώπη είχε να βιώσει ένα τόσο σκληρό και αιματηρό πόλεμο από την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο πόλεμος ξεκίνησε το 1992 και σταμάτησε το 1995. Για τρία ολόκληρα χρόνια η περιοχή των Βαλκανίων ήταν εμπόλεμη ζώνη, με θύματα, καταστροφές, βιαιότητες, γενοκτονίες και μίσση που εκδηλώνονταν χωρίς οίκτο, εθνότητες που πάλευαν, πολιτισμούς που αντιμάχονταν, θρησκείες που φιλονικούσαν. Η Διεθνής Κοινότητα και η Ευρώπη έμειναν στην ουσία τα τρία αυτά χρόνια θεατές. Οι όποιες ενέργειες μάλλον κλιμάκωναν παρά βοηθούσαν την κατάσταση.

Ο μεγάλος αριθμός χωρών, οργανισμών και γραφειοκρατών που ενεπλάκησαν στο Γιουγκοσλαβικό ζήτημα κατέστησαν δύσκολο το συντονισμό των ενεργειών, γεγονός που οδήγησε σε μεγαλύτερο χάος. Η ουδετερότητα που θέλησε να επιδείξει η αποστολή των ΗΕ UNPROFOR, την οποία κατά κάποιο τρόπο απαίτησε ο Γ. Γραμματέας του ΟΗΕ, Μπούτρος-Μπούτρος Γκάλι, στην ουσία οδήγησε στην απραξία του ΟΗΕ. Οι Βόσνιοι κατηγορήσαν τον Μπούτρος Γκάλι για μεροληψία υπέρ των Σέρβων. Με αφορμή αυτό, ένας διάλογος ξεκίνησε ανάμεσα στον Γ.Γ των ΗΕ και τον Αλία Ιζετμπέγκοβιτς σχετικά με τις κινήσεις και τους χειρισμούς του ΟΗΕ και την τοποθέτηση των κυανόκρανων. Ίσως η βαθύτερη δικαιολογία για τη μεροληψία του Μπούτρος Γκάλι ήταν η νοσταλγία του για τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο και γι αυτό και με τον τρόπο του έδειχνε να αναγνωρίζει την ενωμένη Γιουγκοσλαβία ακόμη κι όταν αυτό αποτελούσε πια παρελθόν.

Το συμπέρασμα είναι ότι η Διεθνής Κοινότητα κωλυσιεργούσε και κυρίως δίστασε. Αυτό ήταν που χαρακτήρισε την ανταπόκρισή της στη Γιουγκοσλαβική κρίση, αφήνοντας το χρόνο και τον πόλεμο να φτάσει στη γενοκτονία της Σρεμπρένιτσα και σε φρικαλεότητες που θύμιζαν τη σκοτεινή εποχή του Β Παγκοσμίου Πολέμου. Ένας από τους βασικούς λόγους ήταν ότι η διεθνής κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, δεν διέθετε συγκεκριμένη στρατηγική πάνω στο θέμα της Γιουγκοσλαβικής κρίσης. Ένας δεύτερος λόγος ήταν τα αλληλένδετα συμφέροντα των χωρών που εμπλέκονταν και στηρίζονταν πάνω σε ιστορικές συμπάθειες (Σερβία-Ρωσία) ή εχθρότητες (Σερβία-Γερμανία).

Η άλλη πλευρά του Ατλαντικού επέδειξε μια πρωτοφανή απόσταση από τα ευρωπαϊκά-βαλκανικά δρώμενα και μια αμηχανία. Παρά τις προεκλογικές δηλώσεις του Κλίντον, και τις ελπίδες που σκόρπισε στο λαό της Βοσνίας ότι η Αμερική θα συνδράμει και θα λύσει το θέμα, η πολιτική του άλλαξε όταν ανέλαβε τα καθήκοντα στο Λ. Οίκο. Τρία χρόνια πέρασαν, ώσπου τελικά ο Κλίντον να αποφασίσει δραστικά την επέμβαση του ΝΑΤΟ, το οποίο τελικά χρειάστηκε μόνο τρεις μήνες για να λήξει ένα πόλεμο που μαίνονταν επί τρία χρόνια. Η εσωτερική πολιτική, το βάρος της κοινής γνώμης, το σύνδρομο του Βιετνάμ, η διχογνωμία στο Κογκρέσο, οι αντιρρήσεις των ελίτ για πιθανή εμπλοκή, τον κρατούσαν σε μια κατάσταση αδράνειας και διστακτικότητας. Όλα αυτά άλλαξαν το 1995, όταν η κατάσταση του πολέμου είχε ξεφύγει, η παγκόσμια κοινή γνώμη εκλιπαρούσε για επέμβαση, προκειμένου να τελειώσει ο πόλεμος και να σταματήσει ο αριθμός των θυμάτων, ο ΟΗΕ είχε στην ουσία αποτύχει και η ΕΕ έμενε με τα «χέρια σταυρωμένα» προσπαθώντας να ξεμπλοκάρει τις γνώμες και τις αντιφάσεις των αρχηγών κρατών της. Επίσης, το θέμα της Βοσνίας ήταν κάτι που «πονούσε» πολιτικά τον Κλίντον και τον βάρυνε ακόμη περισσότερο ηθικά. Αυτό έγινε αντιληπτό από τον Λέικ, στενό και έμπιστο σύμβουλό του, τον άνθρωπο κλειδί όπως αποκάλεσαν στο θέμα της Βοσνίας. Ήταν εκείνος που κατάλαβε ότι χρειαζόταν άμεση λύση και αυτή θα την έδινε ο Κλίντον, βάζοντας ένα τέλος στα διλήμματα του προέδρου.

Οι Γουίλιαμ Πέρυ και Άστον Κάρτερ, αξιωματούχοι της κυβέρνησης Κλίντον, είχαν προτείνει ένα σχέδιο αποτίμησης των κινδύνων ασφαλείας των ΗΠΑ και επαναβεβαίωσης των εθνικών προτεραιοτήτων σε περιπτώσεις που θα χρειαζόταν η χρήση δύναμης. Στην κορυφή της ιεράρχησης υπήρχε η λίστα απειλών Α για την επιβίωση της χώρας (απειλή της κλίμακας της Σοβιετικής Ένωσης, πχ. Κίνα). Μετά ακολουθούσε η λίστα Β επικείμενων απειλών για τα συμφέροντα της χώρας, όχι όμως για την επιβίωσή της και εδώ περιλαμβάνονται καταστάσεις και χώρες όπως της Κορεατικής Χερσονήσου και του Περσικού Κόλπου. Η λίστα C περιλαμβάνει σημαντικές απειλές που επηρεάζουν έμμεσα την ασφάλεια των ΗΠΑ, αλλά δεν απειλούν άμεσα τα συμφέροντά τους. Εδώ περιλαμβάνονται περιπτώσεις όπως της Ρουάντα, της Βοσνίας, του Κοσσυφοπεδίου, της Σομαλίας και της Αιτής.⁹¹

⁹¹ Joseph Nye, *Το Παράδοξο της Αμερικανικής Δύναμης. Ο Αμερικανικός Κολοσσός*, (μετ. Ιωάννα Παπαστάμου), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2002, σελ. 291-292.

Η Βοσνία λοιπόν ήταν ένα αγκάθι για τον Κλίντον και ένωθε και εκείνος άβολα που υπήρξε ασυνεπής στις προεκλογικές του δεσμεύσεις. Προτάσσοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα και το δημοκρατικό κεκτημένο, θεωρούνταν επιβεβλημένη η επέμβαση των ΗΠΑ, ειδικά μετά τη γενοκτονία στη Σρεμπρένιτσα. Επιπλέον, η σταθερότητα στα Βαλκάνια αποτελούσε πια εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ, έστω και εμμέσως, αλλά και της συμμαχίας.

Ωστόσο η επέμβαση έγινε τη στιγμή που τόσο η ΕΕ, όσο και ο ΟΗΕ, είχαν αποτύχει σε κάθε προσπάθειά τους. Ο ηγετικός ρόλος των ΗΠΑ στον πόλεμο της Βοσνίας φάνταζε μονόδρομος. Εξάλλου με τις προεδρικές εκλογές να ακολουθούν, ο Κλίντον δεν θα ήθελε τα γεγονότα της Βοσνίας να αποτελέσουν εμπόδιο στην επανεκλογή του. Είχε λοιπόν ένα επιπλέον ισχυρό κίνητρο να τερματίσει τον πόλεμο.⁹²

Φυσικά το τίμημα το πλήρωσε ο άμαχος πληθυσμός της Γιουγκοσλαβίας και ποτέ δεν θα μάθουμε τι ακριβώς θα γινόταν και πόσες ζωές θα είχαν διασωθεί, εάν η Διεθνής Κοινότητα αποφάσιζε να δράσει διαφορετικά και εγκαίρως.⁹³ Εάν ο Κλίντον είχε μείνει πιστός στην προεκλογική του ρητορική και ακολουθούσε το περιβόητο «lift and strike». Ανεξαρτήτως των χειρισμών, ένα παραμένει σίγουρο, ότι ο πόλεμος θα τελείωνε νωρίτερα με σχετικά μικρότερο κόστος. Ο ίδιος ο Κάρατζιτς είχε πει ότι εάν δέκα χιλιάδες στρατεύματα του ΝΑΤΟ παρατάσσονταν σε δύο στρατηγικά σημεία στη Βοσνία, θα τον είχαν αποτρέψει από οποιαδήποτε εκστρατεία.⁹⁴ Ωστόσο όμως για κάτι τέτοιο απαιτούνταν ισχυρή πολιτική θέληση που εξέλειπε και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Η σημασία της πολιτικής θέλησης που όφειλαν να επιδείξουν οι ηγέτες, δεν έχει να κάνει μόνο με τη διάσωση ανθρώπων, αλλά και με τη διατήρηση της παγκόσμιας τάξης και του κανόνα δικαίου. Κάτι τέτοιο δεν φάνηκε ότι ήταν στις άμεσες προτεραιότητες ή στις προθέσεις τους τουλάχιστον για τον πρώτο καιρό. Ο Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ ήταν εκείνος που φώναζε εξ αρχής, λέγοντας, ότι για να τελειώσει ο πόλεμος και να επικρατήσει η ειρήνη, απαιτούνταν ένα μείγμα επιθετικής αμερικανικής πολιτικής, ευρηματική διπλωματία και χρήση βίας, όπου αυτό κρίνονταν απαραίτητο για

⁹² Ivo H. Daalder, *Getting to Dayton. The Making of America's Bosnia Policy*, Washington D.C, Brookings Institution Press, 2000, σελ. 166.

⁹³ Matjaž Klemencic, "The International Community's Response to the Yugoslav Crisis: 1989-1995", <http://www.wilsoncenter.org/publication/320-the-international-communitys-response-to-the-yugoslav-crisis-1989-1995>, January 11, 2006.

⁹⁴ Roger Cohen, *Hearts Grown Brutal*, New York, Random House, 1998, σελ. 242.

χάρη της ειρήνης και της δημοκρατίας. Οι απόψεις του δεν απολάμβαναν παγκόσμιας αποδοχής και ο ίδιος, έχοντας πολλές αντιπάθειες ως ιδιαίτερα αμφιλεγόμενος και συγκρουσιακός τύπος, έμεινε για καιρό στο περιθώριο. Η έκβαση του πολέμου όμως τον δικαίωσε.

Ο καθηγητής Χαράλαμπος Παπασωτηρίου στο άρθρο του «The Bosnian War, 1992-1995: A strategic analysis» αναφέρει στον επίλογο ότι η διεθνής κοινότητα θα μπορούσε να είχε αποτρέψει τα χειρότερα και να δημιουργούσε μια πιο σταθερή σε βάθος χρόνου κατάσταση, εάν είχε από την αρχή υιοθετήσει τον τριμερή διαχωρισμό της Βοσνίας ή έστω στο τέλος του 1993, όταν ο Λόρδος Όουεν είχε παρουσιάσει το σχέδιο διαμελισμού. Βέβαια μια τέτοια λύση πηγάζει από τον ωμό πραγματισμό της ρεαλπολιτικής. Τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή οι λαοί και οι ηγέτες τους ήταν βαθύτατα επηρεασμένοι από τον νομικό ουτοπισμό του Φιλελεύθερου ιδεαλισμού που δέσποζε στη Δυτική προσέγγιση του Γιουγκοσλαβικού ζητήματος.⁹⁵

Την προσέγγιση αυτή την επωμίστηκε ο άμαχος πληθυσμός της Γιουγκοσλαβίας με τίμημα τα χιλιάδες θύματα, και τον ξεριζωμό μαζί με το πένθος εκατομμυρίων άλλων ανθρώπων.

⁹⁵ Harry Papasotiriou, "The Bosnian War, 1992-1995: A Strategic Analysis", στο *The New Balkans: Disintegration and Reconstruction*, by G. Kourvetaris, V. Roudometof, K. Koutsoukis, A. Kourvetaris, East European Monographs, 2002, σελ. 138.

2. ΚΟΣΣΟΒΟ

2.1 Προοίμιο –το ξέσπασμα του πολέμου

Η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου αποτελούσε ανέκαθεν πεδίο διαμάχης μεταξύ του αλβανικού και του σερβικού έθνους. Οι έντονες αντιπαραθέσεις σε θρησκευτικό και εθνικό επίπεδο έχουν διασαλεύσει πολλές φορές την ειρήνη και τη σταθερότητα στα νότια Βαλκάνια. Αλβανοί εθνικιστές του Κοσσυφοπεδίου δημιουργούσαν προβλήματα καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της κομμουνιστικής Γιουγκοσλαβίας. Αυτό πυροδοτούσε τα αντίποινα των Σέρβων, με αποτέλεσμα τα δύο έθνη να εμπλέκονται σε ένα φαύλο κύκλο συγκρούσεων και καταπίεσης των Αλβανών του Κοσσόβου από τη μεριά των Σέρβων.⁹⁶ Με την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και την απόσχιση της Κροατίας και της Σλοβενίας, καθώς και την αναγνώρισή τους, τον πόλεμο της Βοσνίας που ακολούθησε και την αναγνώριση από τη Διεθνή Κοινότητα του Βοσνιακού κράτους, οι Κοσσοβάροι είχαν εκφράσει με τη σειρά τους προσδοκίες για ανεξαρτητοποίηση του Κοσσόβου, οι οποίες όμως απορρίφθηκαν. Από τη σκοπιά της διεθνούς νομιμοποίησης η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η σοσιαλιστική ομοσπονδία είχε συνταγματικά τη μορφή της ομοσπονδιακής ένωσης κυρίαρχων κρατών. Όταν η ένωση κλονίσθηκε, η διεθνής κοινότητα αναγνώρισε την κάθε ομόσπονδη δημοκρατία ως ανεξάρτητο κράτος, εφ' όσον είχε εκφραστεί πλειοψηφία υπέρ της ανεξαρτησίας σε προηγούμενο δημοψήφισμα. Το Κόσσοβο είναι μέρος της Σερβίας και όχι ομόσπονδη δημοκρατία, επομένως δεν υπόκειται στη διαδικασία αυτή, εξ' ου και η απόρριψη του αιτήματος για ανεξαρτησία.⁹⁷

Οι αποσχιστικές τάσεις του Κοσσόβου προσέκρουαν σε δύο βασικές αρχές της παγκόσμιας τάξης: αυτή του απαραβίαστου των συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας των κυρίαρχων κρατών. Από την πλευρά της διεθνούς κοινότητας οι δύο αρχές αυτές απορρίπτουν την αρχή της αυτοδιάθεσης. Εάν αυτό δε συνέβαινε, τότε θα υπήρχαν αμέτρητα αποσχιστικά κινήματα που θα

⁹⁶ Βασίλης Φούσκας, *Ζώνες Πολέμου, η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια και στην ευρύτερη Μ. Ανατολή*, (μετ. Κ. Κολιόπουλος), Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2003, σελ. 130-131.

⁹⁷ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006, σελ. 397.

αποσταθεροποιούσαν αμέτρητα κράτη, το οποίο θα προκαλούσε ένα ντόμινο πολέμων και συγκρούσεων. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινότητας σε τέτοιου είδους κινήματα είναι η παύση τους με το μαλακό «killed by kindness», δηλαδή η εγγύηση δικαιωμάτων στις μειονότητες και η επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών απέναντι στις μειονότητες, με σκοπό να απομακρύνουν κάθε έννομο παράπονο που πυροδοτεί αποσχιστικές ενέργειες.⁹⁸

Ο Mark Webber στο άρθρο του «Kosovo War: A Recapitulation»⁹⁹ θεωρεί τη συμφωνία του Ντέητον το 1995 ως το εφελτήριο μιας νέας αναπόφευκτης καταστροφής: την κρίση στο Κόσσοβο. Αν και ο ηγέτης των Αλβανών του Κοσσόβου, Ρουγκόβα ακολουθούσε μια ειρηνική και μάλλον παθητική πολιτική και στρατηγική στο θέμα της Σερβικής καταπίεσης, ήλπιζε παρ' όλα αυτά, ότι η Διεθνής Κοινότητα θα καταλάβει και θα ενσκήψει πάνω στο ζήτημα. Η διεθνοποίηση του θέματος του Κοσσόβου δεν βρήκε έδαφος στο συνέδριο που έγινε το 1995 για το τέλος των συγκρούσεων στη Βοσνία. Ο Ρουγκόβα πίστευε ότι εκεί θα δίνονταν η ευκαιρία στις δυνάμεις της Δύσης να συζητήσουν παράλληλα και το θέμα του Κοσσόβου, ώστε να δοθεί μια λύση σε πρώτη φάση. Ωστόσο όμως η διεθνής κοινότητα δεν έθεσε καθόλου το θέμα του Κοσσόβου στην ημερήσια διάταξη με το σκεπτικό ότι, αφού δεν υπάρχει πόλεμος, τα πράγματα παραμένουν ως έχουν.¹⁰⁰ Η κρίση στο Κόσσοβο ξέσπασε τον Φεβρουάριο του 1998 όταν ο Αλβανικός Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσσόβου (ΑΣΚ) ξεκίνησε ένοπλη εξέγερση κατά της Σερβίας με στόχο την απόσχιση του Κοσσόβου.

Το μήνυμα που πέρασε στους Αλβανούς του Κοσσόβου ήταν σαφές, χωρίς πόλεμο δεν μπορεί να υπάρξει και διεθνοποίηση του θέματος με τη Σερβική καταπίεση να συνεχίζεται επ' αόριστον. Δύο ήταν οι παράγοντες που δούλεψαν υπέρ του ανταρτοπόλεμου στο Κόσσοβο. Ο πρώτος, το ανώμαλο και δασώδες έδαφος και ο δεύτερος, ο τοπικός πληθυσμός που στήριζε και βοηθούσε τον ΑΣΚ. Οι ιστορικοί σημειώνουν ότι ένας ανταρτοπόλεμος δεν μπορεί να έχει επιτυχή έκβαση χωρίς τη συνεισφορά του τοπικού πληθυσμού. Αυτό που ήλπιζε ο ΑΣΚ ήταν προκαλώντας Σερβικά αντίποινα να οδηγήσουν

⁹⁸ Harry Papasotiriou, "The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002), p. 40.

⁹⁹ Mark Webber, "Kosovo War: A Recapitulation", *International Affairs*, Vol. 85, No. 3 (May 2009), pp. 447-459.

¹⁰⁰ Harry Papasotiriou, "The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002), p. 42.

την κατάσταση σε ανθρωπιστική κρίση, ικανή να διαταράξει την Ευρωπαϊκή σταθερότητα και να προκαλέσει την παρέμβαση της Διεθνούς Κοινότητας.

Ποια ήταν η απάντηση της Σερβίας στον ανταρτοπόλεμο του Κοσσόβου;

Η Σερβική πλευρά γνώριζε ότι η πολιτική καταπίεσης που ακολουθούσε ο Μιλόσεβιτς, καθώς και ο αποκλεισμός των Αλβανών Κοσοβάρων από τους κυβερνητικούς μηχανισμούς όξυνε την κατάσταση. Γνώριζε επίσης, λαμβάνοντας υπόψη τις δημογραφικές μελέτες αναλυτών, ότι το υψηλό ποσοστό γεννήσεων των Αλβανών απειλούσε τη Σερβική μειονότητα μέσα στη Σερβία έως το 2020, εκτός εάν το Κόσσοβο προχωρούσε σε απόσχιση, ή η Σερβία έδιωχνε το μεγαλύτερο μέρος του Αλβανικού πληθυσμού. Έτσι η Σερβία είχε δύο στόχους: ο πρώτος, να συντρίψει τον ΑΣΚ και να επιβάλει τους Αλβανούς του Κοσσόβου σε υποταγή απελαύνοντας τους αντιστρέφοντας δια της βίας τις δημογραφικές τάσεις. Ο δεύτερος, ήταν η επιβίωση των Δυνάμεων της Γιουγκοσλαβίας από τα χτυπήματα του ΝΑΤΟ προσδοκώντας και σε μια Ρωσική βοήθεια που βέβαια δεν ήρθε ποτέ, γιατί η Ρωσία ήταν σε άσχημη οικονομική θέση τότε και δεν είχε καμία πρόθεση να έρθει σε αντίθεση με τις χώρες της Δύσης. Ο Μιλόσεβιτς πέτυχε τον πρώτο στόχο με μια βίαιη και γρήγορη απέλαση των Αλβανών του Κοσσόβου. Ωστόσο η επιτυχία αυτού του στόχου υπονόμωσε το δεύτερο. Η βίαιη αυτή κίνηση του Μιλόσεβιτς και η απέλαση χιλιάδων Αλβανών Κοσοβάρων έκρουσε τον κώδωνα στη Διεθνή Κοινότητα και στο ΝΑΤΟ.

2.2 Αντίδραση της Διεθνούς Κοινότητας και των ΗΠΑ.

Συμφωνία του Ραμπουγιέ-Στάση της Σερβίας

Ο Micheal Takiff στο βιβλίο του *A Complicated Man* περιγράφει με απλό και αφοπλιστικό τρόπο τους διαλόγους του Χόλμπρουκ με τη Σερβική πλευρά διαπραγματεύσεων, καθώς και σκέψεις του. Μεταξύ των άλλων ο Χόλμπρουκ, πάντα εύστοχος και συχνά ωμός στις παρατηρήσεις του, διηγείται το πάθος του Μιλόσεβιτς για το Κόσσοβο, διότι, όπως σημειώνει, η Βοσνία δεν τον ενδιέφερε επειδή δεν ήταν η καρδιά της Σερβίας και ήταν πρόθυμος να δεχθεί την αναγνώρισή της. Το Κόσσοβο όμως είχε άλλη σημασία, το Κόσσοβο ήταν η Ιερουσαλήμ των Σέρβων. Το πολιτικό άστρο του Μιλόσεβιτς έλαμπε με τον

σκληρό εθνικισμό που επέδειξε για το Κόσσοβο και θα έσβηνε –όπως αποδείχθηκε- με την αμετανόητη υπεράσπισή του.¹⁰¹

Η εικόνα της βίαιης απέλασης των Αλβανών του Κοσσόβου ήταν αρκετή για να σοκάρει την διεθνή κοινή γνώμη. Η σταγόνα ξεχείλισε με τις εκτελέσεις 48 αλβανών πολιτών, τον Ιανουάριο του 1999, τα σώματα των οποίων βρέθηκαν βεβηλωμένα στην πόλη Ραστάκ. Οι μνήμες νωπές από τα γεγονότα και τον πόλεμο της Βοσνίας, επιβάρυναν ακόμη περισσότερο τη θέση των Σέρβων. Αμέσως μετά (Φεβρουάριος-Μάρτιος 1999) συναντήθηκαν στο Ραμπουγιέ διπλωμάτες των ΗΠΑ και της ΕΕ, προκειμένου να παρουσιάσουν μία πρόταση-τελεσίγραφο στον Μιλόσεβιτς πριν προβούν σε οποιαδήποτε στρατιωτική επέμβαση.

Ο πρώτος γύρος των συνομιλιών διήρκησε δύο εβδομάδες και στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, τέθηκαν μια σειρά από ζητήματα τα οποία περιέγραφαν το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου στη δεδομένη χρονική συγκυρία. Αυτά ήταν: το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου με τη Διεθνή Κοινότητα να πιέζει προς την κατεύθυνση της εκτεταμένης αυτονομίας εντός των ορίων της Γιουγκοσλαβίας, η εδαφική ακεραιότητα της Σερβίας αναφέροντας ρητά το σεβασμό των συνόρων τόσο της Γιουγκοσλαβίας, όσο και των γειτονικών χωρών, τα ανθρώπινα δικαιώματα της πλειοψηφίας των Αλβανών κατοίκων του Κοσσυφοπεδίου και τέλος το μέγεθος και το ρόλο της διεθνούς παρουσίας στο Κοσσυφοπέδιο με απαραίτητη την παρουσία του NATO για την εφαρμογή της συμφωνίας.

Συνοψίζοντας, η σερβική πλευρά πιεζόταν να υποχωρήσει σε αξίες που θεωρούσε θεμελιώδεις, όπως ήταν ο ουσιαστικός περιορισμός της κυριαρχίας της στο Κοσσυφοπέδιο ή η αποδοχή μιας μεταβατικής περιόδου τριών ετών, μετά την οποία άνοιγε εκ των πραγμάτων, ο δρόμος για την αυτοδιάθεση ή την πλήρη ανεξαρτησία του Κοσσυφοπεδίου.

Στόχος της Αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η παγίωση ενός κεντρικότερου και μονιμότερου ρόλου στην περιοχή των Βαλκανίων (την πιο προβληματική από άποψη σταθερότητας στην Ευρώπη) και κατ' επέκταση στην Ευρώπη, μέσα από την καθιέρωση ενός καινούργιου, πιο δυναμικού και

¹⁰¹ Michael Takiff, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, σελ. 381.

παρεμβατικού ρόλου για το ΝΑΤΟ. Στην ΕΕ υπήρχαν διαφωνίες ανάμεσα στη Γαλλία και στη Βρετανία σχετικά με την ανεπάρκεια των ευρωπαϊκών χωρών να διαχειριστούν αποτελεσματικά τέτοιου είδους κρίσεις χωρίς την αμερικανική υποστήριξη.¹⁰² Οι Η.Π.Α, από την πλευρά του διεθνούς παράγοντα, επεδίωκαν την ενίσχυση της παρουσίας τους στην περιοχή, ώστε να είναι σε θέση να ελέγχουν τις πιθανές εστίες έντασης στη βαλκανική χερσόνησο, εξυπηρετώντας τελικά, τη διατήρηση του ρόλου τους ως διαχειριστές ασφαλείας ενός υποσυστήματος (Βαλκανική χερσόνησος) το οποίο, μετά την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού και τη συρρίκνωση της σοβιετικής – ρωσικής επιρροής, αποτελούσε ένα «κενό δύναμης», εξαιρετικά ασταθές και άρα, επικίνδυνο για τις δυνάμεις εκείνες που διατηρούσαν συμφέροντα στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Η Ουάσιγκτον αποσκοπούσε στη μακροπρόθεσμη εξασφάλιση του αυξημένου ειδικού βάρους της στις ευρωπαϊκές εξελίξεις, προσφέροντας εκείνο στο οποίο οι Ευρωπαίοι εμφανίστηκαν εξαιρετικά ανίσχυροι ή αναποφάσιστοι για να εξασφαλίσουν στη δική τους ήπειρο, δηλαδή, την ασφάλεια και τη σταθερότητα.¹⁰³

Για τη Σερβία όμως διακυβεύονταν το ζήτημα διατήρησης της ακεραιότητας της. Ωστόσο όμως ο Μιλόσεβιτς ήταν διατεθειμένος να παραχωρήσει ένα αποδυναμωμένο καθεστώς αυτονομίας στο Κόσσοβο. Υπό την απειλή της Νατοϊκής επέμβασης, η Σερβική αποστολή αποδέχθηκε μια στρατιωτική παρουσία στο Κόσσοβο, με την προϋπόθεση ότι δεν θα ήταν μέσα σ' αυτή δυνάμεις του ΝΑΤΟ. Οι Σέρβοι όμως ήταν αδιάλλακτοι στο σημείο της συμφωνίας εκείνο που έθιγε ή αμφισβητούσε την κυριαρχία της Σερβίας στο Κόσσοβο και έτσι ο πρώτος γύρος αποδείχθηκε μάλλον άκαρπος.

Ο δεύτερος γύρος των διαπραγματεύσεων ξεκίνησε στις 15 Μαρτίου 1999, ενώ στο εσωτερικό συνεχίζονταν με αμείωτη ένταση οι συγκρούσεις ανάμεσα σε δυνάμεις του γιουγκοσλαβικού στρατού και τους άνδρες του ΑΣΚ. Η Αμερικανική διπλωματία ωστόσο, ώθησε τις εξελίξεις προς τη ρήξη με το περιβόητο στρατιωτικό παράρτημα της υπό συζήτηση ενδιάμεσης συμφωνίας. Η συμφωνία στο Ραμπουγιέ έδωσε τρεις νέους όρους προς συμμόρφωση. Ο πρώτος όρος ήταν ότι εντός τριών ετών οι κάτοικοι του Κοσσυφοπεδίου θα

¹⁰² Χαράλαμπος Γιαννιάς, *Κοσσυφοπέδιο, Η κρίση του 1999*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 2003, σελ. 24-26.

¹⁰³ Ο.π., σελ. 27-30.

είχαν την ευκαιρία να ψηφίσουν για ανεξαρτησία και πιθανή ένωση με την Αλβανία. Ο δεύτερος όρος ήταν ότι η Σερβία θα αποδεχόταν τις οικονομικές αρχές της ελεύθερης αγοράς και ο τρίτος όρος ήταν ότι οι δυνάμεις του NATO θα είχαν άδεια να αναπτυχθούν όχι μόνο στο Κοσσυφοπέδιο αλλά οπουδήποτε στη Σερβία. Δηλαδή τα Νατοϊκά στρατεύματα επιτήρησης της συμφωνίας θα είχαν το δικαίωμα της ελεύθερης και απεριόριστης πρόσβασης διαμέσου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Η ΝΑΤΟϊκή λύση παρουσιάστηκε ως η μόνη λύση στην κρίση του Κοσσυφοπεδίου και η σερβική αντιπροσωπεία βρέθηκε αντιμέτωπη με το τελεσίγραφο: Είτε θα συμφωνούσε είτε το κράτος της θα βομβαρδιζόταν εξοντωτικά.¹⁰⁴ Ο ΑΣΚ μετά από ήπιες πιέσεις και υποσχέσεις της αμερικανικής κυβέρνησης ότι το αποτέλεσμα θα ήταν η απόσχιση, δέχθηκε τη συμφωνία. Έτσι κι αλλιώς δεν είχε άλλη επιλογή από τα να συμφωνήσει με τα σχέδια της διεθνούς κοινότητας, αφού όλη η στρατηγική του δράση βασίζονταν στη διεθνή αποξένωση του Μιλόσεβιτς.¹⁰⁵

Η Σερβία από την άλλη αρνήθηκε τη συμφωνία ειδικά με την επιβολή του τρίτου όρου, ο οποίος δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτός από καμία πολιτική ηγεσία οποιουδήποτε σύγχρονου κράτους. Με το δεδομένο αυτό, ο Μιλόσεβιτς κινήθηκε θέτοντας δύο στόχους. Ο πρώτος ήταν να συντρίψει τον ΑΣΚ και να επιβάλει τους Αλβανούς του Κοσσόβου σε υποταγή απελαύνοντας τους, αντιστρέφοντας έτσι δια της βίας τις δημογραφικές τάσεις και ο δεύτερος ήταν η επιβίωση των Δυνάμεων της Γιουγκοσλαβίας από τα χτυπήματα του NATO, μέχρι να υπάρξει κάποια ρήξη στη Συμμαχία που θα έθετε τέλος στην παρέμβαση του NATO.

Ο Μιλόσεβιτς πέτυχε τον πρώτο του στόχο μέσα σε δύο εβδομάδες, όταν μια μαζική και καλά προετοιμασμένη, βίαιη απέλαση των Αλβανών του Κοσσόβου έλαβε χώρα. Επιπλέον ο σερβικός στρατός αντιστάθηκε με επιτυχία στις αρχικές αεροπορικές επιδρομές του NATO. Ήταν όμως η επιτυχία αυτού του στόχου που υπονόμωσε την έκβαση του δεύτερου και οδήγησε τελικά στη γενική συντριβή του. Η εικόνα του ενός εκατομμυρίου Αλβανών προσφύγων,

¹⁰⁴ Βασίλης Φούσκας, *Ζώνες Πολέμου, η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια και στην ευρύτερη Μ. Ανατολή*, (μετ. Κ. Κολιόπουλος), Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2003, σελ. 135.

¹⁰⁵ Harry Papasotiriou, "The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002), p. 49.

σε άθλια σωματική και ψυχολογική κατάσταση, έκανε το γύρο του κόσμου, η οποία ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την κοινή γνώμη για την άμεση επέμβαση του NATO, προτού η κατάσταση εκτροχιαστεί. Επίσης έδωσε ένα ακόμη ισχυρό κίνητρο στους αρχηγούς της Συμμαχίας για την υλοποίηση της στρατιωτικής επέμβασης.

Η στρατηγική του Μιλόσεβιτς και του Σερβικού στρατού καθρεπτίζει με τον καλύτερο τρόπο αυτό για το οποίο μιλάει ο Λούτβακ στο βιβλίο του *Strategy: The Logic of War and Peace*¹⁰⁶, τη συνειδητή χρήση του παράδοξου στον πόλεμο. Η επιτυχής έκβαση του πρώτου στόχου του Μιλόσεβιτς οδήγησε στην καταστροφή του και τελικά στην ήττα του, επιφέροντας αντίθετα αποτελέσματα από τα αναμενόμενα.¹⁰⁷ Εξόργισε τη διεθνή κοινότητα και την κοινή γνώμη παγκοσμίως, αποκαλύφθηκε ως ένας σκληρός και αδίστακτος ηγέτης που δεν έχει κανένα σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και εξώθησε το NATO στη λήψη πιο αποτελεσματικών ρήψεων, προκειμένου να λήξει τον πόλεμο και να βάλει ένα τέλος στις παράλογες βλέψεις και ασύμμετρες φιλοδοξίες του Σέρβου ηγέτη.

2.3 Η Επέμβαση του NATO

Ο Χόλμπρουκ επέστρεψε από τις Βρυξέλλες στις 23 Μαρτίου 1999 και το ίδιο βράδυ ανήγγειλε ότι οι ειρηνευτικές συνομιλίες ναυάγησαν και ουσιαστικά τα ηνία ανέλαβε το NATO για τη στρατιωτική επέμβαση. Την ίδια στιγμή, η Γιουγκοσλαβία διακήρυξε στην εθνική τηλεόραση το κράτος σε κατάσταση πολέμου και ξεκίνησε τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις. Την επόμενη μέρα ο Κλίντον ανακοίνωσε σε συνέντευξή του «*Το Κόσσοβο είπε ναι στην ειρήνη. Οι Σέρβοι τοποθέτησαν 40.000 στρατεύματα και 300 τανκς μέσα και γύρω από το Κόσσοβο. Για το λόγο αυτό οι ΗΠΑ θα πρέπει να αποτελέσουν ένα μέρος της λύσης αυτού του προβλήματος.*»¹⁰⁸ Στην ίδια συνέντευξη ο Κλίντον εξήγησε ότι η Αμερική έχει στρατηγικούς, πρακτικούς και ανθρωπιστικούς λόγους για την επέμβαση της στο Κόσσοβο. Στρατηγικούς λόγους γιατί οι ΗΠΑ έχουν

¹⁰⁶ Edward N. Luttwak, *Strategy: The logic of War and Peace*, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 1987, 2001.

¹⁰⁷ Harry Papasotiriou, "The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002), p. 51.

¹⁰⁸ Jim Garamone, "Clinton makes case for Kosovo Intervention", *US Department of Defense, American Forces Press Service*, Washington, March 24, 1999.

συμφέρον σε μια σταθερή, δημοκρατική και αδιαίρετη Ευρώπη. Η Ευρώπη οικονομικά αποτελεί για τις ΗΠΑ μια μεγάλη αγορά. Ο Κλίντον στο ίδιο φορτισμένο κλίμα στην αναγγελία του είπε *«Εάν μάθαμε κάτι από τον Ψυχρό Πόλεμο και τις αναμνήσεις μας από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είναι ότι, εάν η χώρα μας πρόκειται να ευημερήσει και να είναι ασφαλής, τότε χρειάζεται μια Ευρώπη που είναι ασφαλής, ελεύθερη και ενωμένη»*. Οι πρακτικοί λόγοι για την επέμβαση έχουν να κάνουν με τη χρονική συγκυρία και την άμεση λύση του προβλήματος που ο Κλίντον δικαιολόγησε ως εξής: *«Αν αγνοήσουμε αυτή την κατάσταση τώρα σημαίνει ότι θα πρέπει κάποιος να ασχοληθεί με αυτό το πρόβλημα αργότερα. Εάν κάποιος είχε ακούσει τον Τσώρτσιλ και είχε αποφασίσει να αντισταθεί στον Χίτλερ νωρίτερα, πόσες ζωές θα είχαν σωθεί;»*. Τέλος, ο Κλίντον αναφέρθηκε στην προηγούμενη εμπειρία επέμβασης του ΝΑΤΟ στη Βοσνία σημειώνοντας ότι ο κόσμος όφειλε να μάθει το μάθημά του από αυτή. *«Εάν δεν αντισταθείς στην ωμότητα και στο θάνατο αθώων, είναι σαν να επιτρέπεις να προχωρήσουν σε χειρότερες πράξεις»*. Κλείνοντας την ομιλία του ο Κλίντον έδωσε και ένα τελευταίο επιχείρημα για τη στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ στο Κόσσοβο, λέγοντας ότι ο πόλεμος στην περιοχή μπορεί γρήγορα να απλωθεί, αφού η σύγκρουση αυτή δεν περιορίζεται από φυσικά σύνορα και εμπεριέχει κινδύνους εμπλέκοντας Αλβανούς πρόσφυγες με τις μειονότητες των Σκοπίων αλλά και την Ελλάδα με την Τουρκία. *«Επέμβαση τώρα σημαίνει Ειρήνη, είναι ηθικά σωστό και προς το ζωτικό συμφέρον των ΗΠΑ»* Με αυτά τα λόγια ζήτησε από το ακροατήριο να στηρίξει την απόφασή του και να προσευχηθεί για κάθε άνδρα και γυναίκα που θα φορά τη στολή του ΝΑΤΟ και θα βρίσκεται στο πεδίο της μάχης.¹⁰⁹

Ένα κύμα διαμαρτυρίας και αντιαμερικανισμού ξεσηκώθηκε. Σάλος αντιδράσεων και ένα κουβάρι που ξεκινούσε από τον ηγεμονικό χαρακτήρα των ΗΠΑ, και τον Κλίντον, ο οποίος ενεργεί μονομερώς, αφηφώντας τους διεθνείς οργανισμούς και κανόνες, μέχρι τον αδίστακτο ιμπεριαλισμό του ΝΑΤΟ που στόχευε στην κυριαρχία των Βαλκανίων και την κατάλυση του κυρίαρχου κράτους της Σερβίας, κάτι που φυσικά ταυτιζόνταν με τα συμφέροντα της Αμερικής. Κάθε χώρα και κάθε πολίτης ξαφνικά έπρεπε να συνταχθεί με μία πλευρά και αυτή δεν είχε να κάνει με τους άμεσα

¹⁰⁹ Ο.Π.

εμπλεκόμενους, αλλά με τους Αμερικάνους, υπέρ ή κατά, δηλαδή, επέμβαση ή μη επέμβαση του ΝΑΤΟ. Ας μην ξεχνάμε ότι για ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας σφαίρας το ΝΑΤΟ εκφράζει λίγο-πολύ τα συμφέροντα της Αμερικής, το ΝΑΤΟ, όπως συνηθίζονταν παλαιότερα να λέγεται και λιγότερο σήμερα, ειδικά μετά από τις αλλαγές τόσο στο στρατηγικό του δόγμα όσο και στις λειτουργίες του, είναι η Αμερική. Δεν θα επιμείνω περισσότερο εδώ, αυτό από μόνο του αποτελεί θέμα για κάποια άλλη εργασία.

Παρ' όλα αυτά όμως, η επέμβαση του ΝΑΤΟ υποκινήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις παγκόσμιες ηθικές αρχές με την προσταγή για πρόληψη μιας μεγάλης ανθρωπιστικής καταστροφής και της αποτροπής της. Βέβαια, οι παγκόσμιες ηθικές αξίες δεν είναι αρκετές από μόνες τους να εξηγήσουν τη Νατοϊκή επέμβαση, αφού αρκετές αντίστοιχες περιπτώσεις είχαμε και σε άλλες περιοχές του κόσμου (Αφρική, Ασία). Επομένως εδώ θα πρέπει να συνυπολογισθεί και ο παράγοντας της γεωπολιτικής. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η επέμβαση του ΝΑΤΟ είχε να κάνει με τον τερματισμό σε αυτό που από το παρελθόν αποκαλούνταν «*οι πόλεμοι της Σερβίας*», εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τον φιλοδυτικό προσανατολισμό και την πρόοδο των Βαλκανίων. Επιπλέον η Συμμαχία είχε φροντίσει στη Σύνοδο Κορυφής στην Ουάσιγκτον τον Απρίλιο του 1999 να τροποποιήσει το στρατηγικό δόγμα του ΝΑΤΟ και το ρόλο του σε κρίσεις, όπως είναι οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που είναι επίφοβες στη διατάραξη της ειρήνης και της ασφάλειας των κρατών-μελών. Έχοντας ως κάλυψη το νέο πλαίσιο λειτουργίας του ΝΑΤΟ, οι ΗΠΑ ισχυρίστηκαν ότι σε περιπτώσεις, όπως αυτή του Κοσσόβου, για να υπάρχει αμεσότητα και αποτελεσματικότητα θα πρέπει το ΝΑΤΟ να παρακάμψει την εξουσιοδότηση του ΣΑ.

Θα πρέπει ωστόσο να γίνει σαφές ότι το ΝΑΤΟ δεν υποστήριζε τότε αλλά ούτε και τώρα την απόσχιση του Κοσσόβου από την ΟΔΓ. Η απόφαση άλλωστε του ΟΗΕ, 1244, επιβεβαιώνει την δέσμευση όλων των κρατών μελών για την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Γιουγκοσλαβίας.

Στο στρατιωτικό θέατρο των επιχειρήσεων, το ΝΑΤΟ επιχείρησε αεροπορικές επιδρομές υπολογίζοντας ότι η Γιουγκοσλαβία θα δέχονταν γρήγορα τους όρους και θα υποχωρούσε. Αυτό που δεν υπολόγισε όμως ήταν η σκληρότητα του Μιλόσεβιτς αλλά και το σθένος των Γιουγκοσλαβικών δυνάμεων και την αντίστασή τους. Έπρεπε να αναθεωρηθεί η στρατηγική του

NATO και να λάβει υπόψη αρκετούς παράγοντες που θα είχαν να κάνουν με το μαζικό κύμα προσφύγων στην Αλβανία και στην ΠΓΜΔ. Και επιπλέον θα φορτωνόταν την αποτυχία της αποστολής για την πρόληψη της ανθρωπιστικής καταστροφής καθώς και την διαπόμπευσή του από τα ΜΜΕ. Με τις σκέψεις αυτές, οι επικεφαλής του NATO κατέληξαν στη διεύρυνση της εναέριας ζώνης βομβαρδισμού συμπεριλαμβάνοντας και μη στρατιωτικούς στόχους με σκοπό την τιμωρία της Σερβίας και τον εξαναγκασμό του Μιλόσεβιτς, ώστε να αποδεχθεί τους όρους του Ραμπουγιέ. Το ρίσκο υψηλό για το NATO, διότι με τη στρατηγική αυτή κινδύνευε να προκαλέσει ένα μεγάλο αριθμό απωλειών άμαχου πληθυσμού, να από-νομιμοποιηθεί η επέμβαση και να πληγεί το κύρος της Συμμαχίας. Το παράδοξο του Μιλόσεβιτς εδώ ήταν ακριβώς το αντίθετο. Ήλπιζε στις τεράστιες απώλειες του άμαχου πληθυσμού από την επέμβαση του NATO, ώστε να μπορέσει να ισορροπήσει την εικόνα του στα μάτια της διεθνούς κοινότητας και της κοινής γνώμης, και από συγγόνος εξολοθρευτής να μετατραπεί σε θύμα του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Προκειμένου να αποφευχθεί ένα τέτοιο φιάσκο, τα αμερικανικά τεχνολογικά προηγμένα αεροσκάφη για ακριβή βομβαρδισμό έδωσαν τη λύση και επέτρεψαν στις ΗΠΑ αλλά και στους συμμάχους να χτυπήσουν με ακρίβεια οικονομικούς και πολιτικούς στόχους στη Σερβία έχοντας ως αντίβαρο το ελάχιστο δυνατό σε απώλειες άμαχου πληθυσμού.¹¹⁰ Παρ' όλα αυτά, ο Μιλόσεβιτς πολύ σκληρός για να πεθάνει (sic) και να παραιτηθεί, ήλπιζε στη Ρωσική βοήθεια. Η ελπίδα του όμως έμεινε μετέωρη. Η Ρωσία δεν ήταν σε θέση να παράσχει βοήθεια στη Σερβία και μάλιστα να έρθει σε αντιπαράθεση με τη Δύση, έχοντας την οικονομία της σε άσχημη κατάσταση. Η Ρωσία αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με τις Νατοϊκές εξελίξεις και να πιέσει το Βελιγράδι προς την ίδια κατεύθυνση.¹¹¹ Η Σερβία και ο Μιλόσεβιτς έμειναν μόνοι σ' ένα πόλεμο που είχαν κατά κάποιο τρόπο, αν όχι προκαλέσει, σίγουρα διογκώσει, χρησιμοποιώντας μια σκληρή και άκαμπτη εθνικιστική ρητορική που θύμιζε ένα παρελθόν γεμάτο πληγές.

¹¹⁰ Harry Papasotiriou, "The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002), p. 51-56.

¹¹¹ Κώστας Υφαντής, «Η Βαλκανική εμπειρία του NATO», στο *Τα Βαλκάνια μετά τον Πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, επιμέλεια Θ. Ντόκος και Φ. Πιέρος, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 2000, σελ. 167.

2.4 Λήξη του πολέμου. Επακόλουθα-Προσεγγίσεις

Στις αρχές Ιουνίου 1999 έπειτα από βομβαρδισμούς 78 ημερών με σημαντικές καταστροφές στην οικονομική και τεχνική δομή της χώρας, αλλά και τη φυγή από το Κόσσοβο περίπου 900.000 Αλβανών, γεγονός που δημιούργησε τεράστιο προσφυγικό ζήτημα, ο Μιλόσεβιτς υπέκυψε και δέχθηκε την είσοδο της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ στο Κόσσοβο.

Η αποφασιστικότητα της αμερικανικής κυβέρνησης και του NATO για επέμβαση ήταν πολύ ισχυρή, ώστε να παραβλέψει το ΣΑ και να προχωρήσει μονομερώς. Υπήρξε η πρώτη φορά που στα 50 χρόνια ζωής της, η Συμμαχία χρησιμοποίησε ένοπλη βία. Ήταν η πρώτη φορά που έγινε χρήση βίαιης επέμβασης σε ένα κυρίαρχο κράτος χωρίς την απαραίτητη ρητή εξουσιοδότηση του ΣΑ. Ήταν η πρώτη φορά που ένας πόλεμος χαρακτηρίστηκε «ανθρωπιστικός» (Humanitarian War) και ήταν η πρώτη φορά που μια πολεμική επιχείρηση αποκλειστικά αεροπορική έφερε το ζητούμενο πολιτικό αποτέλεσμα.¹¹²

Ο ΟΗΕ με την απόφαση 1244, η οποία ψηφίστηκε με βάση το κεφάλαιο VII του Χάρτη για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αποκατάσταση της ειρήνης, σηματοδότησε τον επίσημο τερματισμό του πολέμου. Σύμφωνα με την απόφαση, 400.000 στρατιώτες της KFOR άρχισαν να εγκαθίστανται στο Κόσσοβο και παράλληλα άρχισε ο επαναπατρισμός των προσφύγων. Επίσης η απόφαση προβλέπει ότι το Κόσσοβο θα παραμείνει υπό τη σερβική κυριαρχία. Οι Αλβανοί του Κοσσόβου κατόρθωσαν να επανακτήσουν μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού τους και μέσα σε λίγο διάστημα να οδηγήσουν σε φυγή μεγάλο μέρος του Σερβικού πληθυσμού επιτυγχάνοντας τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή κυριαρχία στην περιοχή όλων των εποχών.

Η στρατιωτική συμφωνία που υπεγράφη στις 9 Ιουνίου 1999 στην αεροπορική βάση Κουμάνοβο στην ΠΓΔΜ, ήταν το αποτέλεσμα επίμονων διπλωματικών προσπαθειών σε όλη τη διάρκεια του πολέμου. Από την πλευρά του, το NATO περιελάμβανε τρεις αξιόλογους συμβιβασμούς: πρώτον, η διοίκηση του Κοσσόβου ανετέθη στον ΟΗΕ, δεύτερον, η Ρωσία πέτυχε τη

¹¹² Κώστας Υφαντής, «Η Βαλκανική εμπειρία του NATO», στο *Τα Βαλκάνια μετά τον Πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, επιμέλεια Θ. Ντόκος και Φ. Πιέρος, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 2000, σελ. 157.

συμμετοχή της στην KFOR και τρίτον απαλείφθηκε η πρόβλεψη στο Ραμπουγιέ για ανεμπόδιστη πρόσβαση στην επικράτεια της ΟΔΓ των Νατοϊκών δυνάμεων.

Μετά τη λήξη των αεροπορικών επιχειρήσεων, και την εγκατάσταση της διεθνούς ειρηνευτικής δύναμης στο Κοσσυφοπέδιο, οι αιτίες της κρίσης παραμένουν, ενώ η διεθνής στρατιωτική παρουσία συναντά σημαντικά εμπόδια στην επίτευξη του στόχου, του πλήρους ελέγχου της κατάστασης. Σε στρατηγικό επίπεδο, διατηρείται ο προβληματισμός για τη σκοπιμότητα και την αποτελεσματικότητα της συμμαχικής επέμβασης στο Κοσσυφοπέδιο.¹¹³ Ο πόλεμος απέτυχε να λύσει τις κεντρικές πολιτικές διαφορές των δύο αντιπάλων. Και σίγουρα κάποιος, εύκολα ίσως προβλέψει, ότι οι συγκρούσεις θα ξεσπάσουν τη στιγμή που η KFOR θα αποχωρήσει χωρίς οι δύο πλευρές να έχουν επιλύσει τα ζητήματά τους.¹¹⁴

Για τις ευρωπαϊκές χώρες η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο και νωρίτερα βεβαίως στη Βοσνία, απέδειξε την αδυναμία τους να ορθώσουν κοινό ανάστημα και να αναλάβουν πρωτοβουλίες, καταδικάζοντας την Ε.Ε. σε μια πολιτική οντότητα ανίκανη να αποτελέσει αξιόπιστο εταίρο σε θέματα ασφάλειας των ΗΠΑ. Η εξέλιξη αυτή, οφειλόταν κατά ένα μέρος, στην αδυναμία των ίδιων των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων να συμφωνήσουν στους στόχους, τη μέθοδο ή το ύψος του κόστους που ήταν διατεθειμένες να καταβάλουν για την υιοθέτηση μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για το γιουγκοσλαβικό, και κατά ένα άλλο μέρος, στην ενίσχυση της ευρω-ατλαντικής αντίληψης (εκφραζόμενη κυρίως από τη Βρετανία) στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, ανάμεσα στα άλλα, κατέδειξε την ανάγκη συμβιβασμού με το ΝΑΤΟ, λόγω της έλλειψης αυτόνομης και επαρκούς αμυντικής υποδομής των ευρωπαϊκών χωρών, καθώς και της αδυναμίας επίκλησης της στρατιωτικής επιλογής, ως ύστατου μέσου άσκησης πίεσης από αυτές.¹¹⁵

¹¹³ Χαράλαμπος Γιαννιάς, *Κοσσυφοπέδιο, Η κρίση του 1999*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 2003, σελ. 77.

¹¹⁴ Harry Papasotiriou, "The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002), p. 58.

¹¹⁵ Χαράλαμπος Γιαννιάς, *Κοσσυφοπέδιο, Η κρίση του 1999*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 2003, σελ. 75.

Για τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι επιπτώσεις της κρίσης του 1999, ήταν σημαντικές ως προς την έκταση, και θετικές ως προς τα συμφέροντά τους, αφού οι μεταβολές στους εμπλεκόμενους (Γιουγκοσλαβία), τις συμμαχίες (NATO), τη διαμόρφωση ισχύος (διεθνής και ευρωπαϊκός συσχετισμός δυνάμεων) και τους κανόνες του παιχνιδιού (ρόλος και δυνατότητες διεθνούς παρέμβασης) ενίσχυσαν αναμφίβολα, τη θέση τους. Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ πέτυχαν πλήρως μέσα από τη διαδικασία της άσκησης στρατιωτικής και διπλωματικής πίεσης προς τη Γιουγκοσλαβία τα εξής: *πρώτον* τον στρατηγικό τους στόχο: την αναγνώριση δηλαδή του κυρίαρχου ρόλου τους στις παγκόσμιες εξελίξεις, επιτυγχάνοντας τη συνεργασία της Ρωσίας, στη συγκεκριμένη περίπτωση και μετατρέποντάς την μακροπρόθεσμα, από στρατηγικό αντίπαλο σε στρατηγικό εταίρο, για τη διαχείριση της ασφάλειας σε διεθνές επίπεδο, με τη συνεργασία και της ΕΕ στο πλαίσιο του NATO, και *δεύτερον* τον τακτικό τους στόχο: την εξασφάλιση σημαντικής αμερικανικής (στρατιωτικής) παρουσίας, σε ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο, από γεωστρατηγική άποψη, σημείο της Βαλκανικής και κατ' επέκταση, της Ευρώπης, όπως επίσης και την παγίωση μιας κατάστασης, που αναγνωρίζει τον κυρίαρχο ρόλο της Ουάσιγκτον στις ευρωπαϊκές υποθέσεις, και ευνοεί την ανάθεση σημαντικών αρμοδιοτήτων χάραξης και εφαρμογής της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας σε έναν δι-ατλαντικό οργανισμό που ελέγχουν άμεσα οι ίδιες.¹¹⁶ Οι θέσεις της Ουάσιγκτον επιβλήθηκαν όχι μόνο με τη χρήση βίας εναντίον της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και με την παράλληλη χρήση διπλωματικών και οικονομικών μέσων (οικονομικές πιέσεις, διπλωματική απομόνωση του αντιπάλου). Ταυτόχρονα όμως, οι ΗΠΑ έθεσαν τις βάσεις μιας ενδεχόμενης μελλοντικής συσπείρωσης άλλων διεθνών δυνάμεων εναντίον τους (Ευρώπη, Ρωσία, Κίνα), οι οποίες άρχισαν πλέον να αντιλαμβάνονται, ότι η πρόσδεση στο άρμα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ή η ανοχή στην παγκόσμια πρωτοκαθεδρία τους, εγκυμονεί κινδύνους για τα μακροπρόθεσμα συμφέροντά τους.¹¹⁷

Πως διαμορφωνόταν το τοπίο μετά τη λήξη του πολέμου και ποιες οι συνέπειές του;

¹¹⁶ Ο.π., σελ. 73

¹¹⁷ Ο.π., σελ. 79.

Οι εμπλεκόμενες χώρες των Βαλκανίων κατακερματίστηκαν εθνολογικά και πολιτικά, έχοντας τεράστια οικονομικά προβλήματα, γεγονός που σήμαινε την εξάρτησή τους από τις χώρες της ΕΕ για την οικονομική τους ανόρθωση και κυρίως την ασφάλειά τους. Επιπλέον, διαμορφώθηκε ένα διεθνές περιβάλλον στο οποίο η θέση των ΗΠΑ καθίσταται κεντρική και η παρέμβασή τους στις διεθνείς και περιφερειακές εξελίξεις θεωρείται αποφασιστικής σημασίας, επαναφέροντας στο προσκήνιο την αντιαμερικανική συσπείρωση άλλων διεθνών δυνάμεων. Αυτό όμως που έχει μεγάλη σημασία είναι το προηγούμενο της διεθνούς συμπεριφοράς, σύμφωνα με την οποία, η αρχή του απαραβίαστου της εθνικής κυριαρχίας των μικρών κρατών υποχωρεί εν όψει της ανάγκης διαφύλαξης των αξιών της διεθνούς νομιμότητας

Ο Barry Posen στον επίλογο του άρθρου του «The War for Kosovo. Serbia's Political-Military Strategy», αναφέρει ότι κάποιος θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός, όταν μέσα από μία περίπτωση καταλήγει σε γενικά μαθήματα-παθήματα, αλλά η περίπτωση της Σερβίας ταιριάζει σε ένα σκληρό μοτίβο, το οποίο τόσο οι ΗΠΑ όσο και ο υπόλοιπος κόσμος συναντούσαν συχνά κατά την τελευταία δεκαετία. Σε όλες τις ανάλογες περιπτώσεις, καταλήγει ο Posen, Ρουάντα, Σομαλία, επιχείρηση «Καταιγίδα της Ερήμου» στο Ιράκ, Βοσνία και Κόσοβο, τέσσερις σημαντικοί παράγοντες, ή ο συνδυασμός αυτών, έχουν διαβρωθεί, οι οποίοι έχουν ανατρέψει πλήρως τις δυτικές φιλοδοξίες. Αυτοί είναι: (1) τα πολιτικά κινήματα που υποκινούνται από ισχυρά εθνικιστικές ή εθνικές ή ακόμη και τοπικές μειονότητες δικαιολογούν την τιμωρία, (2) τέτοια κινήματα μπορούν να προκαλέσουν σημαντική βία, (3) οι πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες αυτών των κινήματων κατέχουν σημαντικές οργανωτικές δεξιότητες που τους επιτρέπουν τρομακτικά φρικτές επιτυχίες και (4) οι στρατοί τους είναι πολύ καλά οργανωμένοι, ώστε να μπορούν να εκμεταλλεύονται με τον καλύτερο τρόπο τις τοπικές συνθήκες και να πετυχαίνουν έστω και τους περιορισμένους τους στόχους.

Έχοντας αυτά ως δεδομένα, οι πολιτικοί και ανθρωπιστικοί στόχοι εξελίσσονται σε ένα πιο δύσκολο έργο, από αυτό που θα περίμενε κανείς, διότι η αντίπαλη πλευρά είναι συνήθως αδίστακτη, ανθεκτική και πολυμήχανη και γι

αυτό θα έπρεπε κανείς να τη λαμβάνει σοβαρά υπόψη.¹¹⁸ Η αλήθεια είναι ότι έγιναν λάθη και επιπολαιότητες από τη διεθνή κοινότητα και από τις μεγάλες δυνάμεις που κλήθηκαν να διευθετήσουν αυτές τις συγκρούσεις, αφού αγνοούσαν ή έδιναν μικρή σημασία τους τέσσερις αυτούς παράγοντες. Στις περιπτώσεις που εξετάσαμε εδώ, της Βοσνίας και του Κοσόβου, ολιγωρίες, λανθασμένες εκτιμήσεις που αφορούσαν τόσο τις ίδιες τις αποστολές όσο και τις δυνάμεις των αντιπάλων, αλλά και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις σε θέματα τακτικής μεταξύ των συμμάχων, κόστισαν σε χρόνο και σε πολλές χιλιάδες ανθρώπινες ζωές.

¹¹⁸ Barry Posen, "The War for Kosovo: Serbia's Political –Military Strategy", *International Security* 24/4 (Spring 2000) pp.83-84.

Επίλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε ως θέμα τον Πρόεδρο των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον, τη διαμόρφωση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στη νέα δεκαετία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, και την αμερικανική εμπλοκή στα Βαλκάνια. Στην περίπτωση της προεδρίας του Κλίντον φαίνεται σχεδόν αναπόφευκτη η σύνδεση ανάμεσα στον τρόπο που άσκησε διοίκηση-εξωτερική πολιτική και στο χαρακτήρα του, αφήνοντας μια θολή, απείθαρχη, συναισθηματική, αλλά επιτυχημένη με τον τρόπο του εικόνα.

Ο Κλίντον ολοκλήρωσε δύο γεμάτες τετραετίες στο Λευκό Οίκο και παρά το γεγονός, ότι η λήξη του Ψυχρού Πολέμου σηματοδοτούσε μια κενή και μάλλον ακίνδυνη πολιτική ατζέντα, κυρίως στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, οι ΗΠΑ δεσμεύθηκαν και ενεπλάκησαν σε πολλά κρίσιμα ζητήματα. Ξαν επακόλουθο της γιουγκοσλαβικής κρίσης, οι ΗΠΑ είχαν στρατιωτική παρουσία σε όλα τα μέρη του πλανήτη, από την Ευρώπη μέχρι την Ιαπωνία, την Ασία και τη Μ. Ανατολή. Ποτέ άλλοτε στην Ιστορία της η Αμερική δεν διέθετε τόσο μεγάλο αριθμό στρατιωτών, που είχε βέβαια ως στόχο την αποτροπή ή και την ήττα του εχθρού, τη διατήρηση και την ενδυνάμωση των συμμαχιών με σκοπό την προστασία της Αμερικής και την επιβολή επιρροής στο ξεκίνημα της νέας Αμερικανικής εποχής.¹¹⁹ Ο Κλίντον κινήθηκε σε όλο το γεωγραφικό μήκος και πλάτος και σε αντίθεση με την εικόνα των πρώτων χρόνων της προεδρίας του, αργότερα επέδειξε ιδιαίτερο ζήλο στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής, όπως για τις σχέσεις Αμερικής και Ρωσίας, για τα Βαλκάνια, για τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ, για το Παλαιστινιακό, για τον ΙΡΑ, για τις επεμβάσεις σε Σομαλία και Αϊτή, για να αναφέρω μερικά από τα πιο κρίσιμα. Επειδή ακριβώς υπήρξε πλούσια η δράση του τόσο στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής, όσο και στα θέματα εσωτερικής πολιτικής και οικονομίας, και ο «χώρος» της εργασίας περιορισμένος, επέλεξα το κομμάτι που αφορούσε η πολιτική του στα Βαλκάνια σε συνδυασμό με την ευρύτερη αναμόρφωση και αναδιάρθρωση της αμερικανικής στρατηγικής στη νέα εποχή.

Ο Κλίντον ανέδειξε τον πολυμερισμό, τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις, τις στρατηγικές συνεργασίες και το απαραίτητο έθνος. Μέσα στο πλαίσιο αυτό,

¹¹⁹ Itbega, Kh. Mohamed, *US Strategy between the two falls: From the Fall of the Berlin Wall to Baghdad*, Doctoral Thesis, Durham, Durham University, 2010, p. 136.

ένας άξονας παρέμεινε σταθερός, η προώθηση της δημοκρατίας. Η πολιτική γραμμή του Κλίντον προσπάθησε να συγκεράσει τα συμφέροντα της Αμερικής στη δημοκρατία, στις αγορές οικονομίας και στην ασφάλεια. Ο πυρήνας της στρατηγικής προσέγγισης του Κλίντον στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ παρέμεινε αυτός που ήταν πάντα, ισορροπία ανάμεσα σε μια ημι-ρεαλιστική πολιτική, που πολλές φορές ανταγωνιζόταν και πολλές φορές συμπλήρωνε τα αμερικανικά συμφέροντα. Όπου και όταν η ιδέα της δημοκρατίας ταιριάζει στα θέματα ασφαλείας των ΗΠΑ και στα οικονομικά της συμφέροντα, τότε χρησιμοποιείται σαν το απόλυτο αντικείμενο της εξωτερικής πολιτικής. Όταν η ιδέα της δημοκρατίας συγκρούεται με άλλα σημαντικά ζητήματα, τότε υποβαθμίζεται ο ρόλος της ή αγνοείται. Ο Κλίντον γνώριζε σε βάθος το ιδεαλιστικό και ταυτόχρονα ρεαλιστικό πεδίο, καθώς επίσης ότι η πολιτική προώθησης της δημοκρατίας πρέπει να βασίζεται πάνω σε ρεαλιστικά συμπεράσματα και στην ικανότητα των ΗΠΑ να επηρεάζουν την πολιτική κατεύθυνση των άλλων κοινωνιών.¹²⁰ Ο τρόπος χειρισμού των βαλκανικών κρίσεων δηλώνει ακριβώς αυτή τη στρατηγική. Το ξέσπασμα της Γιουγκοσλαβικής κρίσης αρχικά άφησε αδιάφορη την Αμερική. Όταν όμως η κρίση επεκτάθηκε και τα Βαλκάνια άρχισαν να μετατρέπονται σε μια πυριτιδαποθήκη, με την ΕΕ να ζητά την εμπλοκή της Αμερικής, τα πράγματα άρχισαν να αποκτούν διαφορετικό ενδιαφέρον. Οι ισορροπίες άλλαξαν, το ΝΑΤΟ απέκτησε ενεργό ρόλο και η Αμερική έδειξε ότι είναι το απαραίτητο έθνος προτάσσοντας ανθρωπιστικές αξίες, «επιβάλλοντας» και δια της βίας, εφ' όσον απαραίτητο, τους δημοκρατικούς θεσμούς, στο όνομα της ειρήνης και της σταθερότητας.

Η εκλογή του Κλίντον και η ρητορική του, φάνταζε στις αμερικανικές ελίτ και στο Κογκρέσο σαν μια παραφωνία, άπειρος και μάλλον αδιάφορος στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής. Η αλήθεια είναι όμως ότι η γεω-οικονομική προσέγγιση του Κλίντον στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, ως αντίδραση στη ρεαλιστική ρητορική του Μπους, είχε πολλά κοινά σημεία και τους ίδιους στόχους. Ο συνδυασμός ρεαλιστικών και ιδεαλιστικών στόχων, πάνω στον οποίο βασίστηκε ολόκληρη η ατζέντα του Κλίντον, δεν είναι πρωτόγνωρος στην ιστορία των ΗΠΑ. Χωρίς αυτόν τον ιδεαλιστικό πυλώνα, η αμερικανική

¹²⁰ Thomas Carothers "The Clinton Record on Democracy Promotion", *Carnegie Endowment for International Peace*, No. 16 (September 2000).

εξωτερική πολιτική δεν θα είχε τη στήριξη του λαού της και θα διακύβευε μια παγκόσμια αντίσταση και έναν αρνητισμό, που σε πολλές περιπτώσεις δεν κατάφερε να αποφύγει, ακόμη και με το πρόταγμα του δημοκρατικού ιδεώδους. Σε επίπεδο τακτικής η προώθηση της δημοκρατίας ως στόχος παρείχε μια ηθική δικαιολογία στην Αμερική, ένα καλό σκοπό για επέμβαση χωρίς να έχει να αντιμετωπίζει προβλήματα.¹²¹ Με οδηγό αυτό το σκεπτικό, συμπεραίνει κανείς ότι η γραμμή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής που χάραξε ο Κλίντον, δηλαδή μια φιλελεύθερη πολιτική αξιών, δεν παρουσίασε καμία απόκλιση ή διακοπή από το συνεχές της αμερικανικής στρατηγικής, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά. Το συνεχές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής εμφανίστηκε και στις ανθρωπιστικές επεμβάσεις και στον «στρατιωτικό ανθρωπισμό», που υλοποιήθηκαν κατά την προεδρία του Κλίντον. Προωθούσε την αμερικανική ατζέντα σε όλο τον κόσμο στοχεύοντας στην εδραίωση της αμερικανικής θέσης ως ηγεμονική δύναμη.

Το ξέσπασμα της Γιουγκοσλαβικής κρίσης, και οι εξελίξεις σηματοδοτούσαν το momentum της Αμερικής, τη μονοπολική της στιγμή και τον ηγεμονικό της ρόλο. Μόνη υπερδύναμη, με την ΕΕ μπλοκαρισμένη πολιτικά και με τη Ρωσία οικονομικά και πολιτικά σε ανάρρωση, ήταν η κατάλληλη συγκυρία να πιστοποιήσει το ρόλο της και την παρουσία της στην Ευρωπαϊκή ήπειρο και μέσω του ΝΑΤΟ να χαράξει μια πολιτική προσέγγισης και διείσδυσης. Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την ανάδυση νέων κρατών, η Ευρώπη άλλαζε ταυτότητα, μεγάλωνε και αποκτούσε μια άλλη δυναμική. Η Γιουγκοσλαβική κρίση όμως τη βρήκε μάλλον ανέτοιμη. Φόβοι για επέκταση του πολέμου και στην υπόλοιπη περιφέρεια άρχισαν να γίνονται αισθητοί. Η Αμερική έψαχνε αφορμή για ενεργό ρόλο στα ευρωπαϊκά δρώμενα. Οι εξελίξεις έφεραν τις ΗΠΑ στο ευρωπαϊκό κατώφλι να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο για να τερματίσει τους πολέμους.

Ο Κλίντον και το ΝΑΤΟ πιστώθηκαν με θετικό πρόσημο την επέμβαση της Αμερικής στα Βαλκάνια. Αν και η Αμερική δεν είχε ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή των Βαλκανίων, γνώριζε όμως καλά ότι τέτοιου είδους συγκρούσεις και εθνικές διαμάχες αποτελούν έμμεσες απειλές και προσβάλλουν το κλίμα

¹²¹ Itbega, Kh. Mohamed, *US Strategy between the two falls: From the Fall of the Berlin Wall to Baghdad*, Doctoral Thesis, Durham, Durham University, 2010, p. 136.

σταθερότητας και ειρήνης στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Η Αμερική του Κλίντον έβαλε τέλος στις φιλοδοξίες του Μιλόσεβιτς και στους σερβικούς πολέμους που αποτελούσαν ένα σκοτεινό σημείο για την ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία. Επιπλέον, η επιτυχής επέμβαση του ΝΑΤΟ άνοιξε το δρόμο για την επίτευξη του στόχου της Συμμαχίας, τη διασφάλιση του φιλοδυτικού προσανατολισμού και της ανάπτυξης των Βαλκανίων. Η ήττα του Μιλόσεβιτς στο Κόσσοβο οδήγησε στην πτώση του το φθινόπωρο του 2000. Έκτοτε δεν υπάρχει καμία κυβέρνηση στις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης που να μην επιθυμεί την ένταξη στην ΕΕ και στο ΝΑΤΟ.¹²²

Το 1991-1999 ήταν μια περίοδος που αποσταθεροποίησε πολλά πράγματα και προβλημάτισε καθώς, έφερε στο προσκήνιο μνήμες πολέμου να ζωντανεύουν με την ίδια σκληρότητα και αγριότητα. Μίσση, θρησκευτικός φανατισμός, φυλετικές διεκδικήσεις, εθνοκαθάρσεις, έννοιες που στο τέλος του 20^{ου} αιώνα πίστευες ότι δύσκολα θα άκουγες, ειδικά στην Ευρώπη του διαφωτισμού. Όπως ανέφερα και στον πρόλογο αυτής της εργασίας, σκοπίμως δεν έθεσα ένα ερώτημα σχετικά με το ρόλο και την ηθική, πολιτική, στρατηγική, συμφεροντολογική εμπλοκή των ΗΠΑ στα Βαλκάνια. Είναι αφελές να πιστεύουμε ότι όταν κάποιος επεμβαίνει ή καλείται να επέμβει δεν έχει τα δικά του άμεσα ή έμμεσα συμφέροντα. Η *realpolitik* είναι η βάση της διεθνούς σκακιέρας. Στην περίπτωση των Βαλκανίων, τα περιθώρια είχαν στενέψει, και θεωρίες για την ηθική διάσταση της εμπλοκής των ΗΠΑ δεν χωρούσαν, όταν το πολεμικό ντόμινο είχε ξεκινήσει, ο αριθμός των νεκρών αυξάνονταν δραματικά, οι εικόνες των προσφύγων έκαναν το γύρο του κόσμου, οι απελάσεις συνεχίζονταν με αμείωτο βαθμό και οι φιλοδοξίες των Μιλόσεβιτς και Κάραζιτς δεν είχαν όρια. Ο πόλεμος είναι πάντα πόλεμος και πολλές φορές για να λυθεί χρειάζεται περισσότερο πόλεμος, όταν οι ιαχές της ειρήνης είναι άτονες και χαμηλές για να ακουστούν. Η ρεαλιστική προσέγγιση των πραγμάτων είναι σκληρή και όχι ιδιαίτερα δημοφιλής, σε αντίθεση με τον ουτοπισμό του φιλελεύθερου ιδεαλισμού. Σίγουρα θα μπορούσαν να είχαν γίνει καλύτεροι χειρισμοί, να μην είχε χαθεί χρόνος, να υπήρχε μια αρμονία και συμφωνία μεταξύ των μελών της Διεθνούς Κοινότητας και ένας καλύτερος συντονισμός στην υλοποίηση των αποφάσεων του ΟΗΕ, και πολλά ακόμη

¹²² Harry Papasotiriou, "The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002), p. 59.

αμέτρητα πράγματα θα μπορούσαν να είχαν γίνει καλύτερα, ώστε να είχαμε αποφύγει τα χειρότερα. Οι αναλύσεις όμως γίνονται πάντα σε δεύτερο χρόνο, χωρίς την ένταση, το βάρος, τις συνέπειες, τις συνθήκες. Το ερώτημα ίσως που θα μπορούσε να τεθεί είναι εάν οι πόλεμοι θα τερματίζονταν χωρίς τελικά την επέμβαση της Αμερικής και όχι για τη σκοπιμότητα της αμερικανικής επέμβασης.

Η Αμερική γιορτάζοντας το μιλένιουμ, ήταν στην κορυφή και ο Κλίντον το εξαργύρωσε με το υψηλό ποσοστό δημοτικότητας που έφτασε το 68% της αποδοχής της κοινής γνώμης, ποσοστό που άγγιζε τα αντίστοιχα των Ρείγκαν και Φρ. Ρούσβελτ, ως τα υψηλότερα ποσοστά προέδρων που φεύγουν από το αξίωμα του προέδρου στη σύγχρονη εποχή.¹²³ Ο Jonathan Alter, δημοσιογράφος στο περιοδικό *Nesweek* είχε πει ότι ο Κλίντον θα μπορούσε να είχε γίνει ένας πραγματικά εξαιρετικός πρόεδρος, εάν ζούσε σε άλλη εποχή, κρίνοντας ότι δεν είχε κάποιο μεγάλο και καυτό ζήτημα για τα αμερικανικά συμφέροντα και να πάρει κρίσιμες αποφάσεις για το έθνος, όπως συνέβη αμέσως μετά με την 11^η Σεπτεμβρίου. Παρ' όλα αυτά όμως, όπως λέει ο ίδιος, ο Κλίντον έδωσε μεγάλη σημασία στη θέση που όφειλε να έχει η Αμερική στον κόσμο, πολύ περισσότερο από τον διάδοχό του. Κατά την προεδρία του, οδήγησε και διατήρησε την Αμερική στην πρώτη θέση και έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής γι' αυτό. Αυτό και μόνο είναι πάρα πολύ σημαντικό για το εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ.¹²⁴

Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, η Διεθνής Κοινότητα προσπαθεί να βρει λύση σε ένα άλλο μεγάλο ζήτημα, τον πόλεμο της Συρίας και τη χρήση χημικών όπλων. Η χρήση χημικών όπλων, εάν επιβεβαιωθεί, θα συνιστά μια σοβαρή παραβίαση των διεθνών συμβάσεων και ένα εξοργιστικό έγκλημα πολέμου. Η Αμερική είναι στην πρώτη γραμμή. Η Ευρώπη εμφανίζεται διχασμένη. Ο Ομπάμα θα καταθέσει την πρόταση στο Κογκρέσο προκειμένου να εξασφαλίσει την άδεια επέμβασης. Το ΣΑ παραμένει διαιρεμένο και διστακτικό. Η ιστορία επαναλαμβάνεται με τις ΗΠΑ ως το κεντρικό πρόσωπο, το σχέδιο δράσης και τα κράτη συσπείρωσης. Ο πόλεμος συνεχίζεται, οι εικόνες είναι βασανιστικές και τα συμφέροντα όλων γύρω από

¹²³ Βλ. σελ. 25

¹²⁴ Takiff Michael, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, σελ. 292

την περιοχή πολλά και αντικρουόμενα. Στο Ιράκ ήταν ο Σαντάμ, στα Βαλκάνια ήταν ο Κάρατζιτς και ο Μιλόσεβιτς, στη Συρία είναι ο Άσαντ. Πάντα θα υπάρχει κάποιος ηγέτης που θα κινείται σε επικίνδυνους δρόμους, της υπέρμετρης φιλοδοξίας, ματαιοδοξίας, συμφερόντων και αλόγιστων πολιτικών και στρατιωτικών ενεργειών. Οι γραμμές είναι πάντα λεπτές και οι ισορροπίες εύθραυστες. Και το ερώτημα μαζί με την αμφιβολία θα παραμένουν πάντα. Αλλά από την απραξία ίσως προτιμότερη η πράξη με τις συνέπειες και τα επακόλουθά της. Διαφορετικά ο ρόλος του ΣΑ, της Αμερικής, των μεγάλων δυνάμεων, των διεθνών συνθηκών για την ειρήνη και τη σταθερότητα, θα παραμείνει ακαδημαϊκός και θεωρητικός, χαμένος στις ατελείωτες συσκέψεις και ενστάσεις.

Είναι χρέος όλων των ηγετών αλλά και όλων εμάς, των πολιτών αυτού του κόσμου, να κατανοούμε σε βάθος τις καταστάσεις και τις λύσεις τους και να βλέπουμε πέρα από τον προσωπικό στενό μας ορίζοντα. Το παράδοξο της ειρήνης και του πολέμου είναι ένα θέμα σύνθετο από μόνο του και εκτός από το να ελπίζουμε στη φώτιση και στις ικανότητες κάποιων ανθρώπων, θα πρέπει να υπάρχει και ένα πιο σταθερό και αποτελεσματικό πλαίσιο επίλυσης των συγκρούσεων και αυτό είναι ευθύνη των μεγάλων δυνάμεων και των θεσμών. Με αυτές τις σκέψεις και με τους στίχους του Yeats θα κλείσω την εργασία μου, προσδοκώντας σ' ένα κόσμο με λιγότερους πολέμους.

*“We had fed the heart on fantasies
the heart’ s grown brutal from the fare.
More substance in our enmities than in our love,
oh honey-bees
Come build in the empty House of the State”*

William Butler Yeats

3 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Apple Jr. Raymond, "Poll Gives Clinton a Post-Perot, Post-Convention Boost", *The New York Times* (11.07.1992).

Art J. Robert, *Grand Strategy for America*, London, Cornell University Press, 2003.

Binder David, "US Recognizes 3 Yugoslav Republics as Independent", *The New York Times* (18.04.1992).

Brzezinski Zbigniew, *Η Δεύτερη Ευκαιρία. Τρεις Πρόεδροι και η Κρίση της Αμερικανικής Υπερδύναμης*, (μετ. Δ. Βούβαλη), Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2008.

Carothers Thomas, "The Clinton Record on Democracy Promotion", *Carnegie Endowment for International Peace*, No. 16 (September 2000).

Cohen Roger, *Hearts Grown Brutal*, New York, Random House, 1998.

Daalder H. Ivo, *Getting to Dayton. The Making of America's Bosnia Policy*, Washington D.C, Brookings Institution Press, 2000.

Dumbrell John, "Evaluating the foreign policy of President Clinton", *British Association for American studies, Annual Conference*, Cambridge University, 14-17 April 2005.

Dumbrell John, "America in the 1990s: Searching for purpose" στο **Cox M. and Stokes D.** (eds), *US Foreign Policy*, New York, Oxford University Press, 2008.

Economides Spyros and Taylor Paul, "Former Yugoslavia" στο **James Mayall** (ed), *The New Interventionism: 1991-1994, United Nations Experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

Fill Gwen, "The 1992 Campaign: Democrats: Clinton Selects Senator Gore of Tennessee as running mate", *The New York Times* (10.07.1992).

Fill Gwen, "The 1992 Campaign: Democrats: Clinton says Gore will help push his Domestic Agenda in Congress", *The New York Times* (11.07.1992).

Forsythe P. David and Rieffer J. Barbara Ann, "Enlarging the Democratic Community", *Human Rights Quarterly*, Vol. 22, No. 4 (Nov. 2000).

Garamone Jim, "Clinton makes case for Kosovo Intervention", *US Department of Defense, American Force Press Service*, Washington (24.03.1999).

Halberstam David, “War in a Time of Peace: Bush, Clinton and the Generals”, New York, *Touchstone*, 2002.

Hoffman Stanley, *Χάος και Βία: Η Παγκοσμιοποίηση, τα καταρρέοντα κράτη, η τρομοκρατία και η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική*, (μετ. Ερρ. Μπαρτζινόπουλος), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2011.

Holbrooke Richard, *To End a War*, New York, Random House, 1998.

Ikenberry G. John, “Why export Democracy? The hidden Grand Strategy of American Foreign Policy”, *The Wilson Quarterly*, Vol. 23, No. 2 (Spring 1999).

Itbega, Kh. Mohamed, *US Strategy between the two falls: From the Fall of the Berlin Wall to Baghdad*, Doctoral Thesis, Durham, Durham University, 2010.

Klemencic Matjaz, “The International Community’s Response to the Yugoslav Crisis: 1989-1995”, www.wilsoncenter.org, (January 11, 2006).

Komacki Steve, “Why the “good” Iraq war wasn’t so good”, www.salon.com (21.01.2011).

Kupchan A. Charles, *Το τέλος της Αμερικανικής Εποχής* (μετ. Ευαγ. Μαγκανιώτης), Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2007.

Levine Paul and Papatiriu Harry, *America since 1945. The American Moment*, New York, Palgrave Mac Millan, 2005.

Maddow Rachel, *Drift. The Unmooring of American Military Power*, New York, Random House, 2012.

Manning Robert and Clawson Patrick, “The Clinton Doctrine”, *Wall Street Journal* (Dec.29 1997).

McCann James, “Electoral Choices and Core Value Changes. The 1992 Presidential Campaign”, *American Journal of Political Science*, Vol. 41, No. 2 (April 1997).

Morris Dick, *Behind the Oval Office. Getting reelected against all odds*, Los Angeles, Renaissance Books, 1999.

Nye Joseph, *Το Παράδοξο της Αμερικανικής Δύναμης. Ο Αμερικανικός Κολοσσός* (μετ. Ι. Παπαστάμου), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2002.

Papatiriu Harry, “The Bosnian War, 1992-1995: A Strategic Analysis” στο **Kourvetaris G., Roudometof V., Koutsoukis K. and Kourvetaris A., (eds)**, *The New Balkans: Disintegration and Reconstruction*, East European Monographs, 2002.

Papasotiriou Harry, “The Kosovo War: Kosovar Insurrection, Serbian Retribution and NATO Intervention”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 1 (March 2002).

Posen R. Barry, “The War for Kosovo. Serbia’s Political-Military Strategy”, *International Security*, Vol. 24, No. 4 (Spring 2000).

Rubin Trudy, “Clinton’s Best Move in Bosnia: A modified Vence-Owen Plan”, www.philly.com (05.02.1993).

Schmidt Brian, “Theories of US Foreign Policy” **στο Cox M. and Stokes D.** (eds), *US Foreign Policy*, New York, Oxford University Press, 2008.

Takiff Michael, *A Complicated Man*, Yale University Press, New Haven and London, 2010.

Toner Robin, “The Republicans looking to the future, Party shifts through past”, *The New York Times* (11.11.1992).

Webber Mark, “Kosovo War. A Recapitulation”, *International Affairs*, Vol. 85, No. 3 (May 2009).

Wilson R. John, *Reaching to Atrocities: US Foreign Policy and Humanitarian Intervention in the 1990s*, Doctoral Thesis, Oregon, University of Oregon, 2005.

2. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, (2^η έκδ), 2003.

Αρμακόλας Ιωάννης και Ντόκος Θάνος, *Από τα Βαλκάνια στη ΝΑ Ευρώπη. Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 2000.

Γιαννιάς Χαράλαμπος, *Κοσσυφοπέδιο, Η κρίση του 1999*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 2003.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1994.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2006.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2008.

Υφαντής Κώστας, «Η Βαλκανική Εμπειρία του ΝΑΤΟ» **στο Ντόκος Θ. και Πιέρως Φ.** *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 2000.

Φούσκας Βασίλης, *Ζώνες Πολέμου, η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια και στην Ευρύτερη Μ. Ανατολή*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2003.

3. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- www.antiwar.com/berkman/trilat.htm
- www.biography.com/people/bill-clinton-9251236
- www.kathimerini.gr
- www.livingroomcandidate.org/commercials/1992
- www.mtholyoke.edu
- www.pbs.org/TheLegacyoftheClintonAdministration
- www.philly.com
- www.salon.com
- www.sansimera.gr
- www.setimes.com
- www.washingtonpost.com
- www.wilsoncenter.org